

**Advies Cultuurstelsel
2021 – 2024**

**Cultuur
dichtbij,
dicht bij
cultuur**

**RAAD
VOOR
CULTUUR**

Voorwoord	5
Samenvatting	7
Aanleidingen tot herziening van het cultuurstelsel	7
Prioriteiten voor herzien cultuurbeleid	8
Het nieuwe cultuurstelsel	10
Investeringsagenda	13
Inleiding	15
Deel 1.	
Aanleidingen tot herziening van het cultuurstelsel	17
1.1 Doelstellingen van cultuurbeleid	18
Voorwaarden voor een nieuw cultuurstelsel	18
1.2 Een nieuw samenspel tussen overheden	23
De culturele infrastructuur in de stedelijke cultuurregio	23
Uitdagingen in de basis, de keten en de top	24
Vijftien cultuurprofielen, elf stedelijke cultuurregio's	24
Hoe nu verder?	27
Deel 2.	
Prioriteiten tot herziening van beleid	30
2.1 Vernieuwing van het culturele aanbod	35
Een actuele kijk op vernieuwing	35
Drie dimensies van vernieuwing	32
Vernieuwing van het landelijke cultuurstelsel	32
Hoe nu verder?	33
2.2 Meer ruimte voor ontwikkeling, creatie en verdieping	35
Een actuele kijk op ontwikkeling, creatie en verdieping	35
Vormen van ontwikkeling, creatie en verdieping	36
Ruimte voor ontwikkeling in het landelijke cultuurstelsel	36
Hoe nu verder?	37
2.3 Een inclusief beleid, een groter bereik	40
Problemen rond toegankelijkheid en aantrekkelijkheid	40
Publiek en niet-publiek	40
Naar een groter en diverser publiek voor gesubsidieerde cultuur	41
Cultuur op school: curriculumvernieuwing in het onderwijs	46
Hoe nu verder?	49

2.4	Een gezonde culturele arbeidsmarkt	51
	Een actuele kijk op de culturele arbeidsmarkt	51
	Naar betere arbeidsomstandigheden	52
	Fair practice per sector	52
	Betalingen uit rechten	54
	Hoe nu verder?	55
	Deel 3.	
	Voorstel tot een vernieuwd cultuurstelsel	58
3.1	Voorstel voor een nieuw landelijk cultuurstelsel	59
	Prioriteiten voor een nieuw beleid	59
	Het landelijke cultuurstelsel in samenhang bezien	61
	Inrichting van de Culturele basisinfrastructuur (BIS)	66
	– Ketenvoorzieningen	67
	– Topvoorzieningen	70
	– Ondersteunende instellingen	71
	– Cultuurfondsen	71
	Belangrijkste stelselwijzigingen	72
	Nieuwe omgang met de musea in de Erfgoedwet	73
	Tot slot	74
3.2	Kwaliteitszorg: beleidsontwikkeling, beoordeling en verantwoording	77
	Subsidiecriteria	77
	Afrekening en prestatie-eisen	78
	Administratieve lastenverlichting	78
	Evaluatie	79
3.3	Investeringsagenda	80
	Investeringsbehoefte	80
	Investeringsagenda 2021 – 2024	84
	Investeringsagenda voor de toekomst	86

Deel 4.	
Verdieping: kwesties rond ondersteuningsstructuur, musea en erfgoed	88
4.1 Een effectieve ondersteuningsstructuur	89
Beheer, behoud en ontsluiting van erfgoed en debat en reflectie in de podiumkunsten	90
Een nieuwe ondersteuningsfunctie: publieksdata	92
Digitalisering	94
Kennisinfrastructuur	94
Cultuureducatie en cultuurparticipatie	96
Internationale activiteiten	98
Ondernemerschap	100
Ondersteunende instellingen in de letterensector	100
4.2 Nieuwe omgang met musea en erfgoed	103
Musea binnen de Erfgoedwet	103
Rijksfinanciering van gemeentelijke en provinciale musea	105
Wetenschapsmusea en science centra	105
Collectievorming, -registratie en -digitalisering binnen de rijkscollectie	107
Beheer, behoud en presentatie van erfgoed in de ontwerpdisciplines	107
Meerstemmig historisch democratisch bewustzijn en voorziening slavernijverleden	108
(Museale) voorziening voor het slavernijverleden	109
Immaterieel erfgoed	109
Bijlagen	113
Aanvraag Stelseladvies	113
Adviesvraag Publiek	113
Aandachtspunten bij profielen van stedelijke regio's	113
Colofon	114

Voorwoord

Cultuur is de zuurstof van de samenleving, zonder kunst en erfgoed verstikt zij. Cultuur doet een appel op onze verbeeldingskracht. Kunst en erfgoed komen voort uit creatief denken en handelen, en inspireren op hun beurt ook weer tot creativiteit. Kunstwerken en gebouwen uit heden en verleden, voorstellingen, concerten, films, boeken en vele andere culturele uitingsvormen laten ons kennismaken met andere werelden en denkbeelden en plaatsen daarmee onze eigen normen en waarden in een breder perspectief.

Cultuur biedt ook een emotionele vrijplaats. Cultuur kan gevoelens van ontroering, troost en ontspanning veroorzaken, of juist walging, angst of medelijden oproepen. Kunstenaars zijn dé vertellers en verbeelders van onze samenleving. Cultuur kan ons verbinden, raken, veranderen en verwonderen. Het is de onmetelijke waarde van cultuur die ons heeft aangezet tot dit advies.

Wij brengen dit stelseladvies uit op verzoek van minister Van Engelshoven van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Op basis van onze recente analyses van het culturele leven en van het cultuurbeleid concluderen wij dat het nationale subsidiestelsel voor cultuur aan herziening toe is. Niet omdat er geen goede besteding van de beschikbare middelen plaatsvindt. Er worden bijzondere en waardevolle prestaties geleverd en ondersteund. Er is veel cultuur om te koesteren, te beschermen, te overdenken en te bespreken. Binnen én buiten het gesubsidieerde stelsel treffen we creativiteit en cultuur van hoog niveau aan. Maar we merken ook dat kunstenaars en publiek van die verschillende cultuurvormen elkaar momenteel nog te weinig vinden. Om die uitwisseling te stimuleren is vernieuwing van het landelijke cultuurstelsel nodig.

De Raad voor Cultuur heeft zich de afgelopen drie jaar ingespannen om de kracht van het culturele leven in Nederland te verkennen. We brachten werkbezoeken aan steden en voerden gesprekken met kunstenaars, creatieven en vele andere professioneel en vrijwillig betrokken mensen die op een of andere manier een bijdrage leveren aan culturele prestaties en de distributie daarvan naar het publiek. Vooral onze recente reeks adviezen over de sectoren muziek, dans, theater, muziektheater, musea, letteren en bibliotheken, beeldende kunst, ontwerp, audiovisuele disciplines, en monumenten en archeologie geven een schat aan inzichten over de staat van het huidige cultuuraanbod. ^[1]

De raad heeft ook knelpunten in het cultuurbeleid geconstateerd, zowel in de Culturele basisinfrastructuur (BIS) en het beleid van de rijkscultuurfondsen, als daarbuiten. Veel van die knelpunten zijn een gevolg van de bezuinigingen die in 2013 werden doorgevoerd en die een grote impact hebben gehad op het culturele leven. Ze hebben geleid tot het compleet wegvallen van belangrijke schakels in het stelsel. Andere knelpunten vloeien voort uit het feit dat delen van het culturele aanbod lange tijd onvoldoende onder de aandacht zijn gevallen van overheden. Te denken valt aan nieuwe(re) of onbekende(re) disciplines en genres, of aan interdisciplinaire ontwikkelingen.

In het voorliggende advies doen wij aanbevelingen om die knelpunten op te lossen en om als Rijk optimaal invulling te geven aan de vier doelstellingen van cultuurbeleid die wij in de verkenning 'Cultuur voor stad, land en regio' hebben geformuleerd.

Het is daarvoor belangrijk dat er meer samenwerking komt tussen Rijk, provincies en gemeenten, om zo cultuur voor meer mensen relevantie te geven. Er bestaat behoefte aan een stelsel dat bijdraagt aan een innovatief, inclusief en vernieuwd cultuurbeleid, waarin de betekenis van cultuur tot zijn recht komt, talent zich kan ontpoppen en ontwikkelen en

werkenden een eerlijke beloning tegemoet kunnen zien. Een cultuurbeleid met internationale impact, gebaseerd op het in vrijheid kunnen bijdragen aan of participeren in de culturele uitingen van deze tijd. Waarin de waarde van historisch erfgoed wordt behouden, gekoesterd en relevant gemaakt.

Deze visie is leidend voor dit stelseladvies, waarmee de raad een antwoord geeft op de vragen die de minister in haar recente adviesaanvraag heeft gesteld.^[2] Ook is ons antwoord op haar eerdere adviesaanvraag over publiek in dit stelseladvies verwerkt. Het is een uitgebreid advies, op een belangrijk moment. Politieke besluitvorming over mogelijke aanpassingen aan het stelsel moet nog dit jaar plaatsvinden als deze aanpassingen voor de periode 2021 – 2024 moeten ingaan. De raad kijkt in dit advies ook verder dan de komende kunstenplanperiode. Een langetermijnperspectief is nodig om het rijksgesubsidieerde bestel te laten aansluiten bij de ontwikkelingen in de cultuursector en de maatschappij.

In reactie op de publicatie van de adviesaanvraag van de minister zijn vele partijen in de culturele sector in de pen geklommen en hebben hun opvattingen en adviezen met de raad gedeeld. Wij zijn hen zeer erkentelijk voor die inbreng. Daarnaast hebben we dankbaar gebruikgemaakt van de vijftien cultuurprofielen die stedelijke cultuurregio's afgelopen november bij de minister hebben ingediend. We bedanken graag iedereen die de raad met adviezen en informatie heeft geholpen bij het opstellen van dit advies: onze kring van adviseurs, de raadsleden, het bureau en secretariaat van de raad en de vele vertegenwoordigers van de cultuursector die we de afgelopen maanden hebben gesproken.

Cultuur kan de binding van mensen met de samenleving versterken, ze biedt unieke ervaringen van uiteenlopende aard en intensiteit. Cultuur levert een bijdrage aan beschaving en levensgeluk. We streven ernaar om het cultuurstelsel te versterken en op lokaal, regionaal en landelijk niveau steviger te verbinden met een breed en divers samengesteld publiek. Die opdracht stelt de raad in dit advies centraal, en hierover zetten we graag ons gesprek voort met het veld, de politiek, het publiek en natuurlijk met Ingrid van Engelshoven, de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Marijke van Hees, voorzitter
Jakob van der Waarden, directeur

¹
'Sectoradviezen'
Raad voor Cultuur,
2017 – 2019

²
'Aanvraag Stelseladvies'
Ministerie van OCW, 2019

Samenvatting

Op verzoek van minister Van Engelshoven van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap brengt de Raad voor Cultuur met 'Cultuur dichtbij, dicht bij cultuur' zijn advies uit over een herziening van het cultuurstelsel per 2021. Hierin is ook het antwoord van de raad opgenomen op de eerdere adviesaanvraag van de minister over het verbeteren van publieksbereik.

De afgelopen drie jaar heeft de raad het culturele leven in tien sectoradviezen in kaart gebracht. Hij constateert dat de Nederlandse cultuursector op een hoog niveau produceert en presenteert en dat er een enorme potentie is om de gesubsidieerde cultuursector te verrijken. Er gebeurt veel moois op de podia en festivals, in de filmtheaters, de musea en op andere presentatieplekken. Maar om de kwaliteit van de vele kunstenaars, creatieven en culturele instellingen beter tot haar recht te laten komen, is het landelijke cultuurstelsel aan herziening toe.

Aanleidingen tot herziening van het cultuurstelsel

Enkele overwegingen brengen de raad tot die constatering. In de verkenning 'Cultuur voor stad, land en regio' introduceerde de raad vier doelstellingen waaraan cultuurbeleid in zijn ogen moet voldoen. Volgens deze doelstellingen moet cultuurbeleid zorgdragen voor de ontwikkeling van talent in elke culturele discipline en in elk genre daarbinnen (doelstelling 1), voor een cultureel aanbod dat in zijn totaliteit elke Nederlander kan aanspreken (doelstelling 2), voor een pluriform cultuuraanbod waarin niet alleen het bestaande wordt gekoesterd maar ook het nieuwe wordt omarmd (doelstelling 3) en voor het creëren van een veilige haven waar cultuur kan reflecteren op de samenleving in een rijke meerstemmigheid (doelstelling 4). Dit vraagt erom dat het beleid zich veel guller openstelt voor de brede waaier aan kunstenaars en creatieven die Nederland rijk is. Ook moet de overheid een actievere rol spelen in het bevorderen van de gezondheid van de culturele arbeidsmarkt.

Daarnaast vindt de raad dat het landelijke cultuurbeleid een grote verbeteringslag kan maken door meer rekening te houden met culturele ontwikkelingen die door het land heen plaatsvinden. Het Rijk moet daartoe intensiever samenwerken met provincies en gemeenten. De raad stelde in bovengenoemde verkenning voor om door het land heen 'stedelijke cultuurregio's' te zien als partners voor het Rijk in het nationale cultuurbeleid. In zo'n stedelijke cultuurregio is een complete culturele infrastructuur aanwezig: basisvoorzieningen (voor educatie, participatie en andere laagdrempelige kennismaking met cultuur), ketenvoorzieningen (plekken voor talent- en genreontwikkeling en presentatie) en topvoorzieningen (hoogstaand cultureel aanbod met een (internationale)uitstraling en een (inter)nationaal publieksbereik).

In de aanloop naar dit stelseladvies hebben vijftien kandidaat-stedelijke cultuurregio's een cultuurprofiel bij de minister ingediend waarin ze hun culturele aanbod, ambities en plannen formuleren. De raad heeft zich door deze profielen laten inspireren bij het opstellen van dit advies. Wel tekent hij aan dat niet alle kandidaat-stedelijke regio's voldoende omvang en voldoende voorzieningen herbergen om als zelfstandige stedelijke cultuurregio te fungeren in samenwerking met het Rijk. De raad stelt voor dat deze regio's met hun cultuurprofielen aansluiting vinden bij aanpalende regio's, waarbij de regierol door de overkoepelende provincie of door een van de betrokken grote gemeenten kan worden genomen. Aldus komt hij tot een 'herschikking' van elf stedelijke cultuurregio's die in het cultuurbeleid als volwaardige samenwerkingspartner kunnen optreden van het Rijk.

Prioriteiten voor herzien cultuurbeleid

Geleid door de vier doelstellingen van cultuurbeleid en op basis van zijn analyse van het huidige culturele leven benoemt de raad de volgende prioriteiten voor het cultuurbeleid en het cultuurstelsel vanaf 2021:

1. Vernieuwing van het culturele aanbod

Het landelijke cultuurbeleid moet veel meer culturele disciplines en genres includeren. De meer traditionele kunstvormen die nu al rechtstreeks door het Rijk worden gefinancierd in het kader van de Culturele basisinfrastructuur (BIS) verdienen nog altijd optimale ondersteuning om hun (inter)nationale kwaliteit en ontwikkeling te waarborgen. Maar de focus van het cultuurbeleid dient te worden verbreed door de BIS ook open te stellen voor andere genres en disciplines, zoals design, mode, e-cultuur, urban arts, popmuziek, musical of hedendaagse muziek. Dat versterkt hun positie, geeft een impuls aan de artistieke kwaliteit, doet recht aan de gevarieerde smaakvoorkeuren van het publiek en vergroot de legitimiteit van het stelsel.

De raad ziet vooral ontwikkelinstellingen (zoals productiehuzen voor talent- en/of genreontwikkeling, 'talenthubs', ontwerplabs) en festivals met een platformfunctie voor hun genre(s) of discipline(s) als waardevolle plekken voor de productie, ontwikkeling en presentatie van nieuwe genres, kunstenaars en creatieven. Daarnaast adviseert de raad zorg te dragen voor een landelijk dekkend stelsel van presentatie-instellingen voor beeldende kunst, ontwerp en cross-over. Veel van zulke nieuwe initiatieven ontstaan in stedelijke cultuurregio's, wortelen zich daar en kunnen vervolgens uitgroeien tot instellingen van landelijk belang. Het is daarom belangrijk goed te kijken naar de spreiding over het land en de inbedding van nieuwe BIS-instellingen in de culturele infrastructuur van stedelijke cultuurregio's.

Ook een aantal gemeentelijke en provinciale musea verdient een financiële bijdrage voor de taken die het (inter)nationale belang van de publieksactiviteiten van zulke musea bestendigen en een extra impuls geven. Te denken valt aan activiteiten op het gebied van tentoonstellingen, educatie, het bereiken van nieuw publiek en maatschappelijke activiteiten.

De zes landelijke cultuurfondsen hebben een essentieel belang voor de verbreding van het aanbod en het creëren van ontwikkelmogelijkheden voor kunstenaars en creatieven. De raad constateert tot zijn genoegen dat nieuwere genres en interdisciplinaire kunstvormen steeds vaker door de fondsen worden ondersteund. Eenvoudige procedures en het aanstellen van concrete gezamenlijke aanspreekpunten in de stedelijke cultuurregio's moet de weg van kunstenaars en creatieven naar de fondsen vergemakkelijken.

2. Meer ruimte voor ontwikkeling, creatie en verdieping

Behalve voor productie en collectievorming dient het Rijk ook verantwoordelijkheid te nemen voor genre- en talentontwikkeling, creatie en verdieping van kunstenaars en creatieven. De genoemde uitbreiding van de BIS met ontwikkelinstellingen, presentatie-instellingen en festivals zal hier al aan bijdragen. Deze categorieën instellingen waarborgen talent- en genreontwikkeling en professionalisering van creërende, producerende en uitvoerende kunstenaars en creatieven, en slaan vaak een brug tussen makers en publiek.

De talentontwikkeltaak van producerende instellingen binnen de BIS moet effectiever worden ingericht. In het vernieuwde stelsel kunnen culturele instellingen zelf kiezen of ze een rol voor zichzelf zien in talent- en genreontwikkeling, repertoirevernieuwing en andere verdieping. Instellingen die deze vraag positief beantwoorden, kunnen voor zulke taken een aanvullende subsidie aanvragen op hun basisbedrag.

De stedelijke cultuurregio's worden opgeroepen talentontwikkeling te stimuleren door hun zogenaamde 'proeftuinen' op dit gebied uit te werken, ontwikkelplekken op te nemen in hun structurele cultuurbeleid en een coördinerende rol te vervullen met betrekking tot talentontwikkeling in hun regio.

De cultuurfondsen dienen hun regelingen voor ontwikkeling en nieuwe creatie voort te zetten en waar nodig aan te scherpen. De fondsen blijven tevens een rol spelen bij het ondersteunen van productiehuisen en presentatie-instellingen die niet direct onder verantwoordelijkheid van het Rijk vallen.

3. Een inclusief beleid, een groter bereik

De raad vindt het belangrijk dat gesubsidieerde cultuur ten goede komt aan een groot aantal Nederlanders, ofwel dat het cultuurbeleid inclusief is. Door het landelijke cultuurstelsel open te stellen voor een ruimere verscheidenheid aan disciplines, genres, kunstenaars en creatieven, zal naar verwachting ook een groter en diverser publiek worden bereikt.

De raad roept de culturele sector op om waar mogelijk drempels voor bezoekers te verlagen door het aanpassen van aanbod, het voeren van een gedifferentieerd prijsbeleid, het aanscherpen van marketingstrategieën en door gerichte inspanningen om een groter en diverser publiek te bereiken. De aan te scherpen Code Culturele Diversiteit moet zich meer op inclusiviteit gaan richten. De raad stelt voor deze code als subsidievoorwaarde te gaan hanteren. Hierbij hoort dat instellingen de vier P's van de code in acht nemen: de benadering van publiek, programmering, personeel en partners moet een inclusieve zijn.

Cultuureducatie binnen en buiten het onderwijs, door scholen en door culturele instellingen, is van cruciaal belang om (nieuw) publiek wegwijst te maken in het culturele aanbod en het te leren kijken, luisteren en ervaren. Actief en receptief cultuuronderwijs verdienen een stevige plaats in het nieuwe onderwijscurriculum.

Hetzelfde geldt voor mogelijkheden voor cultuurparticipatie. Deze moeten in elke stedelijke cultuurregio aanwezig zijn. Ook hierbij dient een brede waaier aan disciplines en genres te worden betrokken.

De raad adviseert de minister meer differentiatie aan te brengen in de eigen-inkomsteneis, omdat die soms op gespannen voet staat met de wens om een nieuw publiek te bereiken. Er moet een nieuw evenwicht worden gevonden tussen de noodzaak met het gesubsidieerde aanbod een breder en diverser publiek aan te spreken en de vraag om eigen inkomsten of publieksaantallen.

Verder vestigt de raad de aandacht op de noodzaak om de monitoring en beoordeling door overheden en fondsen te laten plaatsvinden door commissies die divers zijn samengesteld in termen van culturele herkomst, opleidingsniveau, expertise, ervaring, leeftijd, gender en positie in het kunstenveld.

Vanwege het belang om het huidige en het potentiële publiek beter in kaart te brengen, adviseert de raad de mogelijkheid te verkennen om een nieuwe landelijke ondersteunende instelling op te richten voor het verzamelen, analyseren en delen van publieksdata.

4. Een gezonde culturele arbeidsmarkt

Het landelijke cultuurbeleid moet bevorderen dat de culturele arbeidsmarkt gezonder wordt en de betaling van werkenden in de sector op peil wordt gebracht. Daarvoor adviseert de raad dat de Fair Practice Code een subsidievoorwaarde wordt voor instellingen die worden ondersteund door het Rijk, cultuurfondsen en/of overheden binnen stedelijke cultuurregio's. Hiervoor moet een 'pas toe of leg uit'-clausule gelden. Bijzondere aandacht moet uitgaan naar de honorering van zelfstandigen in de culturele sector. Het gaat hierbij nadrukkelijk ook om het stimuleren van de juiste mentaliteit, waarbij fair practice het nieuwe 'normaal' wordt en de sector zich

gezamenlijk inspanning voor goed werkgever- en opdrachtgeverschap. Vanuit de sector zal stevig gevolg moeten worden gegeven aan de ingezette sociale dialoog, onder andere leidend tot concrete afspraken over cao's en normtarieven.

Het nieuwe cultuurstelsel

Op basis van de genoemde prioriteiten voor nieuw beleid formuleert de raad de volgende voorstellen tot aanpassing van het rijksgesubsidieerde cultuurstelsel:

Verbreding en nieuwe indeling van de Culturele basisinfrastructuur (BIS)

De raad stelt de volgende inrichting van de BIS voor:

Nieuwe situatie:

gesubsidieerd in het kader van de Culturele basisinfrastructuur 2021 – 2024

Ketenvoorzieningen

Concertante podiumkunsten (muziek)

Maximaal 8 muziekensembles,
waarvan maximaal 4 symfonieorkesten

Scenische podiumkunsten

Maximaal 15 scenische podiumkunstgezelschappen
(maximaal 3 per stedelijke cultuurregio)

Jeugd podiumkunsten

Maximaal 15 jeugd podiumkunstgezelschappen
(maximaal 3 per stedelijke cultuurregio)

Musea

Maximaal 15 gemeentelijke en provinciale musea
(maximaal 3 per stedelijke cultuurregio)

Presentatie-instelling

(beeldende kunst, ontwerp, cross-overs)

Maximaal 15 presentatie-instellingen
(maximaal 3 per stedelijke cultuurregio)

Ontwikkelinstantie (cultuurbreed)

Maximaal 15 ontwikkelinstellingen
(maximaal 3 per stedelijke cultuurregio)

Festival (cultuurbreed)

Maximaal 15 festivals
(maximaal 3 per stedelijke cultuurregio)

Cultuurfondsen

6 cultuurfondsen

Topvoorzieningen

Cultuurbreed

4 symfonieorkesten
1 orkest voor pop- en jazzmuziek
maximaal 7 ensembles/koren
(diverse muziekgenres)
1 theatergezelschap
1 gezelschap voor volwassenen- en jeugdtheater
1 gezelschap voor opera en dans
1 operagezelschap
1 dansgezelschap
1 gezelschap voor volwassenen- en jeugddans
1 gezelschap voor jeugdtheater en jeugddans
1 multidisciplinair podiumkunstfestival
1 festival voor popmuziek
3 filmfestivals
1 ontwerpfestival
5 postacademische instellingen

Ondersteunende instellingen

Cultuurbreed

5 bovensectorale ondersteunende instellingen
1 ondersteunende instelling voor concertante
en scenische podiumkunsten
4 ondersteunende instellingen voor letteren
1 ondersteunende instelling voor
de creatieve industrie
(gedeeltelijk gefinancierd vanuit de Erfgoedwet)
1 ondersteunende instelling voor film
(gedeeltelijk gefinancierd vanuit de Erfgoedwet)

Nieuwe situatie: gefinancierd vanuit de Erfgoedwet 2021 en verder

Musea

25 musea met een collectie waarvoor het Rijk verantwoordelijkheid neemt

Ondersteunende instellingen

1 ondersteunende instelling voor erfgoed
1 ondersteunende instelling voor de creatieve industrie (gedeeltelijk gefinancierd vanuit de BIS)
1 ondersteunende instelling voor film (gedeeltelijk gefinancierd vanuit de BIS)

De BIS wordt uitgebreid met een aantal culturele instellingen die sterk regionaal geworteld zijn en door hun werking of aandachtsgebied van nationale betekenis zijn ('ketenvoorzieningen'). Een groot aantal van deze instellingen is nu al opgenomen in de huidige BIS. De raad kiest daarnaast voor instellingen die bijdragen aan de ontwikkeling, productie en presentatie van kunstenaars en genres die nu nog niet of onvoldoende zijn vertegenwoordigd: ontwikkelinstellingen, presentatie-instellingen, enkele producerende instellingen en festivals. Voor deze instellingen is cofinanciering van een of meer overheden in de stedelijke cultuurregio een vereiste. Daarnaast wordt de BIS uitgebreid met gemeentelijke en provinciale musea met een landelijke betekenis. Binnen deze categorie adviseert de raad ook dat het Rijk actief betrokken moet zijn bij het Amsterdamse initiatief voor een (museale) voorziening voor het slavernijverleden.

De raad adviseert in de BIS een aparte categorie te onderscheiden voor wat we in de verkenning 'Cultuur voor stad, land en regio' topvoorzieningen hebben genoemd: rijksgesubsidieerde culturele instellingen die in het nationale en/of het internationale veld bijzonder toonaangevend zijn. De minister kan overwegen deze instellingen extra vertrouwen van het Rijk te geven door ze een subsidieperspectief van twee keer vier jaar te geven. Bij deze rol horen verzwaarde verantwoordelijkheden voor de cultuursector. In de huidige BIS is al een aantal instellingen vertegenwoordigd met een dergelijke nationale of internationale werking, zoals een aantal orkesten en scenische podiumkunstgezelschappen, festivals en postacademische instellingen. De raad adviseert in deze categorieën meer instellingen op te nemen, waaronder enkele muziekensembles nu door het Fonds Podiumkunsten worden gesubsidieerd.

Binnen het stelsel van ondersteunende instellingen adviseert de raad een nieuwe beheerstichting in te richten die verantwoordelijk is voor behoud, beheer, ontsluiting, debat en reflectie in de podiumkunsten. Daarnaast stelt de raad voor de mogelijkheid te verkennen om een extra ondersteuningsfunctie voor publieksonderzoek op te nemen in de BIS. De raad adviseert voorts een extra instelling op het gebied van leesbevordering op te nemen, alsmede een bovensectorale ondersteunende instelling op het gebied van professionalisering en ondernemerschap. De ondersteunende instellingen op het gebied van cultuurbeleid en digitalisering dienen te worden versterkt. De onderzoeksfunctie van het kenniscentrum voor cultuureducatie en -participatie wordt geïntegreerd met het kenniscentrum voor cultuurbeleid.

Aanpassingen in de Erfgoedwet

De raad adviseert de Erfgoedwet uit te breiden met publiekstaken van de musea die reeds vanuit deze wet worden gefinancierd voor collectie- en huisvestingskosten. De raad krijgt een wettelijke opdracht om het totale takenpakket van deze musea te monitoren. Deze musea worden dan niet langer vanuit de BIS gesubsidieerd.

Verbreden subsidiecategorieën

De categorieën theatergezelschap, dansgezelschap en operagezelschap in de BIS worden losgelaten om meer ruimte te bieden voor interdisciplinaire ontwikkelingen. Er komt één categorie voor ketenvoorzieningen in de scenische podiumkunsten. De categorie jeugdtheatergezelschap wordt in de BIS verruimd naar een categorie voor ketenvoorzieningen voor alle disciplines binnen de jeugdpodiumkunsten. De subsidiebedragen voor podiumkunsten en jeugdpodiumkunsten vragen om meer maatwerk, door middel van een vast basisbedrag aangevuld met extra subsidiebedragen voor additionele taken.

Aanpassingen in de subsidie-, beoordelings- en verantwoordingssystematiek

De subsidiesystematiek – de procedure van aanvragen, beoordelen en verantwoorden – wordt aangepast om de drempels voor nieuwe toetreders tot de BIS te verlagen en een breder en diverser aanbod te laten instromen. Dat vraagt om flexibeler regelingen, afstemming van aanvraagprocedures tussen Rijk, overheden binnen stedelijke cultuurregio's en fondsen, en bovendien om beoordeling door divers samengestelde beoordelings- en monitoringscommissies. Overheden, raden en fondsen moeten normen gaan hanteren om inclusiviteit binnen commissies te garanderen.

Waar subsidiebedragen en prestatie-eisen meer maatwerk worden, gaan juist hardere eisen gelden voor toepassing van de Governance Code Cultuur, de Fair Practice Code en een nieuwe te ontwikkelen code ter vervanging van de Code Culturele Diversiteit (die inclusiviteit waarborgt). Dit draagt naar verwachting bij aan een sterkere, gezondere cultuursector.

Nieuwe beleidsinstrumenten

De raad stelt twee nieuwe beleidsinstrumenten voor om ontwikkelingen in de cultuursector te stimuleren. Ten eerste wordt voor de komende kunstenplanperiode een programmafonds ingericht dat stedelijke cultuurregio's een impuls geeft om zich verder te ontwikkelen. Dit fonds is bedoeld ter versteviging van de maatschappelijke worteling van het culturele leven in de stedelijke cultuurregio's. Financiering komt voor de helft van het Rijk en voor de andere helft van een of meer participerende overheden binnen stedelijke cultuurregio's. Daarnaast wordt een cultuurbreed revolverend fonds ingericht om cultuurproducenten in alle disciplines en genres in staat te stellen meer artistieke risico's te nemen.

Aandachtspunten voor stedelijke cultuurregio's

De raad moedigt de stedelijke cultuurregio's aan zich verder te ontwikkelen en zich bij het uitwerken van hun plannen te laten leiden door de vier doelstellingen van cultuurbeleid. Daarvoor is het essentieel dat zij – en ook de gemeenten buiten de stedelijke cultuurregio's – de basisvoorzieningen binnen het cultuurveld (bijvoorbeeld op het gebied van cultuureducatie en -participatie) versterken. Ook kunnen zij door middel van sterkere ondersteuning van ketenvoorzieningen, samenwerking met de fondsen en een uitwerking van hun proeftuinen talentontwikkeling verder stimuleren. In samenwerking met de rijkscultuurfondsen kunnen zij bijdragen aan de verbetering van het evenwicht tussen aanbod- en afnamesubsidiëring in met name de podiumkunsten. Stedelijke cultuurregio's dienen instellingen in hun regio te subsidiëren die in aanmerking willen komen als ketenvoorziening in de BIS.

Aandachtspunten voor rijkscultuurfondsen

De voorgestelde wijzigingen hebben enige consequenties voor de rijkscultuurfondsen. Met name zal de BIS worden opengesteld voor enkele meerjarig gesubsidieerde instellingen die de raad tot de ketenvoorzieningen rekent en die nu nog veelal door de fondsen worden gesubsidieerd. Dit betekent niet dat de raad geen plek meer ziet voor meerjarig gesubsidieerde instellingen bij de fondsen. Voor instellingen waarvan de kernactiviteit voornamelijk bestaat uit het creëren van

artistieke producten of instellingen die zich specialiseren in een zeer specifiek terrein binnen hun discipline, blijven fondsen de aangewezen subsidiepartners.

De raad pleit ervoor dat instellingen die in continuïteit functioneren en soms ook bepaalde activiteiten in continuïteit ontwikkelen die hun directe artistieke activiteiten overstijgen, op meer solide basis door de fondsen worden ondersteund: niet afgemeten aan een aantal activiteiten, maar met een meerjarig subsidiebedrag dat op maat gesneden is voor hun functioneren. De raad meent dat juist hier de fondsen hun rol om vernieuwing en ontwikkeling aan te jagen kunnen spelen, naast de projectsubsidies en hun rol in het culturele debat en in het vermeerderen van kennis.

De raad stelt voor dat de rijkscultuurfondsen in samenwerking met stedelijke cultuurregio's een verbindende rol gaan spelen op het gebied van talentontwikkeling en de verbetering van het evenwicht tussen aanbod- en afnamesubsidiëring in met name de podiumkunsten.

Investeringsagenda

De raad constateert dat het kabinet de waarde van cultuur expliciet benoemt en er ook in investeert. Dit komt tot uitdrukking in 80 miljoen euro die vanaf 2020 structureel extra beschikbaar is voor cultuur. De vrij beschikbare 28 miljoen euro geeft ruimte voor investeringen in het stelsel. De raad ziet mogelijkheden voor investeringen in de verbreding en vernieuwing van het aanbod, een sterkere verbinding met een divers publiek en een verbeterde samenhang tussen lokaal, regionaal en nationaal beleid. Hij acht voor een aantal reeds gesubsidieerde instellingen investeringen noodzakelijk om de dringendste knelpunten weg te nemen. De raad pleit eveneens voor extra investeringen voor de aanpak van de problematiek van de arbeidsmarktagenda en de audiovisuele sector. Het vrij te investeren bedrag voor de periode 2021 – 2024 is niet voldoende om alle knelpunten nu en in de toekomst weg te nemen. Wel is het mogelijk een impuls te geven aan de vitaliteit van het stelsel en de verbinding daarvan met nieuw publiek en met de regio.

De raad adviseert om vanuit het rijk in 2020 incidenteel 15 miljoen euro te investeren in een scholingsfonds en 5 miljoen euro voor de opzet van een revolverend fonds. Structureel bepleit de raad investeringen voor de cultuurperiode 2021 – 2024 die optellen tot 34 miljoen euro. Voor de arbeidsmarktagenda bepleit de raad 15 miljoen euro, waarvan 10 miljoen te financieren is door een alternatieve inzet van middelen voor de zogenaamde b-lijsten bij de cultuurfondsen. Daarnaast adviseert de raad 9,5 miljoen euro te investeren in noodzakelijke versterkingen in de sector, 10 miljoen euro in verbreding en vernieuwing en 9,5 miljoen euro voor versterking van de samenhang tussen het landelijke en het gemeentelijke en provinciale cultuurbeleid.

De raad bepleit ook investeringen in de audiovisuele sector. De ontwikkeling en productie van kwalitatief hoogwaardige films, series, documentaires en animaties, inclusief specifiek op kinderen gerichte producties verdient versterking. De raad heeft in zijn sectoradvies 'Zicht op zo veel meer' voor de audiovisuele sector geadviseerd heffingen in te voeren. Dit pleidooi herhaalt hij hier. De verwachting is dat, afhankelijk van het percentage en de staffels, de heffingen een substantieel bedrag van tussen de 20 en 30 miljoen euro kunnen opbrengen. Gezien het belang van kwalitatief sterke en toegankelijke Nederlandstalige film- en mediaproducties pleit de raad ervoor om, indien een heffing niet snel genoeg van de grond komt, op zoek te gaan andere manieren om deze versterkingen voor de audiovisuele sector in te financieren. De raad gaat daarbij uit van een bedrag van 9,5 miljoen euro.

Op basis van de inzichten uit de 'sectoradviezen' is de raad van mening dat er in een volgende periode, naast de investering van het huidige kabinet van 80 miljoen euro, een substantiële additionele investering nodig is. Dit om tot een volwaardig inclusief stelsel voor alle kunstenaars en inwoners van Nederland te komen. De raad vraagt in zijn investeringsagenda voor de toekomst aandacht voor cultuureducatie, het vervolg op de arbeidsmarktagenda, collectiebeheer,

een sectorbrede digitaliseringsstrategie, voeding van het aankoopfonds en uitbouw van het revolverend fonds.

Een substantiële additionele investering voor cultuur is volgens de raad ook alleszins verdedigbaar vanuit maatschappelijk perspectief. Allereerst vanwege de intrinsieke waarde die kunst en cultuur vertegenwoordigt. Maar zeker ook vanwege de bindende potentie van cultuur in een samenleving waar de scheidslijnen steeds groter worden en de economische waarde van creativiteit en verbeelding steeds belangrijker wordt. Investeringen in kunst en cultuur zorgen voor worteling in de samenleving en de vaardigheden die we nodig hebben om ons staande te houden. Op de rijksbegroting is het nog altijd een uitermate bescheiden post. De raad is nu niet in staat een concreet bedrag te formuleren waarmee zijn toekomstige ambitie meer precies wordt gekwantificeerd en is graag bereid hierover op een later moment nader te adviseren.

Inleiding

Dit stelseladvies ‘Cultuur dichtbij, dicht bij cultuur’, dat de Raad voor Cultuur op verzoek van minister Ingrid van Engelshoven van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap heeft opgesteld, bestaat uit drie gedeeltes.

In ‘deel 1’ van dit advies gaan we kort in op de aanleidingen die volgens de raad nopen tot een grondige herziening van het cultuurstelsel. Onze verkenning ‘Cultuur voor stad, land en regio’ en onze recente analyses van de culturele sector leggen, naast een aantal knelpunten, eveneens een groot aantal kansen bloot. Zo zien we dat het landelijke cultuurstelsel weliswaar nog een te beperkt deel van de culturele sector omvat (en daarmee van het potentiële publiek), maar constateren we bovenal dat in het geheel genomen het culturele aanbod van zeer hoge kwaliteit is – zowel binnen als buiten het gesubsidieerde stelsel – en dat cultuurbreed nieuwe kunstenaars en creatieven klaarstaan om het culturele leven met hun verbeelding te verrijken.^[1] Al die ontwikkelingen vragen om een veel guller openstelling van het beleid voor de brede waaier aan cultuur, kunstenaars en creatieven die Nederland rijk is, met naar verwachting positieve gevolgen voor het publieksbereik. Ook vinden we dat de overheid een actievere rol moet spelen in het bevorderen van de gezondheid van de culturele arbeidsmarkt. Op dit moment baren de arbeidsomstandigheden van werkenden in de culturele sector ons zorgen.

Daarnaast menen we dat de culturele sector gebaat is bij meer samenwerking tussen het Rijk, provincies, gemeenten en cultuurfondsen bij het vormgeven van cultuurbeleid, om subsidieregelingen beter op elkaar af te stemmen, de complexiteit en de lastendruk voor culturele instellingen te verkleinen en om samen toe te werken naar een gezamenlijk bepaalde stip op de horizon. Op basis van de vijftien binnengekomen cultuurprofielen van stedelijke cultuurregio’s doen we enkele voorstellen om een dergelijk nieuwe werkwijze in de komende kunstenplanperiode in gang te zetten.

In ‘deel 2’ van dit advies bespreken we vier prioriteiten voor een nieuw cultuurbeleid:

- Het landelijke cultuurbeleid moet alle culturele disciplines en genres includeren. Dat betekent dat het gesubsidieerde cultuuraanbod moet worden vernieuwd en verbreed.
- Behalve voor productie en collectievorming dient het Rijk ook verantwoordelijkheid te nemen voor genre- en talentontwikkeling, creatie en verdieping van kunstenaars en creatieven.
- Het landelijk gesubsidieerde cultuuraanbod moet een betere afspiegeling van de bevolking bereiken en cultuureducatie en -participatie moeten hoger op de nationale agenda komen te staan.
- Het landelijke cultuurbeleid moet bevorderen dat de culturele arbeidsmarkt gezonder wordt en de betaling van werkenden in de sector op peil wordt gebracht.

In ‘deel 3’ van dit advies presenteren we op grond van de besproken doelstellingen en prioriteiten ons voorstel voor een nieuw cultuurstelsel. Dit nieuwe stelsel erkent de kwaliteit van de vele verschillende kunstenaars en creatieven die in de culturele sector werkzaam zijn. Het zet zich in om alle kansrijke disciplines en genres te versterken. Het spreekt daarmee een breed publiek aan, dat een afspiegeling vormt van de maatschappij. Het draagt bij aan talent- en genreontwikkeling in de culturele sector, in alle kunstdisciplines en -genres die Nederland rijk is. Het houdt rekening met de noodzaak tot fair practice in de culturele sector: eerlijke betaling en goede randvoorwaarden, een gezonde arbeidsmarkt. Het waarborgt het beheer en behoud van erfgoedcollecties, en biedt optimale omstandigheden om die collecties aan publiek te tonen. En het biedt bovendien voldoende ruimte aan ondersteunende functies, ter vermeerdering van

kennis, debat en reflectie en ter behoud van erfgoed. Op deze manier kan het Rijk in samenwerking met stedelijke cultuurregio's bijdragen aan enkele wezenlijke facetten van het culturele leven.

Een financiële uitwerking van de voorstellen voor de huidige kabinetsperiode en voor de langere termijn is in de 'Investeringsagenda' bijgevoegd.

We sluiten het advies af met een verdiepend 'deel 4' waarin we enkele overwegingen en aanbevelingen opnemen met betrekking tot de invulling van de (sectorale en bovensectorale) ondersteuningsstructuur in het stelsel en de omgang met musea en erfgoed. In dit gedeelte gaan we ook in op een (museale) voorziening voor het slavernijverleden en op de omgang met immaterieel erfgoed en ambachten.

¹
We ontleen de term 'het culturele leven' aan de gelijknamige publicatie.
'Het culturele leven'
SCP, 2018

Deel 1.

Aanleidingen tot herziening van het cultuurstelsel

Doelstellingen van cultuurbeleid

In zijn verkenning ‘Cultuur voor stad, land en regio’ heeft de raad vier doelstellingen geïntroduceerd van cultuurbeleid. ^[1] Deze doelstellingen vloeien voort uit de vier intrinsieke waarden van cultuur. Verwezenlijking ervan is van essentieel belang voor een bloeiend en toekomstbestendig cultureel leven. De vier doelstellingen luiden in het kort als volgt:

1. Creatief talent in alle genres en disciplines krijgt voldoende kansen en mogelijkheden om zich artistiek te ontplooiën.
2. Iedereen in Nederland heeft, ongeacht leeftijd, culturele achtergrond, inkomen en woonplaats, toegang tot cultuur. Dat wil zeggen dat een inclusieve benadering van het publiek moet worden nagestreefd, waarbij niemand wordt uitgesloten.
3. De overheid waarborgt een pluriform aanbod van cultuur, waarin het bestaande wordt gekoesterd en het nieuwe wordt omarmd.
4. Er is een wederkerige relatie tussen cultuur en samenleving. Cultuur functioneert als veilige haven om kritisch te kunnen reflecteren op de samenleving en haar burgers. Omgekeerd moet de cultuur zich rekenschap geven van haar plek in de maatschappij. ^[2]

Minister Van Engelshoven heeft zich in haar visiebrief ‘Cultuur in een open samenleving’ gecommitteerd aan bovengenoemde doelstellingen. ^[3] Zij benoemt in haar brief vijf centrale thema’s als leidend bij de invulling van haar cultuurbeleid: ‘cultuur maakt nieuwsgierig’, ‘ruimte voor nieuwe cultuur en makers’, ‘een leefomgeving met karakter’, ‘cultuur is grenzeloos’ en ‘een sterke cultuursector’. Deze vijf thema’s sluiten aan bij de door de raad geformuleerde doelstellingen.

Voorwaarden voor een nieuw cultuurstelsel

De afgelopen twee jaar heeft de raad in tien adviezen over de sectoren muziek, dans, theater, muziektheater, musea, letteren en bibliotheken, beeldende kunst, ontwerp, film, en monumenten en archeologie de ontwikkelingen in de cultuursector geschetst en geanalyseerd. ^[4] Daarbij hebben we vele knelpunten geïdentificeerd die de verwezenlijking van de vier doelstellingen van cultuurbeleid frustreren, maar kwamen we ook veel kansrijke ontwikkelingen tegen die soelaas kunnen bieden.

De meeste geconstateerde problemen en kansen vragen volgens ons niet alleen om veranderingen op ‘instellingsniveau’, maar ook en vooral op ‘stelselniveau’. Het volstaat niet om gesubsidieerde instellingen om een gedragsverandering te vragen of andere subsidieafspraken met ze te maken. Daarmee zouden we de oplossing van de problemen te zeer in de schoot werpen van de culturele sector. Naar onze opvatting is het eerder het stelsel dat tekortschiet. Er is daarom een grondige aanpassing nodig van dit stelsel om de positie van kunstenaars, de cultuurdeelname van Nederlanders, de veelzijdigheid van het culturele aanbod en de wisselwerking tussen cultuur en maatschappij te verbeteren. Daarbij moet opnieuw worden bekeken welke instellingen en functies het beste door het Rijk en/of de cultuurfondsen kunnen worden gesubsidieerd, hoe de rol van gemeenten en provincies het beste kan worden ingevuld en op welke wijze andere ministeries kunnen worden betrokken bij de financiering van cultuur. Een voorzet hiervoor gaven we onlangs al in het advies ‘Financiering van cultuur’. ^[5]

Op basis van de knelpunten en kansen die we in onze sectoradviezen signaleerden, kunnen we enkele voorwaarden formuleren waaraan een herzien cultuurstelsel in onze ogen moet voldoen:

Doelstelling 1: het perspectief van kunstenaars en creatieven

Knelpunten

De arbeidsvoorwaarden van werkenden in de cultuursector zijn niet goed genoeg. De salarissen van producerende en uitvoerende kunstenaars en makers zijn te laag en de werkdruk is te hoog.

Talentontwikkeling biedt onvoldoende ruimte voor kunstenaars en creatieven in bestaande, maar vooral ook in nieuwe genres of met interdisciplinaire praktijken.

Talentontwikkeling is te weinig duurzaam en is niet goed genoeg aangesloten op het kunstvakonderwijs en de beroepspraktijk.

Kansen

De culturele sector heeft dit probleem opgepakt en werkt onder andere aan een Fair Practice Code.

Er komt veel talent van kunstvakopleidingen en er is veel autodidact talent dat klaarstaat om de cultuur van binnenuit te vernieuwen.

Culturele instellingen slaan op diverse plekken in het land de handen ineen om gezamenlijk te zoeken naar manieren om talent goed te kunnen begeleiden.

Voorwaarden voor een nieuw stelsel

De cultuursector staat garant voor een gezonde arbeidsmarkt en eerlijke betaling.

Het cultuurstelsel staat open voor getalenteerde makers die zich in welke discipline of sector dan ook artistiek willen ontwikkelen.

De cultuursector voorziet in maatgerichte trajecten om getalenteerde kunstenaars te laten doorstromen vanuit het kunstvakonderwijs naar het (inter)nationale werkveld.

Doelstelling 2: het perspectief van het publiek

Knelpunten

Het (gesubsidieerde) cultuuraanbod is onvoldoende toegankelijk voor ‘nieuwe’ publieksgroepen en voor groepen met een sociaal-economische achterstand of met een mentale of fysieke beperking. Het aanbod is daarnaast onvoldoende aantrekkelijk voor veel groepen in de samenleving. Het gesubsidieerde aanbod komt daardoor ten goede aan een te klein deel van de Nederlandse bevolking.

Het culturele aanbod is onvoldoende landelijk gespreid. Gesubsidieerd aanbod vindt niet altijd aansluiting bij publiek of presentatieplekken door het land heen.

Cultuureducatie heeft een te klein bereik en krijgt op veel scholen nog te weinig aandacht.

Niet iedereen heeft toegang tot buitenschoolse cultuureducatie, amateurkunst en/of cultuurparticipatie.

Kansen

Buiten de gesubsidieerde sector zijn vele kunstenaars en creatieven actief die met hun werk andere publieksgroepen bereiken dan de gesubsidieerde cultuur. Daarnaast werkt de gesubsidieerde sector aan het verbreden van zijn publiek door bijvoorbeeld het opstellen van de Code Culturele Diversiteit of door te experimenteren met nieuwe presentatievormen.

Op toenemende schaal werken presenterende en producerende instellingen met elkaar samen of fuseren zelfs. Ook festivals zijn voorbeelden van plekken waar aanbod, presentatieplek en publiek goed op elkaar aansluiten.

Het nieuwe curriculum is kansrijk voor cultuur.

Verbeterde samenwerking tussen gemeenten en provincies (stedelijke regio's) in combinatie met het Programma Cultuurparticipatie kan leiden tot verbeterde toegankelijkheid.

Voorwaarden voor een nieuw stelsel

Het landelijke cultuurstelsel houdt meer rekening met de samenstelling en behoeften van de bevolking, met identiteiten en verhalen uit verschillende gemeenschappen. Het stelsel is inclusief en bereikt een divers samengesteld publiek.

Het cultuurstelsel wordt ingericht vanuit stedelijke cultuurregio's, zodat het culturele leven vanuit de eigen omgeving van het publiek wordt aangejaagd.

Cultuur is in het onderwijs verankerd en laat iedereen tot 18 jaar kennismaken met alle vormen van cultuur, zowel actief als receptief.

Cultuureducatie en -participatie en/of amateurkunst zijn voor iedereen toegankelijk.

Doelstelling 3: het perspectief van culturele aanbod

Knelpunten

Het bestel is moeilijk toegankelijk voor nieuwe genres en interdisciplinariteit, waardoor het onvoldoende pluriform is.

Culturele instellingen, kunstenaars en creatieven hebben last van overmaat aan bureaucratie (bijvoorbeeld door gebrek aan uniformiteit van verantwoording voor overheden en fondsen).

Behoud en beheer van (toekomstig) erfgoed wordt veronachtzaamd; er dreigt sluipend verval.

Kansen

Er zijn voldoende culturele instellingen, kunstenaars en creatieven die op eigen kracht nieuwe genres en interdisciplinaire kunstvormen ontwikkelen, zij het doorgaans met te weinig middelen en ontwikkelmogelijkheden.

Samenwerking tussen Rijk, stedelijke cultuurregio's en fondsen om criteria af te stemmen en uitvoering te vereenvoudigen.

Enkele initiatieven in de sector staan op om dit verval een halt toe te roepen, maar zijn daarvoor onvoldoende uitgerust.

Voorwaarden voor een nieuw stelsel

Er is ruimte en financiering voor excellentie én vernieuwing van genres, kunstvormen en interdisciplinariteit.

De beoordeling van gesubsidieerde instellingen is meer gericht op vertrouwen dan op afrekening, met een minimum aan administratieve lasten.

Er wordt goed gezorgd voor het (toekomstige) erfgoed in de breedte van de cultuursector en het wordt vanuit een meerstemmig perspectief in interactie met het publiek gepresenteerd.

Doelstelling 4: het perspectief van de maatschappij

Knelpunten

Kunst en erfgoed worden te veel vanuit de dominante westerse canon geproduceerd en gepresenteerd.

Debat en reflectie staan onder druk.

De maatschappelijke voetafdruk van de cultuursector is te klein.

Kansen

Een toenemende groep Nederlanders roept op tot een meerstemmiger presentatie en er worden ook al veel initiatieven op dit gebied ontwikkeld.

Enkele initiatieven in de sector staan klaar om deze functie op zich te nemen, maar zijn daarvoor onvoldoende uitgerust.

De sector is zich hiervan in toenemende mate bewust en onderneemt ook initiatieven, maar heeft daar niet genoeg ruimte voor.

Voorwaarden voor een nieuw stelsel

De culturele sector produceert en presenteert kunst en erfgoed vanuit een meerstemmig perspectief.

Cultuur biedt een vrijplaats voor botsende meningen; het stelsel biedt ondersteuning aan debat en reflectie rond kunst en erfgoed.

De cultuursector is sterk ingebed in de samenleving en is maatschappelijk relevant.

1

'Cultuur voor stad, land en regio'
Raad voor Cultuur, 2017

2

De vier doelstellingen vertegenwoordigen respectievelijk het perspectief van kunstenaars en creatieven; van publiek; van het culturele aanbod; en van de maatschappij. We gebruiken deze termen in het vervolg van dit advies om naar de doelstellingen te verwijzen.

3

'Cultuur in een open samenleving' (pdf)
Ministerie van OCW, 2018

4

'Sectoradviezen'
Raad voor Cultuur,
2017 – 2019

5

'Financiering van Cultuur'
Raad voor Cultuur, 2019

Een nieuw samenspel tussen overheden

In de verkenning ‘Cultuur voor stad, land en regio’ liet de Raad voor Cultuur zien dat provincies en gemeenten van cruciale betekenis zijn voor het culturele leven in Nederland. We stelden in die verkenning voor om zogenaamde ‘stedelijke cultuurregio’s’ – reeds geïnitieerde of te initiëren samenwerkingsverbanden van gemeenten en provincie(s) op het vlak van cultuur – een grotere rol te geven in het rijkscultuurbeleid. Voor deelnemers en publiek van cultuur speelt het culturele leven zich grotendeels binnen zo’n stedelijke cultuurregio af, en ook voor kunstenaars en creatieven liggen hier de meeste ontwikkelkansen. Er zijn voorzieningen aanwezig voor cultuureducatie en cultuuronderwijs, participatie en amateurkunst, productie, presentatie, contextprogrammering, kunstvakonderwijs en talentontwikkeling – voorzieningen die het beste in samenhang kunnen worden gefaciliteerd en ondersteund. De raad stelde in zijn verkenning voor verantwoordelijkheden voor het culturele leven in onderlinge afstemming te verdelen onder het Rijk, provincies, gemeenten en cultuurfondsen enerzijds en vertegenwoordigers van de culturele sector anderzijds.

In reactie op de verkenning nodigde minister Van Engelshoven in haar visiebrief ‘Cultuur in een open samenleving’ gemeenten en provincies uit om stedelijke en regionale profielen op te stellen en daarin hun culturele aanbod, ambities en plannen te ontvouwen. Vijftien kandidaat-stedelijke cultuurregio’s gaven aan deze uitnodiging gehoor en dienden eind 2018 een profiel in. ^[1] Onze verkenning, de visiebrief van de minister, de vijftien ontvangen cultuurprofielen en de positieve reacties op het pleidooi voor meer samenwerking liggen mede aan de basis voor onze voorstellen voor een nieuw cultuurstelsel.

De culturele infrastructuur in de stedelijke cultuurregio

Stedelijke cultuurregio’s kunnen volgens de raad het culturele leven optimaal ondersteunen. Als gemeenten, provincies en het Rijk gezamenlijk een cultuurbeleid voeren vanuit de doelstellingen die de raad daarvoor heeft geformuleerd, kunnen in de stedelijke cultuurregio volwaardige culturele infrastructuren of ecosystemen ontstaan waarin drie essentiële typen voorzieningen in het juiste evenwicht aanwezig zijn: zogenoemde basis-, keten- en topvoorzieningen.

Basisvoorzieningen

Iedere stedelijke cultuurregio beschikt idealiter over goede basisvoorzieningen: voorzieningen die dicht bij de inwoners van een regio zijn georganiseerd. In deze ‘humuslaag van het culturele leven’ staan leren en kennismaken centraal: het gaat om voorzieningen voor cultuuronderwijs, cultuureducatie en -participatie, amateurkunst en laagdrempelig aanbod. Voorbeelden zijn openbare bibliotheken, monumenten(zorg), archieven, laagdrempelige podia en festivals (bijvoorbeeld in buurthuizen of in wijken), bioscopen, lokale media-instellingen, laagdrempelige musea, muziekscholen, cultuurcentra en andere instellingen voor cultuureducatie en -participatie. Basisvoorzieningen zijn onmisbaar voor het culturele leven. Vaak leggen ze ook verbinding met andere domeinen, zoals zorg, welzijn en recreatie. De financiële verantwoordelijkheid voor deze basisvoorzieningen ligt bij provincies en gemeenten.

Ketenvoorzieningen

Iedere stedelijke cultuurregio moet zorgdragen voor de ontwikkeling van zijn creatieve kapitaal. Denk aan talent- en genreontwikkeling, professionalisering en verdieping en het presenteren van kwalitatieve cultuur. Tot de ketenvoorzieningen in het culturele leven behoren bijvoorbeeld

kunstvakopleidingen, (film)theaters en muziekpodia met kwaliteitsaanbod, stedelijke en provinciale musea, presentatie-instellingen, kunstenaarsinitiatieven en galleries, festivals, productiehuisen, ateliers, oefenruimten, broedplaatsen en kunst in de openbare ruimte. Voor de financiering van dit voorzieningenniveau nemen stedelijke cultuurregio's verantwoordelijkheid, en zij worden daarbij soms ondersteund door het Rijk. Dat laatste gebeurt via bijdragen uit fondsen en door opname van deze instellingen in de BIS.

Topvoorzieningen

Iedere stedelijke cultuurregio wordt daarnaast gekenmerkt door de aanwezigheid van een hoogstaand cultureel aanbod: aanbod van buitengewone kwaliteit, met een (inter)nationale uitstraling of een onderscheidend artistiek profiel en een grote aantrekkingskracht op publiek van buiten de regio of zelfs de landsgrenzen. Het gaat hier om internationaal vermaarde musea, postacademische instellingen, gespecialiseerde muziek-, dans-, opera- en theatervoorzieningen en (inter)nationale festivals. Voor dit voorzieningenniveau ziet de raad een belangrijke rol weggelegd voor het Rijk in samenwerking met stedelijke cultuurregio's.

Uitdagingen in de basis, de keten en de top

In zijn advies over actieve cultuurparticipatie 'Meedoen is de kunst' pleitte de raad al voor een goede laag met basisvoorzieningen in elke gemeente of provincie. De raad constateert dat het stelsel van basisvoorzieningen in de praktijk momenteel niet overal even solide is.

De bezuinigingen op de cultuurbegrotingen zijn hier in grote mate debet aan: muziekscholen, bibliotheken, cultuurbemiddelaars en cultuurhuizen zijn weggevallen en niet vervangen door evenwaardige alternatieven. De raad roept gemeenten en provincies op om de verantwoordelijkheid voor deze basisvoorzieningen ten volle te nemen. Voor een goed werkend ecosysteem is het van belang in beeld te brengen waar herstelwerkzaamheden moeten worden uitgevoerd. Daar waar in de basis het voorzieningenniveau leemtes vertoont, hebben gemeenten en provincies de verantwoordelijkheid deze op te vullen.

Wat betreft de ketenvoorzieningen constateert de raad op basis van zijn recente sectoradviezen dat vele schakels kwetsbaar zijn. Zo zijn initiatieven voor talent- en genreontwikkeling vaak onvoldoende duurzaam, evenals presentatie-instellingen en kunstenaarsinitiatieven voor de beeldende kunst. De raad heeft aangetoond dat versterking nodig is van de ontwikkelmogelijkheden van genres als e-culture, film, ontwerp, musical, hedendaagse muziek, urban arts en spoken word.

Met betrekking tot de landelijk gefinancierde topvoorzieningen signaleert de raad dat vooral in nieuwere (of nog weinig gesubsidieerde) genres instellingen moeite hebben door te dringen tot dit topniveau. Ook hier is extra aandacht nodig vanuit het Rijk in samenwerking met stedelijke cultuurregio's.

Vijftien cultuurprofielen, elf stedelijke cultuurregio's

Zoals gezegd hebben vijftien kandidaat-stedelijke cultuurregio's gehoor gegeven aan de oproep van de minister om stedelijke en regionale cultuurprofielen op te stellen. De profielen zijn afkomstig uit Arnhem-Nijmegen, Brabantstad, Ede-Wageningen, Flevoland, Den Haag (Haaglanden), Leiden en regio, Metropoolregio Amsterdam, Rotterdam-Dordrecht, Stedelijke Cultuurregio Zuid (Limburg), Stedendriehoek (Apeldoorn, Deventer, Zutphen), provincie Utrecht, Twente, We The North (Noord-Nederland), Zeeland, en Zwolle en regio. Daarnaast hebben de overheden van drie gebieden laten weten te willen gaan samenwerken, zonder nog een profiel in te dienen. Het gaat om Noord-Holland-Noord, Noord-Limburg en Schiedam (als addendum van Rotterdam en regio). Een aparte vermelding verdient het gezamenlijke initiatief van de forten uit de Hollandse Waterlinie. De raad vindt dit initiatief interessant, maar kan het plan niet als cultuurprofiel beschouwen. We adviseren de partners aansluiting te zoeken bij nabijgelegen cultuurregio's en provincies.

Het valt de raad op dat de samenstelling van de cultuurregio's sterk uiteenloopt. Zo bestaat de ene regio uit een beperkt aantal gemeenten en omvat de andere een heel landsdeel. Wat ook in het oog springt, is de rol die provincies voor zichzelf zien weggelegd. In acht van de vijftien profielen heeft de provincie een actieve rol gespeeld als medeopsteller van het plan. Vijf cultuurregio's hebben hun initiatieven verenigd in een overkoepelend initiatief waarbij twee provincies zijn betrokken (Route Oost). Zes stedelijke cultuurregio's ambiëren zelfs om de gehele provincie(s) te bereiken (het gaat dan om acht provincies). In totaal participeren elf van de twaalf provincies in meer of mindere mate in de cultuurprofielen. Eén provincie is opvallend afwezig in de cultuurprofielen, namelijk Zuid-Holland.

De raad is positief over het feit dat de meeste provincies betrokken zijn en is van mening dat alle provincies actief zouden moeten deelnemen in de stedelijke cultuurregio's. De rol die de raad ziet voor de provincies past bij hun verantwoordelijkheid voor bovengemeentelijke vraagstukken. Ze sluit ook naadloos aan bij de taak van de provincies die het Interprovinciaal Overleg (IPO) met het ministerie van OCW en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) is overeengekomen: 'Cultuur is een kerntaak van provincies waar dit de lokale belangen overstijgt. Provincies zijn verantwoordelijk voor bovengemeentelijke coördinatie op regionaal niveau. Provincies zetten zich in voor de diversiteit en spreiding van culturele voorzieningen in de regio en zijn verantwoordelijk voor de financiering van provinciale collecties.' [2]

De provincies hebben zelf onlangs ook in een brief aan de raad de rol geschetst die ze willen spelen in de stedelijke cultuurregio's: 'Juist de provincies spelen een belangrijke rol in het coördineren, ontwikkelen, verbinden en het verbreden van het culturele ecosysteem, zeker binnen de provinciale grenzen. Gemeenten maken beleid in eerste instantie voor de eigen inwoners. De provincie kan daar in samenwerking met de lokale overheden een plus op geven ten behoeve van het provinciale ecosysteem en samenwerking in de provincie stimuleren en coördineren. [...] Juist de provincie is in de positie om lokale en regionale initiatieven te verbinden en samenwerking te stimuleren. Niet alleen om schaalvergroting te bevorderen, maar ook voor inhoudelijke verdieping.' [3]

In 'Cultuur voor stad, land en regio' vergelijkt de raad een stedelijke cultuurregio met een festivaltent waarvan het doek wordt gedragen door tentpalen. De grote steunberen symboliseren de centrumgemeente(n) met een hoogwaardig voorzieningenniveau. De kleinere palen staan voor omliggende gemeenten en dragen een eigen onderdeel van het doek. Gezamenlijk zorgen zij ervoor dat de tent een compleet en samenhangend cultureel aanbod kan herbergen.

Om als volwaardige samenwerkingspartner voor het Rijk te kunnen functioneren en een volwaardige verbinding te kunnen leggen met het rijksbeleid, moet een stedelijke cultuurregio daarom aan de volgende drie criteria voldoen:

1. In de participerende gemeente(n) en provincie(s) is voldoende 'kritische massa' aanwezig om een rijk en veelzijdig cultureel klimaat te ondersteunen. Circa 500.000 inwoners lijkt hier de minimale omvang.
2. In de participerende gemeente(n) en provincie(s) zijn voldoende voorzieningen gevestigd in de basis, de keten en de top. De culturele infrastructuur omvat voorzieningen voor verschillende culturele disciplines en genres, en er zijn verschillende keten- en topvoorzieningen die voor hun discipline of genre van landelijke betekenis zijn.
3. De stedelijke cultuurregio kent minimaal een grote centrumgemeente, omgeven door grote en kleinere gemeenten die de kracht van het geheel versterken.

Als we vanuit dit perspectief naar de cultuurprofielen kijken, zien we dat enkele kandidaat-stedelijke cultuurregio's niet voldoen aan deze criteria. Sommige regio's zijn voor hun ketenvoorzieningen veelal aangewezen op cultuurregio's in de directe omgeving. Hoewel de raad de initiatieven vanuit deze kleinere regio's waardeert, zien we deze regio's meer als pijlers van een groter geheel. Naar de mening van de raad is in een aantal gevallen een samenvoeging van

initiatieven mogelijk, en zorgvuldig maatwerk, om per regio de juiste schaalgrootte te bereiken voor een samenwerking met het Rijk. De ontwikkelde ambities en plannen van de betreffende kleinere regio's kunnen in de ogen van de raad flinke steunberen vormen via samenwerking met aanpalende stedelijke cultuurregio's. Bij voorkeur spant de desbetreffende provincie in deze gevallen het overkoepelende tentdoek.

De raad stelt naar aanleiding van de ingediende plannen van de stedelijke cultuurregio's op basis van de criteria het volgende voor:

De vijf cultuurprofielen uit landsdeel Oost worden vergezeld door het document 'Route Oost, samenwerking cultuur Oost-Nederland'. Vanwege de omvang van de indienende vijf regio's, de aanwezige voorzieningen in de stedelijke kernen, de inwoneraantallen en de bereikbaarheid adviseert de raad hier uit te gaan van twee stedelijke cultuurregio's. Deze werken samen maar hebben elk duidelijke, eigen stedelijke culturele voorzieningen met landelijke keten- en topvoorzieningen. In Gelderland is daarvan 025 Arnhem-Nijmegen onmiskenbaar de kern, in Overijssel is dat de stedelijke cultuurregio Twente.

Strikt genomen voldoet Zeeland eigenlijk niet aan de definitie van een stedelijke cultuurregio. De provincie en steden programmeren wel landelijke topvoorzieningen en investeren in nieuwe presentatieplekken, zoals de Grote Kerk in Veere. Vanwege de ligging en de betekenisvolle rol van de provincie in toeristisch bereik adviseren wij deze regio wel als zelfstandige stedelijke cultuurregio te beschouwen.

Flevoland heeft met zijn Flevoprofiel een zelfstandig cultuurprofiel ingediend. Daarnaast maken de provincie en de gemeenten Almere en Lelystad onderdeel uit van het profiel van Metropoolregio Amsterdam. De ontwikkeling van de culturele infrastructuur in Flevoland heeft geen gelijke tred gehouden met de groei van het aantal inwoners in de provincie. Vanwege de opkomende ambitie tot het oprichten van eigen culturele ketenvoorzieningen en de groeiopgave die door het Rijk is opgelegd, adviseert de raad deze provincie te stimuleren een zelfstandige positie als stedelijke cultuurregio in te nemen. De raad ziet die positie als een 'wildcard' om zich in de komende periode te bewijzen als zelfstandig cultureel brandpunt. De raad ziet graag dat Almere zich ontwikkelt tot stedelijke culturele kern. Tegelijkertijd vindt de raad het raadzaam wanneer Flevoland onderdeel uit blijft maken van het MRA-profiel.

De raad ziet de stedelijke cultuurregio's Leiden en Den Haag als één stedelijke cultuurregio. Dat heeft te maken met de schaal van de regio Leiden, die gezien vanuit de geografie en de samenhang met de aanwezige Haagse voorzieningen vooral voor podiumkunsten beter als één gebied beschouwd kan worden met Den Haag.

Op grond van deze visie komt de raad tot een herschikking van stedelijke cultuurregio's. We onderscheiden dan:

Stedelijke cultuurregio	Participerende provincie(s)	Bijzonderheden
We The North	Drenthe, Friesland, Groningen	Met de vier steden Assen, Emmen, Groningen en Leeuwarden.
Stedelijke Cultuurregio Zuid	Limburg	Stedelijke Cultuurregio Zuid draagt tevens verantwoordelijkheid voor Midden- en Noord-Limburg.
Brabantstad	Noord-Brabant	Met de steden Breda, Eindhoven, Helmond, 's-Hertogenbosch en Tilburg.
Stedelijke Regio Utrecht	Utrecht	Met de steden Amersfoort en Utrecht als kernen.
Zeeland	Zeeland	Met de vier steden Goes, Middelburg, Terneuzen en Vlissingen.
Route Oost-Gelderland	Gelderland	Met de twee kandidaat-stedelijke cultuurregio's 025 Arnhem-Nijmegen en Ede-Wageningen.
Route Oost-Overijssel	Overijssel	Met de drie kandidaat-stedelijke cultuurregio's Stedendriehoek (Deventer, Apeldoorn, Zutphen), Twente en Zwolle. ^[4]
Metropoolregio Amsterdam (MRA)	Noord-Holland	Met 33 gemeenten en twee provincies. Sterke verbinding met kandidaat-stedelijke cultuurregio Flevoland en verantwoordelijk voor Noord-Holland-Noord.
Haaglanden – Leiden en regio	Zuid-Holland ^[5]	Met de kandidaat-stedelijke cultuurregio's Haaglanden en Leiden en regio.
Rotterdam – Dordrecht en regio	Zuid-Holland ^[6]	Deze stedelijke cultuurregio reikt verder dan Rotterdam en Dordrecht.
Flevoland	Flevoland	Met Almere en Lelystad.

De raad benadrukt dat de cultuurprofielen van alle vijftien kandidaat-stedelijke cultuurregio's kunnen blijven bestaan, mits de niet-volwaardige regio's toenadering zoeken tot elkaar en de coördinatie door een overkoepelende provincie op zich wordt genomen.

Hoe nu verder?

Met de cultuurprofielen heeft de minister in navolging van de raad een nieuwe entiteit geïntroduceerd in het landelijke cultuurstelsel. In het enthousiasme waarmee gemeenten en provincies de krachten hebben gebundeld en met hun profielen aan de slag zijn gegaan, ziet de raad een bevestiging van de gezamenlijke verantwoordelijkheid die wordt gevoeld voor het landelijke cultuurbeleid. Sommige profielen zijn gebaseerd op al bestaande

samenwerkingsverbanden en zijn daardoor al goed uitgewerkt, in andere lezen we dat de verschillende partijen in de regio elkaar net hebben gevonden. Daar staat de samenwerking nog in de kinderschoenen. De raad ziet de cultuurprofielen als bruikbare momentopnamen, en raadt de opstellers aan de profielen bij voortdurend te blijven bijwerken. De kracht van elk cultuurprofiel zit immers in zijn flexibiliteit, in de mate waarin het zich kan aanpassen aan de culturele noden, krachten en kansen in de eigen regio.

Met de stedelijke cultuurregio's kan een nieuw samenspel ontstaan tussen Rijk, gemeenten en provincies. Zij vormen een nieuw bestuurlijk ensemble dat is gegrondvest op de notie dat cultuur in een stedelijke omgeving ontstaat en daar ook het beste tot wasdom komt. De komende periode moet de samenwerking tussen de drie overheidslagen verder worden uitgewerkt. Om dit tot een succes te maken, is voornamelijk tijd en ruimte nodig voor experiment, los van beleidsregels en verantwoordingssystematiek.

Veel stedelijke cultuurregio's hebben in hun regioprofiel één of meer zogenaamde 'proeftuinen' beschreven: programma's die zij de komende jaren zullen initiëren om knelpunten in het culturele ecosysteem op te lossen en te experimenteren met de nieuwe manier van samenwerking. De minister heeft aangekondigd een aantal van deze proeftuinen de komende jaren mee te financieren. Enkele proeftuinen zijn al in 2019 gestart. Deze proeftuinen zullen naar verwachting nieuwe inzichten opleveren over de mogelijkheden van samenwerking. De raad adviseert om proeftuinen bij gebleken succes te verankeren in culturele instellingen in de regio, en de resultaten met andere cultuurregio's te delen.

De raad stelt daarnaast voor de samenwerking binnen stedelijke cultuurregio's de komende vier jaar een extra impuls te geven door voor die periode een programmafonds in te richten. Hierop komen we terug in 'deel 3' van dit advies.

De ontwikkeling van stedelijke cultuurregio's kan verder een extra impuls krijgen door nauwe samenwerking met de rijkscultuurfondsen. De raad is positief over de geïntensiverde interactie tussen fondsen en regio's die rond de totstandkoming van de regioprofielen al is ontstaan. De raad hecht eraan dat deze interactie wordt voortgezet en verder geïntensiveerd. Nauwe afstemming en samenwerking ligt voor de hand: niet alleen rond de inzet van de reeds gereserveerde middelen voor cultuurparticipatie, maar zeker ook voor de inzet van middelen die de minister aan de rijkscultuurfondsen beschikbaar heeft gesteld voor talentontwikkeling en vernieuwing. Het gaat hierbij om forse extra bedragen (10 miljoen euro in 2019 en 5 miljoen euro van 2020 tot en met 2023), die van grote waarde zijn voor de ontwikkeling van de cultuursector in de stedelijke cultuurregio's. De aanstelling vanuit de fondsen van een gezamenlijk aanspreekpunt voor de provincie Zeeland ziet de raad als een goed voorbeeld.

1

De raad komt op basis van de vijftien binnengekomen profielen tot een
herschikking van stedelijke cultuurregio's (met behoud van de vijftien profielen).
We spreken hier daarom van vijftien kandidaat-stedelijke cultuurregio's.

2

'Algemeen kader interbestuurlijke verhoudingen cultuur OCW, IPO en VNG',
gepubliceerd in de Staatscourant, nr. 8545,
3 mei 2012

3

'Brief aan de
Raad voor Cultuur'
IPO, 2019

4

De vijf cultuurprofielen van landsdeel Oost worden vergezeld door het document
'Route Oost, samenwerking cultuur Oost-Nederland'. De stedelijke cultuurregio
Stedendriehoek ligt ook in Gelderland. Dit vraagt om samenwerking van deze
steden en de beide provincies die in de gezamenlijke Route Oost tot uitdrukking
komt.

5

In het ingediende cultuurprofiel participeert Zuid-Holland nog niet.

6

Idem.

Deel 2.

Prioriteiten tot herziening van beleid

Vernieuwing van het culturele aanbod

Een actuele kijk op vernieuwing

In onze sectoradviezen hebben we aangetoond dat het culturele veld zich veel verder uitstrekt dan het cultuuraanbod waartoe de overheid zich van oudsher beperkt in zijn cultuurbeleid. Terwijl allerlei disciplines en genres zich allang hebben opgewerkt uit de marge en zich, zo goed en zo kwaad als het ging zonder ondersteuning, hebben geprofessionaliseerd, bestaat het rijksgesubsidieerde aanbod nog altijd hoofdzakelijk uit de meer traditionele kunstvormen en genres. Laat ons vooropstellen dat we die kunstvormen (en hun voortdurende ontwikkeling) willen blijven koesteren en ondersteunen. Maar het is daarnaast ook noodzakelijk om kunstenaars en creatieven uit andere, vaak jongere disciplines de ondersteuning te bieden die hen in de gelegenheid stelt hun professionaliteit, hun artistieke/creatieve eigenheid en hun zichtbaarheid te vergroten – en daarmee het niveau en de pluriformiteit van het culturele leven in Nederland nog verder te verhogen.

Gedurende de gehele twintigste eeuw was vernieuwing een leidend begrip in de ontwikkeling van de kunsten. De term ‘avant-garde’ bijvoorbeeld typeert hoe kunstenaars een positie innemen in de voorhoede om artistieke stijlen en procedés te vernieuwen. Het was de ‘shok van het nieuwe’ (Robert Hughes) die de ontwikkeling van de moderne kunst in de twintigste eeuw heeft voortgestuwd. Ook in het Nederlandse subsidiebeleid vormt de term ‘vernieuwing’ al decennialang een belangrijk uitgangspunt. Het werd voornamelijk gebruikt als maatstaf, en daarmee als voornaam beoordelingscriterium, voor de artistieke kwaliteit van gesubsidieerde kunsten. Meestal werd vernieuwing beschouwd in samenhang met vakmanschap en zeggingskracht. Dit moedigde kunstinstellingen en kunstenaars aan om zich binnen het gesubsidieerde cultuurstelsel steeds te blijven ontwikkelen.

Deze benadering van vernieuwing stimuleerde echter niet dat het gesubsidieerde stelsel werd verrijkt met nieuwe kunstvormen en genres. Vernieuwing werd immers enkel getoetst binnen disciplines en genres die al een solide positie in het Nederlandse subsidiesysteem innamen: denk aan nieuwe interpretaties van toneel- en operarepertoire, vernieuwingen binnen het idioom van de moderne dans, vernieuwingen binnen de poëzie en de artistieke film. Hoewel het volstrekt legitiem is om zulke vormen van vernieuwing te beschouwen als vruchtbare bronnen voor de ontwikkeling van de cultuur, bleef hiermee een flink deel van de cultuurpraktijk buiten het vizier van de overheid.

Het toegenomen besef dat zich buiten de grenzen van het cultuurbeleid inmiddels nieuwe kunstvormen en genres hebben ontwikkeld die volwaardig onderdeel uitmaken van het culturele leven, leidt ertoe dat we ons begrip van vernieuwing dienen te verruimen. In lijn met onze vier doelstellingen van cultuurbeleid is overheidsaandacht immers geboden voor talent in elk genre en in elke discipline (doelstelling 1), voor een cultureel aanbod dat in zijn totaliteit elke Nederlander kan aanspreken (doelstelling 2), voor een pluriform cultuuraanbod waarin niet alleen het bestaande wordt gekoesterd maar ook het nieuwe wordt omarmd (doelstelling 3) en voor het creëren van een veilige haven waar cultuur kan reflecteren op de samenleving in een rijke meerstemmigheid (doelstelling 4). Dat betekent dat niet alleen de artistieke inhoud van gesubsidieerde cultuur bij voortdurende dient te worden vernieuwd, maar ook het stelsel zelf, net als onze kijk op welke cultuur overheidssteuning behoeft.

Drie dimensies van vernieuwing

Dientengevolge dient het cultuurbeleid naar onze opvatting de volgende drie dimensies van vernieuwing te stimuleren:

1. Vernieuwing van (de omgang met) de culturele canon en erfgoed

Deze vorm van vernieuwing stond van oudsher centraal in het cultuurbeleid. Om vandaag van waarde te zijn is het nodig dat kunstenaars en cultuurinstellingen een hedendaagse kijk bieden op de culturele canon en dat zij erfgoed presenteren in actuele contexten. Denk aan nieuwe, hedendaagse interpretaties van operarepertoire, het verschaffen van een nieuwe context rond ons koloniale verleden, of eigentijdse presentatievormen van canonieke kunst in musea, bijvoorbeeld door erfgoed niet alleen vanuit de dominante westerse canon te presenteren maar vanuit een veelvoud aan culturele perspectieven. Of denk aan vernieuwing binnen postacademische begeleidingsprogramma's door de visie op het kunstenaarschap te actualiseren en internationale institutionele samenwerking te intensiveren. Wat wij tot de canon en tot ons erfgoed rekenen, is bovendien onderhevig aan verandering. Canon en erfgoed zijn rekbare begrippen. De canon wordt bij voortduring uitgedaagd, opgerekt en verbreed. Dat gebeurt bijvoorbeeld als symfonieorkesten die Bach en Beethoven spelen ook Jacob Ter Veldhuis of Calliope Tsoupanaki in de vingers hebben, of wanneer nieuwe vormen als urban arts of graffitikunst worden gepresenteerd in hedendaagse-kunstinstellingen.

2. Vernieuwing van kunstvormen, genres en artistieke procedés

Iedere (jonge) kunstenaar staat op de schouders van de reuzen van haar of zijn discipline of genre, maar vindt tegelijkertijd opnieuw het wiel uit. Cultuur verandert op het moment dat ze ontstaat. Steeds nieuwe generaties kunstenaars laten nieuwe stemmen klinken, creëren nieuwe vormen en leggen nieuwe verbindingen, waardoor hun werk een bijdrage levert aan de vernieuwing van hun eigen discipline. Het aantal genres binnen de muziek of binnen de beeldende kunst, en het aantal interdisciplinaire genres dat daaraan gerelateerd is, is bijna niet meer te tellen. Het is belangrijk al die verschillende stemmen in het culturele leven te horen en te faciliteren, opdat zij zich vrijuit verder kunnen ontwikkelen.

3. Vernieuwing van organisatievormen en werkwijzen

Behalve dat ze zich artistiek vernieuwen, zijn culturele instellingen ook bij voortduring bezig met het innoveren van hun organisatie en hun werkwijze. Een culturele instelling kan op innovatieve wijze andere publieksgroepen bereiken, vernieuwende educatieve programma's of marketingconcepten ontwikkelen, andere financieringsbronnen aanboren of nieuwe methoden ontwikkelen om archieven te digitaliseren en te ontsluiten. Zulke innovaties kunnen overigens heel goed verband houden met inhoudelijke vernieuwingen: het verbreden van de canon of het inrichten van meerstemmige tentoonstellingen spreekt vaak nieuwe publieksgroepen aan. En culturele instellingen kunnen partnerschappen met maatschappelijke organisaties ontwikkelen die voor een andere financiële ondersteuning zorgen maar tevens tot een nieuwe artistieke inhoud leiden. Evenzo kan het onderwerp van een kunstwerk (een theatervoorstelling, een tentoonstelling) inspireren tot het vinden van een vernieuwende locatie, wat vervolgens weer nieuwe publieksgroepen met zich kan meebrengen.

Vernieuwing van het landelijke cultuurstelsel

De hierboven geschetste dimensies van vernieuwing maken de cultuur relevant voor eigentijdse kunstenaars, voor het publiek van vandaag en voor de hedendaagse samenleving. Om deze vernieuwing binnen het culturele leven te stimuleren en daarmee de relevantie van het culturele leven in onze maatschappij te vergroten, is het daarnaast noodzakelijk dat het rijksgesubsidieerde cultuurstelsel zichzelf vernieuwt. Het stelsel moet zich dusdanig flexibiliseren dat het toegankelijk wordt voor nieuwe ontwikkelingen die zich in het culturele

leven bij voortduring voordoen. Het stelsel moet open, gelaagd en beweeglijk zijn, klaar om nieuwe instellingen en genres op te nemen.

In het huidige culturele klimaat betekent dit, dat het bestel naast kunstvormen als toneel, dans, muziek, opera, schilderkunst of artistieke film ook ruimte moet bieden voor inter- en multidisciplinaire kunstvormen, augmented en virtual reality, pop-, jazz- en wereldmuziek, dance, urban arts, circustheater, musical, spoken word, strips, graphic novels, mode, et cetera. ^[1] Dit zijn kunstvormen die vaak al decennialang bestaan (soms al een eeuw), die volop in ontwikkeling zijn en het culturele leven op vele niveaus hebben beïnvloed, maar die nog op weinig ondersteuning door overheden en fondsen kunnen rekenen. Net als in de traditionelere kunstvormen tekenen zich hier vaak een commerciële bovenlaag af en een semiprofessioneel, veelal on(der)betaald circuit, naast een rijke humuslaag van vrijetijdsbeoefenaars. In deze genres ontbreekt echter tot dusverre het ontwikkelklimaat dat het gesubsidieerde stelsel kan bieden, waar de artistieke rijping van het genre centraal kan staan en kunstenaars en ontwerpers zich verder kunnen professionaliseren.

Steeds vaker zien we daarnaast dat kunstenaars en creatieven uit verschillende culturele en maatschappelijke domeinen met elkaar samenwerken aan culturele uitingen die zich niet meer onder noemers als 'podiumkunst', 'beeldende kunst' of 'participatie' laten scharen; soms valt ook het onderscheid tussen professionele kunstenaars en amateurkunstenaars weg. Ook voor deze ontwikkelingen dient het landelijke cultuurstelsel zich te openen.

Hoe nu verder?

Om een gelijk speelveld te creëren voor alle kunstvormen, disciplines en genres in Nederland en om kwaliteit over de hele linie te bevorderen, moet het landelijke cultuurstelsel worden uitgebreid met culturele genres die daarin nog niet of onvoldoende vertegenwoordigd zijn.

Dit vraagt ten eerste om flexibeler subsidiecategorieën en -regelingen. Het Rijk dient verantwoordelijkheid te nemen voor een aantal instellingen of platforms (ketenvoorzieningen) die van wezenlijk belang zijn voor de ontwikkeling van een genre of van talent binnen dat genre, door deze voorzieningen veel ruimte te geven in de Culturele basisinfrastructuur (BIS). We zien hier vooral een rol voor ontwikkelinstellingen (zoals productiehuizen voor talent- en/of genreontwikkeling, 'talenthubs' en ontwerplabs), presentatie-instellingen en festivals met een producerende functie en/of een debat- en platformfunctie voor hun genre of discipline. Ook enkele producerende instellingen komen in aanmerking.

Hoewel de raad in zijn sectoradviezen diverse disciplines en genres heeft aangewezen die op basis van hun waarde voor het culturele leven in aanmerking komen voor (meer) ondersteuning door de overheid, willen we de tot het stelsel toe te laten genres niet op voorhand inperken, maar ons bij de definitieve samenstelling van de BIS laten leiden door voorstellen van culturele instellingen vanuit de stedelijke cultuurregio's. Door een dergelijke opwaartse beweging kan ook het onverwachte een plek vinden in het landelijke cultuurstelsel.

Ten tweede vinden we het noodzakelijk om bestaande categorieën binnen de BIS, met name binnen de podiumkunsten, breder te omschrijven. In plaats van aparte artikelen binnen de subsidieregeling voor theatergezelschap, dansgezelschap en operagezelschap, stellen we een overkoepelende categorie 'scenische podiumkunsten' voor, waardoor ook mengvormen en interdisciplinaire vormen ruimte in het stelsel krijgen.

Ten derde moeten we de flexibilisering van het stelsel en de verbreding van het aanbod ook zoeken in een aanpassing van de subsidiesystematiek. Er is een nieuwe wijze van aanvragen, beoordelen en verantwoorden nodig. Zo is het belangrijk drempels te verlagen voor nieuwe toetreders, regelingen ruimer open te stellen voor kunstenaars die buiten de gebaande paden werken, en formats af te stemmen op de specifieke productie- en presentatiewijzen binnen de verschillende disciplines en genres.

Daarnaast vestigen we de aandacht op de noodzaak om de commissiebeoordeling en -monitoring bij overheden en fondsen te laten plaatsvinden door commissies die divers zijn samengesteld in termen van culturele herkomst, opleidingsniveau, expertise, ervaring, leeftijd, gender, positie in het kunstenveld, et cetera. Door een gemêleerder groep experts te betrekken vindt oordeelsvorming en beleidsadvisering plaats vanuit een bredere set aan smaakvoorkeuren, culturele kennis en ervaring, wat zal leiden tot een gevarieerder gesubsidieerd aanbod door een bredere vertegenwoordiging van makers en voor een ruimere afspiegeling van de Nederlandse bevolking.

Cultuurfondsen

De zes landelijke cultuurfondsen hebben de afgelopen jaren al verschillende manieren gevonden om minder traditionele genres ondersteuning te bieden. De raad constateert tot zijn genoegen dat genres als popmuziek, urban arts, dance, spoken word en virtual reality-kunst – genres die in de BIS veelal nog ontbreken – al in enige mate door de fondsen worden ondersteund. De minister heeft hun de afgelopen jaren de mogelijkheid geboden hierin extra te investeren. Ook werken de fondsen al actief samen bij het ondersteunen van kunstenaars en creatieven die verschillende disciplines combineren of die werken op de grens tussen amateur- en professionele kunst. De programma's 'Matchmakers in cultuur' (Fonds Podiumkunsten en Fonds voor Cultuurparticipatie), 'De Verbeelding' (Mondriaan Fonds en Nederlands Filmfonds) en 'Immerse\Interact' (Stimuleringsfonds Creatieve Industrie en Nederlands Filmfonds) zijn hier aansprekende voorbeelden van. Ook stelden de fondsen een gezamenlijk aanspreekpunt in om initiatiefnemers van interdisciplinaire projecten beter van dienst te kunnen zijn. De raad juicht deze ontwikkelingen toe en ziet ook voor de toekomst een belangrijke taak voor de cultuurfondsen in het verbreden van het culturele aanbod en het verlagen van drempels voor nieuwe toetreders.

In 'deel 3' van dit advies werken we deze aanbevelingen concreet uit.

¹
We gebruiken in dit advies 'urban arts' als verzamelterm voor urban arts, performance, dance en music.

Meer ruimte voor ontwikkeling, creatie en verdieping

Een actuele kijk op ontwikkeling, creatie en verdieping

In onze sectoradviezen hebben we laten zien dat het huidige cultuurstelsel onvoldoende ruimte biedt voor zaken als talentontwikkeling, professionalisering, creatie en vakinhoudelijke verdieping (discours, debat, onderzoek). Daarvoor is het stelsel te sterk gericht op de productie van nieuw aanbod, en te weinig op de ontwikkeling van disciplines en genres, kunstenaars en creatieven, nieuw repertoire of nieuwe ideeën over het vak. In de huidige BIS zijn slechts drie productiehuisen voor talentontwikkeling in de podiumkunsten opgenomen, naast zes presentatie-instellingen en vijf postacademische instellingen voor beeldende kunst. Daarnaast wordt een beperkt aantal festivals voor podiumkunsten (vier) en film (vier) ondersteund, waarvan de meeste goede talentontwikkelprogramma's hebben. Producerende instellingen in de BIS wordt eveneens gevraagd om talent te begeleiden, maar zij kunnen hier in de praktijk vaak onvoldoende middelen en tijd voor vrijmaken – enkele grotere instellingen daargelaten, die hier vaak extra middelen voor werven.

Er zijn verder door het land heen vele kansrijke plekken voor talentontwikkeling, zoals productiehuisen, talentennetwerken ('talenthubs'), ontwerpplabs, grotere en kleinere presentatie-instellingen, programma's bij podia, concoursen en broedplaatsen. Zij vinden financiering bij landelijke cultuurfondsen, gemeenten en bij particuliere fondsen. Maar sinds het wegvallen in 2013 van landelijke en vaak ook gemeentelijke financiering voor veel productiehuisen staat dit landschap er wankel voor.

Veel initiatieven zijn weinig duurzaam en een centrale coördinatie ontbreekt. Daardoor zijn er bijvoorbeeld talloze trajecten die zich richten op de jonge, net afgestudeerde kunstenaar, maar is er voor de doorstroming van die kunstenaar naar het veld veel minder oog. Vooral mid-career kunstenaars, en dan met name diegenen die onafhankelijk opereren, vallen tussen wal en schip. Talentontwikkeltrajecten richten zich bovendien vooral op de traditionele genres, en op de kunstvakgeschoolde kunstenaar. Kunstenaars die via een andere route het veld betreden, als autodidact of vanuit andere maatschappelijke domeinen, hebben het veel moeilijker een plek te verwerven in het culturele veld. Daarnaast zijn veel talentprogramma's gericht op regisseurs, terwijl er veel minder mogelijkheden zijn voor makers die zich willen bekwamen in het schrijven van nieuw repertoire (scripts, scenario's, libretto's, composities).

Er is een integrale benadering vanuit Rijk, cultuurfondsen en stedelijke cultuurregio's nodig om de vele kansrijke initiatieven op elkaar af te stemmen en ervoor te zorgen dat instroom en uitstroom van talent beter met elkaar in evenwicht worden gebracht.

Een beter beleid voor genre- en talentontwikkeling, creatie en verdieping is noodzakelijk voor de verwezenlijking van de eerste doelstelling van cultuurbeleid, die stelt dat talent in alle disciplines en genres optimaal in staat moet worden gesteld zich te ontplooiën. Maar ook de andere doelstellingen zijn hiermee gediend. Cultuur kan zich hierdoor blijvend vernieuwen, het aanbod wint aan pluriformiteit, en nieuwe genres met grote publiekspotentie krijgen de kans door te stromen naar het gesubsidieerde circuit.

Talentontwikkeling bij de publieke omroep

Ook de publieke omroep houdt zich bezig met talentontwikkeling. Hier bestaan enkele redelijk succesvolle trajecten, maar deze zijn dermate geïnstitutionaliseerd en gestandaardiseerd dat dit ten koste gaat van vernieuwing en originaliteit, terwijl talentontwikkeling juist gaat over artistieke eigenheid.

Broedplaats voor filmmakers

In de filmsector wordt momenteel de broedplaats Moving Arts Centre Amsterdam (Maca) opgericht. Een dergelijke onafhankelijke plek waar makers zonder productiedruk hun talenten kunnen ontwikkelen en kennis kunnen uitwisselen over het vak kan een aanwinst voor de sector zijn. In dit mede door Eye geïnitieerde plan zou de financiering van Maca voor een deel komen vanuit de talentontwikkelingsgelden van de filmfestivals uit de BIS. Van dit laatste is de raad geen voorstander. Er dient geld beschikbaar te blijven voor de eigen talentontwikkelingsprogramma's van de festivals, ook voor die festivals buiten de BIS.

Gebrek aan nieuwe Nederlandse muziek

Speciale zorgen maken we ons over de ontwikkeling van hedendaagse muziek. Zo bestaat slechts 5 procent van de programma's van symfonieorkesten in de BIS uit werk van Nederlandse componisten, waarvan naar schatting slechts 1 of 2 procent van nog levende Nederlandse componisten. De raad pleit ervoor muziekinstellingen in de BIS de opdracht te geven een bepaald percentage nieuw Nederlands werk uit te voeren, en verder een aantal ontwikkelinstellingen en/of festivals tot de BIS toe te laten die zich bezighouden met nieuwe en hedendaagse muziek.

Vormen van ontwikkeling, creatie en verdieping

Wanneer we het in het culturele leven hebben over ontwikkeling, komt al snel de term 'talentontwikkeling' boven. Hoewel het ontwikkelen van talent voor kunstenaars en creatieven essentieel is, suggereert de term soms ten onrechte dat het alleen maar gaat om het faciliteren van pas afgestudeerde kunstenaars wier talent nog ongepolijst is. De term staat echter voor een veel bredere behoefte onder kunstenaars aan werkplekken of -trajecten waar ontwikkeling, vergroting en verdieping van vaardigheden en professionalisering centraal staan, naast oeuvreontwikkeling, creatie en vakinhoudelijke verdieping. Dit soort plekken en trajecten is nodig voor beginnende kunstenaars (opgeleid aan het kunstvakonderwijs of autodidact), midcareer kunstenaars die nieuwe facetten van het kunstenaarschap willen verkennen, onafhankelijke kunstenaars die niet verbonden zijn aan een vaste culturele instelling, kunstenaars die een andere richting willen inslaan (bijvoorbeeld gepensioneerd dansers die zich willen ontwikkelen tot choreograaf) et cetera. De ontwikkel- en onderzoekstrajecten die deze makers afleggen, dragen niet enkel bij aan hun eigen kunstenaarsloopbaan, maar evengoed aan de verdere ontwikkeling van de kunstvorm.

Waar we in het vervolg dus schrijven 'ontwikkeling', bedoelen we in wezen 'talent- en genreontwikkeling, creatie, professionalisering en vakinhoudelijke verdieping', ofwel al die facetten van het culturele leven die bijdragen aan de ontwikkeling van de kunstenaar in zijn tijd, en daarmee aan de totstandkoming van een eigentijdse kunst. Om die reden introduceren we in dit stelseladvies de term 'ontwikkelinstellingen' als brede term voor productiehuisen, 'talenthubs', ontwerplabs en andere plekken die zich met bovengenoemde ontwikkelingen bezighouden.

Ruimte voor ontwikkeling in het landelijke cultuurstelsel

Voor veel kunstvormen zijn productiehuisen, werkplaatsen, talentennetwerken ('talenthubs') of labs geschikte plekken voor getalenteerde kunstenaars en creatieven om zich verder te ontwikkelen. In de beeldende kunst – in de ruimste zin van het woord – zijn presentatieinstellingen en postacademische instellingen van grote betekenis. Daarnaast dragen in onze ogen

ook festivals in belangrijke (en toenemende) mate bij aan de ontwikkeling en doorstroming van kunstenaars en creatieven, genres en nieuw repertoire. In de podiumkunsten en de muziek maar ook in de film, letteren, mode of e-cultuur fungeren festivals vaak als belangrijke platforms voor debat en reflectie en voor talent- en genreontwikkeling. Daarbij dragen ze door hun aard – een meestal hoge concentratie aan activiteiten in een relatief kort tijdsbestek, zichtbaar in stad of regio – in flinke mate bij aan het opbouwen van publiek voor de gepresenteerde kunstenaars. De raad ziet ruimte voor dit soort instellingen in de BIS om het klimaat voor genre- en talentontwikkeling, creatie en verdieping te verduurzamen en te versterken.

De rol van de omroepen in de audiovisuele sector

Voor de zichtbaarheid van Nederlandse films, dramaseries, documentaires en animaties spelen filmtheaters en festivals een grote rol. Het Rijk kan de sector hierbij steunen door quota in te stellen voor de vertoning van producties van Nederlandse bodem in bioscopen, filmtheaters en op on-demandplatforms, wat zowel aan de makers, als aan het publiek ten goede komt.

De raad ziet ook een grote rol weggelegd voor de NPO, de grootste publiek gefinancierde mediaorganisatie van Nederland. De NPO beschikt niet over drama- en filmbeleid en zou naar de opvatting van de raad een grotere verantwoordelijkheid voor talentontwikkeling en kwaliteitsbevordering moeten nemen. Met de komst van NPO Start heeft de NPO het filmconvenant opgezegd en het uitzenden van drama op NPO2 stopgezet, waardoor er geen drama meer wordt uitgezonden op een publieke zender. Nederlands publiek heeft hierdoor onvoldoende toegang tot Nederlands kwaliteitsaanbod. Ook het feit dat de NPO vaak exclusiviteit op vertoningen eist komt de zichtbaarheid en de beschikbaarheid van Nederlandse film en drama niet ten goede. De minister dient te overwegen de NPO een drama- en filmbeleid op te leggen, waarin helder staat hoe en op grond waarvan wordt geselecteerd.

Ook zijn makers sterk afhankelijk van de omroepen, doordat deze de publieke financiering van audiovisuele producties via het CoBO-fonds beheren. De raad pleit ervoor het geld van dit fonds, dat uit de mediabegroting komt, over te hevelen naar het Nederlands Filmfonds. Dit verkleint de afhankelijkheid van de omroepen en zorgt voor een verduidelijking van de financiering. Dit past ook bij de aanbeveling uit ons advies 'Zicht op zoveel meer' over de audiovisuele sector om het Nederlands Filmfonds verder uit te bouwen tot een groot audiovisueel fonds waarbij de hele sector is betrokken.

Voor een beter werkend systeem vindt de raad het eveneens nodig dat het Rijk de scheiding tussen het media- en filmbeleid opheft en vanuit één visie beleid ontwikkelt. De raad verwacht dat dit veel knelpunten in de samenwerking tussen alle betrokken partijen zal wegnemen.

Hoe nu verder?

De raad bepleit meer ruimte in het landelijke cultuurstelsel voor ontwikkeling en ziet daarnaast kansen voor een betere coördinatie en afstemming binnen stedelijke cultuurregio's en – op landelijk niveau – door de zes cultuurfondsen.

De raad herhaalt hier zijn advies om een aantal ontwikkelinstellingen, presentatie-instellingen en festivals vanuit de stedelijke cultuurregio's op te nemen in de BIS wanneer ze van landelijke betekenis zijn. Op deze manier kunnen deze instellingen zich verder professionaliseren en bouwen aan verbindingen met relevante partners in de eigen stedelijke cultuurregio.

Daarnaast stellen we voor de talentontwikkelings taak van producerende instellingen in de BIS effectiever in te richten. In het huidige stelsel moet elke BIS-instelling (met uitzondering van jeugdtheatergezelschappen) zich inspannen voor talentontwikkeling. Er zijn daardoor bij enkele grotere BIS-instellingen duurzame, kwalitatieve initiatieven ontstaan (deels ook met additioneel

geworven gelden), maar veel kleinere instellingen komen er binnen hun budget en binnen hun overige prioriteiten onvoldoende aan toe. In het vernieuwde stelsel kunnen instellingen expliciet in hun plannen opnemen wat ze aan talent- en genreontwikkeling (inclusief repertoirevernieuwing) willen doen, en kunnen ze daarvoor worden uitgerust met een extra subsidie naast hun basisbedrag.

Uit de cultuurprofielen van veel stedelijke cultuurregio's blijkt dat ze proeftuinen willen organiseren rond talentontwikkeling, of dat ze bestaande 'talenthubs' of productiehuizen willen opnemen in hun structurele cultuurbeleid. ^[1] De raad juicht deze aandacht voor talentontwikkeling toe. Vervolgens kunnen stedelijke cultuurregio's een waardevolle rol spelen bij de coördinatie en verbinding van initiatieven in uiteenlopende kunst disciplines en -genres in hun regio: voor hoeveel nieuw talent biedt de culturele infrastructuur in de regio werkgelegenheid? Welke ontwikkelbehoefte bestaat er vanuit de kunstenaars en vanuit het veld? Hoe kunnen die behoeftes het beste bij elkaar worden gebracht? Hoe kunnen partners als kunstvakopleidingen, cultuurhuizen, de amateursector en producerende en presenterende instellingen worden betrokken bij talentontwikkelingstrajecten? Een betere afstemming van initiatieven op de ontwikkelingsbehoefte van kunstenaars en op de beschikbare werkgelegenheid kan in onze opvatting beginnen bij een goede inventarisatie binnen stedelijke cultuurregio's. Stedelijke cultuurregio's en Rijk kunnen de samenhang en focus van deze ontwikkelingen beter organiseren en er bestuurlijke afspraken over maken.

De raad ziet hierbij een rol voor de zes cultuurfondsen om op landelijk niveau een verbindende rol te vervullen binnen hun expertisegebied. Zo kunnen zij bewaken dat rijks- en gemeentelijk gesubsidieerde initiatieven en niet-gesubsidieerde initiatieven een integraal netwerk aan ontwikkelmogelijkheden gaan vormen, die niet langer los van elkaar bestaan, maar elkaar aanvullen en waar mogelijk versterken. Krachtenbundeling is nodig om leemtes te vullen en samenwerking te initiëren. Hierbij past ook de opdracht aan de fondsen om regelingen te ontwerpen die talentontwikkeling in de stedelijke cultuurregio's stimuleren, bijvoorbeeld via knooppunten van opleidingen, lokale fondsen, festivals, ontwikkelinstellingen, regionale omroepen en media.

Cultuurfondsen

De raad ziet op het vlak van ontwikkeling een onverminderd grote rol voor de zes cultuurfondsen. Zij dragen al met diverse trajecten, subsidies en beursregelingen bij aan talentontwikkeling. Succesvolle voorbeelden zijn de Meester-Gezelregeling van het Mondriaan Fonds, trajecten als 'Ateliers' en 'Talentontwikkeling in internationale context' van het Nederlands Filmfonds en de subsidie 'nieuwe makers' van het Fonds Podiumkunsten. Deze regelingen verdienen voortzetting en, waar dat uit evaluaties blijkt, aanscherping.

Ook blijft de raad een rol voor de cultuurfondsen zien met betrekking tot de meerjarige ondersteuning van ontwikkel- en presentatie-instellingen en festivals. Een deel van deze instellingen wordt als ketenvoorziening opgenomen in de BIS, maar er is daarnaast een groot aantal initiatieven dat door hun werking beter kan worden ondersteund door een fonds. Zo kunnen presentatie-instellingen bij het Mondriaan Fonds zich bijvoorbeeld meer toespitsen op een of enkele aspecten van de kunstpraktijk, met een minder uitvoerig en toegespitst takenpakket dan de presentatie-instellingen in de BIS. Hetzelfde geldt voor productiehuizen bij het Fonds Podiumkunsten.

In 'deel 3' van dit advies werken we deze aanbevelingen concreet uit.

1

Voorbeelden zijn de proeftuinen Jeugdtheater en Poppunt Gelderland in Arnhem-Nijmegen, proeftuin Campus Coolhaven in Rotterdam, de proeftuinen Talentontwikkeling klassieke muziek, Talentontwikkeling pop en Talentontwikkeling theater in Stedendriehoek, de proeftuin Platform creatieve technologie in Twente, de proeftuin Taalspeelplaats Fries in We The North en de proeftuin Dans in Stedelijke Cultuurregio Zuid. Voorbeelden van talenthubs zijn PLAN en Proud of the South in Brabantstad, Via Zuid in Stedelijke Cultuurregio Zuid (Limburg), Standplaats Utrecht met Het Huis Utrecht, en Station Noord in We the North.

Een inclusief beleid, een groter bereik

Hieronder behandelen we de vragen over publieksbereik uit de recente adviesaanvraag van de minister. Dit gedeelte kan tevens op zichzelf worden gelezen als een antwoord op de eerdere adviesaanvraag van minister Van Engelshoven over het verbeteren van publieksbereik, die de raad zoals toegezegd in dit stelseladvies zou verwerken. ^[1]

Problemen rond toegankelijkheid en aantrekkelijkheid

In onze recent gepubliceerde sectoradviezen stelden we vast dat de deelname aan vooral de meer traditionele (ofwel de meest gesubsidieerde) vormen van cultuur voor veel Nederlanders niet vanzelfsprekend is, hetzij omdat het bestaande aanbod hen niet aanspreekt, hetzij omdat zij te hoge drempels ervaren.

Dit vinden we problematisch, omdat hiermee twee van de vier doelstellingen van cultuurbeleid worden gefrustreerd. Dat geldt allereerst voor de tweede doelstelling, die bepleit dat iedereen in Nederland toegang heeft tot cultuur. In de huidige situatie is de (gesubsidieerde) cultuursector voor sommige groepen onvoldoende toegankelijk, zoals voor mensen met een kleinere beurs, een fysieke of mentale beperking, of een woonomgeving met een gering cultuuraanbod. Voor andere groepen in de bevolking is het aanbod onvoldoende aantrekkelijk of aansprekend, zoals voor de groeiende groep mensen die zich niet meer in de traditioneler Nederlandse kunstvormen herkent. Hier gaat het bijvoorbeeld om de vele Nederlanders met een andere culturele achtergrond, wier kunstopvattingen en -smaakvoorkeuren (deels) zijn geworteld in een andere traditie en die ook in hun culturele leven op zoek zijn naar andere ervaringen dan die de gesubsidieerde kunstwereld aanbiedt. Maar ook een toenemend aantal autochtone Nederlanders laat zich vandaag de dag liever inspireren door andere dan de canonieke kunstgenres en -uitingen: het minder traditionele, het nieuwere, het niet-westerse, het multidisciplinaire, het digitale, het hyperpersoonlijke, het grensoverschrijdende (bijvoorbeeld waar kunst raakt aan andere domeinen, zoals de zorg of de creatieve industrie), et cetera. Blijkens een onderzoek van het SCP bezoekt 40 procent van alle Nederlanders weleens een canonieke kunstuiting (niet per se gesubsidieerd), tegenover ruim 90 procent van de Nederlanders die weleens gebruikmaakt van het totale kunstaanbod. ^[2]

De eenzijdige publiekssamenstelling voor gesubsidieerde kunst frustrereert ook de realisatie van de vierde doelstelling: het creëren van een veilige haven voor cultuur om te kunnen reflecteren op de samenleving en haar inwoners. Deze doelstelling komt in het gedrang wanneer slechts een beperkt deel van de samenleving actief of receptief gebruikmaakt van die veilige haven. Niet alleen de cultuurwereld moet meerstemmig zijn. Voor een vruchtbaar, betekenisvol cultureel en maatschappelijk debat is ook een meerstemmig publiek vereist, net als een meerstemmige reflectie en kritiek. Het culturele leven moet daarom een brede vertegenwoordiging van de bevolking aanknopingspunten bieden tot bezoek.

Publiek en niet-publiek

In een recente notitie in opdracht van het ministerie van OCW inventariseren Van Eijck en Bisschop Boele recent Nederlands en internationaal publieksonderzoek om enig inzicht te krijgen in de 'niet-bezoeker' van cultuur. ^[3] Daarin onderscheiden ze vier mogelijke categorieën cultuurdeelnemers: reguliere bezoekers, incidentele bezoekers, geïnteresseerde niet-bezoekers en niet-geïnteresseerde niet-bezoekers. Zij schrijven dat incidentele bezoekers en

geïnteresseerde niet-bezoekers (vaker) over de streep kunnen worden getrokken door de drempels voor cultuurbezoek te verlagen en de motivatie voor bezoek te stimuleren, en dat niet-geïnteresseerde niet-bezoekers mogelijk wel geïnteresseerd kunnen worden door een ander cultureel aanbod aan te bieden.

Dat is nog geen sinecure, want iedereen ervaart andere drempels om bepaalde cultuuruitingen te bezoeken en bovendien is een niet-bezoeker van klassieke concerten niet per se ook een niet-bezoeker van toneel, of van gospelkoren, of van amateurmusicals. Maar deze benadering geeft wel aanknopingspunten voor enkele effectieve beleidswijzigingen.

Als de overheid het belangrijk vindt dat het gesubsidieerde culturele aanbod ten goede komt aan meer Nederlanders, dan kan allereerst het cultuurstelsel worden vernieuwd. Van Eijck en Bisschop Boele schrijven dat dit een ingrijpende wijziging in de cultuurpolitiek vergt, omdat 'de vanouds gecanoniseerde cultuur en de door de overheid ondersteunde cultuur niet langer zullen samenvallen'. Volgens ons stellen zij de gesuggereerde wijziging hiermee te rigoureuus voor. Deze beweging is immers reeds ingezet, met name bij de cultuurfondsen en bij regionale overheden, waar recent steeds meer aandacht is gekomen voor vormen als popmuziek, spoken word, urban arts, locatietheater of e-cultuur. Ook in de BIS zien we deze verschuiving al in lichte mate, zoals door de recente toetreding van het Metropole Orkest voor pop en jazz, de presentatie-instelling Framer Framed voor interculturele hedendaagse kunst, of De Nieuwe Oost, een productiehuis voor (onder andere) popmuziek. De wijziging die Van Eijck en Bisschop Boele als een breuk met gevoerd beleid voorstellen, is volgens ons een logische en noodzakelijke adaptatie van het landelijke cultuurbeleid op basis van een reeds lang ingezette paradigmaverschuiving, waarbij de aard, functie en vorm van cultuur niet langer (louter) worden bepaald door kunstenaars en beleidsbepalers, maar evenzeer door het publiek dat van cultuur gebruikmaakt.

Naar een groter en diverser publiek voor gesubsidieerde cultuur

Zoals gezegd vindt de raad het voor de verwezenlijking van de tweede en vierde doelstelling van cultuurbeleid belangrijk dat gesubsidieerde cultuur een breder, divers samengesteld publiek bereikt. De afgelopen periode, waarin we onze sectoradviezen opstelden, hebben ons met betrekking tot publiek een paar belangrijke dingen geleerd. Ten eerste: als we het over het bereiken van een divers publiek hebben, moeten we het eigenlijk over inclusiviteit hebben, over 'inclusie': insluiting. Buitensluiting vindt vaak plaats op basis van onbewuste patronen, een onbewuste vooringenomenheid (bias) in de oordeelsvorming, reflexieve voorkeuren voor het gekende, voor de mensen die op ons lijken, voor wat vertrouwd is. Om een divers publiek te bereiken, heeft uitreiken naar een publiek dat nu nog niet in de zaal zit geen zin zolang men zich niet bewust is van de eigen uitsluitingsmechanismes. Bij alles wat cultuurmakers en overheden doen, moet men zich daarom afvragen: wie sluiten we hiermee mogelijk buiten? Alleen op die manier zal de cultuursector erin slagen een veel groter deel van de samenleving te bereiken, te 'includeren'. Het beleid moet kortom inclusief zijn; dat wil zeggen dat het totale aanbod van kunst en cultuur geen mensen op basis van hun smaak of kennis buitensluit. ^[4]

Een tweede les in de zoektocht naar een divers publiek, is dat dit publiek allang bestaat, zij het te vaak nog buiten het blikveld van de overheid. Buiten de gesubsidieerde sector vinden concerten, tentoonstellingen, installaties, voorstellingen, dansavonden, lezingen en presentaties plaats waar vertegenwoordigers uit vele verschillende bevolkingsgroepen in Nederland hun weg naartoe vinden. Dit kan in de amateursector zijn, in het semiprofessionele of informele circuit, in de commerciële sector of elders. Waarom dit publiek met gesubsidieerde cultuur niet wordt bereikt, is een vraag die centraal moet staan in alle overdenkingen met betrekking tot de verbreding van publiek. 'Een divers publiek is niet te vinden' kan geen afdoend antwoord meer zijn op de vraag naar de eenzijdige samenstelling van het publiek van gesubsidieerde instellingen.

Hoe kunnen de overheid en het gesubsidieerde culturele veld in de toekomst een diverser publiek gaan bedienen? De sleutel tot een groter en breder bereik is volgens de raad gelegen in de volgende richtingen:

1. Het verlagen van praktische drempels voor bezoek of deelname.
2. Het vergroten van cultureel kapitaal of vermogen (door middel van educatie, onderwijs, contextprogrammering, inhoudelijke marketing en communicatie).
3. Het oprekken van de definitie van cultureel kapitaal (door onze kunststopvattingen te verruimen en te verbreden, en daarmee het gesubsidieerde aanbod).

Het verlagen van praktische drempels voor bezoek of deelname

Veel onderzoek is gedaan naar de redenen waarom mensen geen cultuur bezoeken, of minder cultuur bezoeken dan ze zouden willen. Zo noemen mensen als drempels voor cultuurbezoek: informatiedrempels, fysieke beperkingen, sociale, geografische en financiële drempels, tijdgebrek en motivatiedrempels.

Op het verhogen van de motivatie van cultuurbezoek gaan we hieronder nader in. Het verlagen van de overige drempels is een verantwoordelijkheid van culturele instellingen in samenwerking met subsidiërende overheden en stedelijke cultuurregio's. Het vraagt om nauwlettend maatwerk vanuit instellingen. Het kan aanpassingen vragen op het gebied van marketing en communicatie, zowel over de gepresenteerde cultuur als over het bezoek zelf (passende informatie bieden, sociale aarzelingen wegnemen, enthousiasmeren). Het kan ook praktische aanpassingen vragen aan de presentatievorm (is die laagdrempelig, sluit die aan bij de leefstijl van het beoogde publiek?), de presentatieplek (is die rolstoelvriendelijk, is er audio-versterking mogelijk?), aan de bereikbaarheid daarvan (kan publiek gemakkelijk in de buurt parkeren of rijdt er een pendelbus, is de bewegwijzering duidelijk?) en aan het tijdstip van de presentatie (niet iedereen wil, durft of kan 's avonds laat de deur uit, mensen hebben verschillende werk-, zorg- en rusttijden).

Instellingen kunnen ook experimenteren met hun prijsbeleid. Door meer differentiatie aan te brengen in toegangsprijzen, kan zonder veel verlies van publieksinkomsten toch een breder publiek worden bereikt. Tegelijk moeten overheden en fondsen ervoor waken dat hoge eigen-inkomsteneisen niet op gespannen voet komen te staan met doelstellingen op het gebied van publieksbereik. Nieuw publiek bereiken kost vaak veel tijd en moeite. Het vraagt van culturele instellingen om een duurzame investering in kennismaking en uitwisseling, waar weinig inkomsten tegenover staan. Instellingen die hier hun nek voor uitsteken, zouden mogelijk kunnen worden beloond met een verlichting van hun eigen-inkomsteneis.

Ten slotte is het nodig opnieuw te kijken naar de landelijke spreiding van culturele voorzieningen over het land. Zoals ook elders betoogd, zien we de stedelijke cultuurregio hier als ideale schaal voor een goed functionerende culturele infrastructuur of ecosysteem, met in ieders nabije omgeving basis-, keten- en topvoorzieningen om optimaal gebruik te maken van het culturele aanbod. Voor de nieuwe samenstelling van de BIS stellen we dan ook nadrukkelijk voor om aanbod goed te spreiden over stedelijke cultuurregio's, en daarbij rekening te houden met de potentie van gesubsidieerde instellingen om binnen de regio aansluiting te vinden bij publiek.

Experimenten met presentatievormen

Culturele instellingen kunnen op veel manieren de presentatie van hun aanbod zo veranderen dat het een nieuw en/of gemêleerder publiek aanspreekt. De praktijk die we beschreven in onze sectoradviezen geeft hier een hoopvol beeld: muzikensembles die klassieke concerten in nieuwe contexten presenteren voor een publiek dat in spijkerbroek en met een biertje in de hand de zaal in mag, trekken daadwerkelijk jonge luisteraars naar klassieke muziek. Jeugdpodiumkunstenaars die een diverse cast op de vloer zetten, zien verheugde blikken van herkenning door de gemengde schoolklassen in de zaal gaan. Musea die vanuit een andere invalshoek het westerse erfgoed belichten, kunnen op een andere

toeloop rekenen – zie de manier waarop de popcultuur de heilige Maria vereert, of de rol van tatoeages en andere lichaamsversieringen in de verschillende culturen ter wereld.

Voorbeelden zijn legio, maar het zijn nog te veel uitzonderingen. Door stimulerend beleid kan het Rijk samen met overheden binnen stedelijke cultuurregio's, cultuurfondsen en de cultuursector zorgen voor een verdere diversificatie van het aanbod, zowel door reeds gesubsidieerde instellingen als door nieuwkomers in het stelsel.

Het vergroten van cultureel kapitaal of vermogen

Uit divers onderzoek blijkt opleidings- of kennisniveau de beste voorspeller voor cultuurbezoek, samen met andere indicatoren van cultureel kapitaal. Dit sterkt ons in de overtuiging dat twee elementen van cultuurbeleid cruciaal zijn om een groter deel van de bevolking te includeren in het culturele leven: het vergroten van het culturele kapitaal van Nederlanders én het verruimen van de definitie van cultureel kapitaal.

Het vergroten van cultureel kapitaal, of van cultureel vermogen, van alle Nederlanders begint bij het onderwijs. Elk kind in Nederland, op elk leerniveau, heeft gedurende zijn gehele schoolloopbaan recht op cultuuronderwijs. Aan de capaciteit om cultuur te herkennen, te interpreteren, te begrijpen, te waarderen, zich ertoe te verhouden, zich ertegen af te zetten of ervan te houden ligt een gedegen kennismaking ten grondslag met bestaande kunstvormen en genres. Hier zijn in de eerste plaats scholen voor het primair en voortgezet onderwijs aan zet. Ook de cultuursector zelf heeft hier een taak. Cultuureducatie en -participatie dient een belangrijke opdracht te blijven aan instellingen in de BIS. Hier gaat het niet alleen om binnenschoolse educatieve programma's (liefst vervat in doorlopende leerlijnen) in samenwerking met scholen, maar ook om buitenschoolse educatieve contextprogramma's voor reguliere bezoekers, jong en volwassen. Later in dit hoofdstuk komen wij terug op het belang van cultuureducatie en -participatie en verbinden we hier enkele aanbevelingen aan met betrekking tot bestaand en nieuw te ontwikkelen beleid.

Het oprekken van de definitie van cultureel kapitaal

Het culturele kapitaal van Nederland bestaat niet alleen uit de westerse canon en alle kunst die daaraan is ontsproten, maar omvat ook de verhalen, tradities, zienswijzen en vertelvormen van talloze andere Nederlanders. Het is daarom noodzakelijk het gesubsidieerde cultuuraanbod uit te breiden met dat culturele kapitaal dat door een groot aantal Nederlanders wordt megedragen maar nu geen (of onvoldoende) vertaalslag krijgt op Nederlandse podia, festivals, musea, filmtheaters, muziekscholen, cultuurhuizen et cetera. Dit kan gaan over popmuziek of musical, of over de verhalen, kunstvormen en genres van (sub)gemeenschappen in Nederland: migrantengemeenschappen, gemeenschappen uit de voormalige koloniën, agrarische gemeenschappen, de Friese of bijvoorbeeld Zeeuwse gemeenschap, religieuze gemeenschappen, jongerenculturen of mensen wier referentiekader er door een fysieke of mentale beperking heel anders uitziet.

Dat betekent dat het landelijke cultuurstelsel zich moet openstellen voor kunstenaars en creatieven met andere achtergronden, uit andere genres, voor een ander publiek. Dit vraagt om een uitbreiding van de BIS en vraagt ook om een genereuzer beleid bij cultuurfondsen. Het is goed om de behoeften in het land te bekijken op de schaal van stedelijke cultuurregio's. In elke stedelijke cultuurregio zal het culturele leven een andere impuls nodig hebben. Een kleurrijke, jonge populatie in een stadsomgeving als Rotterdam zal immers een ander cultureel aanbod vragen dan de bevolking van een regio als Oost-Groningen.

Publieksonderzoek

Aan de basis van elk publieksbeleid ligt de taak om potentieel en bestaand publiek goed in kaart te brengen door middel van duurzaam publieksonderzoek en dataverwerking. Dit is in eerste instantie een taak van elke culturele instelling, maar we menen dat ook kandidaat stedelijke cultuurregio's de verantwoordelijkheid hebben om publieksonderzoek te doen. Veel stedelijke

cultuurregio's hebben in hun cultuurprofielen al aangekondigd dit tot speerpunt te willen maken, of doen al gedegen publieksonderzoek. [5]

Afstemming van publieksgegevens tussen producerende en presenterende instellingen is eveneens noodzakelijk. Op dit moment gebeurt dat onvoldoende, onder andere omdat presenterende instellingen vaak huiverig zijn om hun publieksgegevens met producerende instellingen te delen. Om gegevens integraal te verzamelen, te verwerken en te delen adviseren we de inrichting van een landelijke ondersteuningsfunctie voor publieksonderzoek. Deze aanbeveling werken we verder uit in 'deel 4' van dit advies.

Initiatieven vanuit de sector

Vanuit de culturele sector is het laatste decennium een aantal aanzetten gedaan om de eigen praktijk aan een kritische blik te onderwerpen met betrekking tot het diversiteitsbeleid. Voorbeelden zijn de totstandkoming van de eerste Code Culturele Diversiteit in 2009 – 2010, op uitnodiging van de toenmalige minister van Cultuur Ronald Plasterk, het diversiteitsprogramma Theater Inclusief van de gezamenlijke theatergezelschappen in de BIS in samenwerking met dertien standplaatstheaters, en het Actieplan Cultuur en Creatief Inclusief van de Federatie Cultuur. De raad ziet dit als positieve bewegingen die illustreren dat het culturele veld de eenzijdige samenstelling van het eigen publiek, personeel, partners en programma (de vier pijlers waarop de Code Culturele Diversiteit zich richt) als serieus probleem beschouwt. Maar de raad ziet ook tekortkomingen.

Code Culturele Diversiteit

Zo is de Code Culturele Diversiteit tot nu toe nog onvoldoende effectief gebleken om de cultuursector van binnenuit te verbreden en laat de voorgenomen herziening van de code (te) lang op zich wachten. De huidige code richt zich uitsluitend op culturele diversiteit, die hoofdzakelijk in termen van etniciteit wordt gedefinieerd. Hoewel we het belang van etnische inclusie ten zeerste onderschrijven, behelst diversiteit in onze ogen iets breders: het is voor een inclusief cultureel leven van belang mensen van elk geslacht of gender, opleidingsniveau, woonplaats, sociale situatie, leeftijd, mentale en fysieke gezondheid te includeren. Dat is noodzakelijk omdat mensen zich op verschillende punten op al die assen bevinden en omdat die posities gedurende hun leven ook nog veranderen. Nederlanders zijn niet te kwalificeren op basis van één kenmerk, zoals hun migratieachtergrond of hun leeftijd. Deze complexiteit is niet met de huidige, beperkte Code Culturele Diversiteit te ondervangen.

Het Actieplan Cultuur en Creatief Inclusief, het programma dat de Federatie Cultuur heeft ontplooid om de Code Culturele Diversiteit te herschrijven, maakt nieuwsgierig, omdat deze code zich naar verwachting niet zal beperken tot mensen met een migratie-achtergrond. Het is echter wel zaak dat de opstellers voortmaken met het herzien van de code, te meer omdat de raad voorstelt deze als subsidiecriteria te gaan gebruiken voor instellingen in de BIS.

Theater Inclusief

Daarnaast zien we Theater Inclusief als interessant en nuttig project voor de theaterwereld, dat we met belangstelling volgen. De negen BIS-theatergezelschappen en dertien standplaatstheaters (het informele 'Noordwijkoverleg') hebben gezamenlijk een project opgezet om de komende jaren de instellingen inclusiever te laten werken. Zij trachten onder leiding van een curator bewustwording en verandering te bewerkstelligen bij podia en gezelschappen met betrekking tot programma, publiek, personeel en partners.

De raad ziet Theater Inclusief als een positieve ontwikkeling, die kan bijdragen aan een verstevigd bewustzijn rond inclusiviteit, juist ook omdat dit gezamenlijk wordt opgepakt en zo ook bredere uitwerking kan krijgen. De raad wijst er wel op dat deze pilot aan de aanbodzijde nog maar een klein segment van de cultuurwereld raakt. Het programma beperkt zich

vooral nog tot theater en daarbinnen tot de BIS-theatergezelschappen. De raad roept de deelnemers op de resultaten breed te delen met de rest van de sector.

Een grotere tafel

De raad wijst er verder op dat bovengenoemde initiatieven niet voldoende zijn. Het gaat om waardevolle inspanningen vanuit de gesubsidieerde cultuursector, maar we hebben al vastgesteld dat die te eenzijdig is samengesteld in termen van gerepresenteerde genres, medewerkers en partners. Voor een inclusief cultureel leven moeten we daarom zorgen dat we ook andere kunstenaars, creatieven en culturele instellingen aan de gespreks- en besluitafel uitnodigen. Kunstenaars en kunstinstellingen met andere artistieke, culturele of maatschappelijke achtergronden die nu geen deel uitmaken van het landelijke cultuurstelsel spreken vaak al een alternatief, divers samengesteld publiek aan. Het is noodzakelijk het stelsel voor hen open te stellen, zodat een inclusieve culturele sector ontstaat die een gemêleerder publiek zal aanspreken. Hier ligt voor de komende kunstenplanperiode een belangrijke taak voor het Rijk, fondsen en stedelijke cultuurregio's.

Aanbod en afname in de podiumkunsten

Een van de manieren waarop het publieksbereik in de podiumkunsten kan worden versterkt is naar onze opvatting een geïntensiveerde samenwerking tussen producerende instellingen (theater- en dansgezelschappen, muzikensembles), presenterende instellingen (podia) en instellingen die productie en presentatie combineren (festivals en productiehuizen, maar ook een aantal recent ontstane combinaties van gezelschap en podium). Podia en festivals hebben veel informatie over hun publiek omdat ze zelf (vaak) steviger geworteld zijn in hun stad of regio dan (vooral rondtrekkende) gezelschappen en ensembles. Vanwege eigen keuzes in de programmering kunnen ze een belangrijke rol spelen in de verbreding en vernieuwing van aanbod. Door de handen ineen te slaan met bespelers en gezamenlijk een plan te ontwerpen voor marketing, publiekseducatie en randprogrammering kan publiek actiever worden betrokken dan door enkel kaartjes te verkopen via de kassa. De samenwerking tussen podia/festivals en bespelers kan op verschillende manieren worden bevorderd, zoals reeds bepleit in onze sectoradviezen over muziek, theater, dans en muziektheater:

- Door middel van coproductieregelingen: subsidieregelingen waarvoor producerende en presenterende instellingen gezamenlijk een aanvraag kunnen indienen bij fondsen.
- Door middel van commitmentafspraken over de afname van te produceren aanbod; de toezegging van theaters om te produceren werk daadwerkelijk af te nemen kan bij fondsen als voorwaarde voor (project)subsidie gelden.
- Door middel van residenties: faciliteer binnen stedelijke cultuurregio's dat podia of festivals ensembles of makers in huis nemen om een verbinding aan te gaan met het podium en met het publiek ter plaatse.
- Door middel van afnamesubsidiëring: reserveer een groter aandeel afnamesubsidies ten opzichte van productiesubsidies bij het Fonds Podiumkunsten.
- Door middel van verdergaande samenwerkingsverbanden: stimuleer als overheid samenwerking en fusies tussen producerende en presenterende instellingen, zoals Internationaal Theater Amsterdam, Het Nationale Theater, Theater Rotterdam of De Theateralliantie. Zulke samenwerkingsverbanden leiden tot een betere lokale binding en op langere termijn waarschijnlijk tot beter publieksbereik. ^[6]
- Door middel van collectieve dataverzameling, zoals het initiatief dat een deel van de podiumkunstensector heeft genomen met Digitale Infrastructuur Podiumkunsten (DIP).

De raad pleit in dit kader voor een rijkgesubsidieerde voorziening voor het verzamelen, analyseren en delen van publieksdata. ^[7]

Daarnaast kan het publiek voor rijkgesubsidieerd aanbod worden verbreed en vernieuwd door dit aanbod beter gespreid over het land aan te bieden. De podiumkunstgezelschappen in de BIS zijn redelijk goed gespreid maar vertonen op het gebied van dans, opera, festivals en productiehuizen witte plekken. We zien een oplossing in een uitbreiding van de BIS, waarin in elke regio podiumkunstinstanties door het Rijk worden ondersteund met een groot commitment vanuit de stedelijke cultuurregio, rekening houdend met het culturele klimaat en de publiekssamenstelling aldaar. We zien hier niet enkel een rol voor producerende instanties, maar ook voor instanties met een platformfunctie voor een bepaald genre of discipline, zoals ontwikkelinstellingen en festivals.

Cultuur op school: curriculumvernieuwing in het onderwijs ^[8]

Het ontwikkelen van culturele competenties is van belang om volwaardig te kunnen deelnemen aan de samenleving. Een vroege kennismaking met cultuur verlaagt op latere leeftijd de drempels om cultuur te bezoeken. De raad is daarom van mening dat aandacht voor de culturele ontwikkeling van kinderen en jongeren een essentiële rol moet spelen in het onderwijs. De raad is verheugd dat ‘kunst en cultuur’ een van de negen ontwikkelgebieden is in het nieuw te ontwikkelen onderwijscurriculum voor primair en voortgezet onderwijs (PO en VO), speciaal onderwijs en praktijkonderwijs (curriculum.nu). Maar cultuur is in de ogen van de raad eveneens relevant voor de ontwikkelgebieden digitale geletterdheid, Nederlands, burgerschap, bewegen en sport (denk aan dans en circus), en mens en maatschappij.

Het mbo-onderwijs valt buiten de curriculumvernieuwing, maar de raad vindt dat cultuuronderwijs ook deel moet uitmaken van het curriculum van mbo's. Behalve dat het ontwikkelen van culturele competenties ook voor studenten in het mbo belangrijk is, is het includeren van deze grote groep jongeren bij cultuuronderwijs van wezenlijk belang voor het draagvlak van cultuur en voor toekomstig publiek. Ook cultuuronderwijs in het voortgezet onderwijs verdient versterking in de vorm van een kwaliteitsimpuls en een betere aansluiting op het primair onderwijs.

Goed cultuuronderwijs is doelbewust leren over en door middel van kunst, erfgoed en media. Leerlingen ontwikkelen culturele competenties, ontwikkelen een cultureel bewustzijn en ontdekken en ontwikkelen hun talenten. Technologie zal in de toekomst de arbeidsmarkt ingrijpend veranderen. Kennis en vaardigheden moeten blijvend geactualiseerd worden. Dit vergt een flexibele instelling en ‘een leven lang leren’. De vroege ontwikkeling van het creatieve brein is hierin van belang. Goed cultuuronderwijs zet een proces in gang waarin leerlingen leren omgaan met de hun omringende wereld en die te leren interpreteren. Leerlingen verwonderen zich over heden en verleden, leren creatief, oplossingsgericht en kritisch te denken en zich te uiten. Ze leren verschillen te waarderen en te respecteren en ontwikkelen hun empathisch vermogen.

Actief én receptief cultuuronderwijs verdient volgens de raad dan ook een stevige plaats in het nieuwe onderwijscurriculum. Wij zien graag dat de culturele sector, het kunstvakonderwijs, de Pabo's en de Raad voor Cultuur betrokken blijven bij de ontwikkeling van het nieuwe curriculum en bij het ontwerpen van de kerndoelen. Daarnaast adviseert de raad om cultuuronderwijs integraal te benaderen, zonder bepaalde kunst disciplines voorrang te geven.

Cultuureducatie met Kwaliteit

De raad vindt een derde en vierde periode van het programma 'Cultuureducatie met Kwaliteit' noodzakelijk voor de borging van cultuur in het nieuwe onderwijscurriculum. Momenteel wordt ongeveer de helft van alle scholen bereikt met het programma. ^[9] De impulsregeling heeft een verandertraject op gang gebracht, maar er zijn nog minimaal twee periodes van vier jaar nodig om nog meer scholen te bereiken en voor een goede integratie van cultuuronderwijs in het curriculum. Ook ziet de raad mogelijkheden het programma uit te breiden naar de onderbouw van het voortgezet onderwijs, het speciaal onderwijs en het praktijkonderwijs. De raad adviseert daarnaast oog te houden voor de mogelijkheden van publiek-private samenwerking. Het programma 'Méér Muziek in de Klas' is daarvan een bekend voorbeeld.

Goed cultuuronderwijs vraagt om deskundige leerkrachten, wat begint met het bevorderen van hun deskundigheid op de Pabo. Hiervoor is het belangrijk om de positie van het cultuuronderwijs in het curriculum van de Pabo te versterken door te investeren in meer contacturen en verbindingen met andere vakgebieden te leggen. Ook moet er meer worden ingezet op het opleiden van specialisten binnen een schoolteam (een interne cultuurcoördinator, een vakspecialist muziek, et cetera) zoals op enkele Pabo-opleidingen al het geval is.

Kansrijk voor het verbeteren van cultuuronderwijs op basisscholen is de inzet van (een deel van) de middelen die de regering vanaf het schooljaar 2018 – 2019 beschikbaar stelt om de werkdruk in het onderwijs terug te dringen. Voor het schooljaar 2019 – 2020 is 333 miljoen euro beschikbaar, oplopend tot 430 miljoen euro voor het schooljaar 2021 – 2022. De raad moedigt schoolbesturen en schoolleiders aan het beschikbare budget in te zetten voor cultuuronderwijs, bijvoorbeeld door gekwalificeerde kunstvakdocenten op te nemen in het team. Dit kunnen specialisten zijn of generalisten die optreden als spin in het web. Zij voeden, inspireren, halen de vraag op bij collega's, zorgen voor draagvlak, definiëren leerlijnen, zorgen voor continuïteit, borging en hebben contact met intermediairs. Ze zorgen voor een gezamenlijke ontwikkeling van de inhoud van het nieuwe curriculum en bouwen zo aan een gezond cultureel klimaat. Zij kunnen het docententeam ontlasten en tegelijk de basis voor cultuuronderwijs versterken. De raad vindt het van belang dat de cultuurtaak op scholen bij meer dan één medewerker wordt belegd. Het is noodzakelijk te investeren in duurzame deskundigheid, waarbij niet één interne cultuurcoördinator het cultuuronderwijs draagt maar het volledige team hier verantwoordelijk voor is. Het opbouwen van een netwerk in de culturele omgeving draagt hieraan bij.

Een rijke culturele omgeving

Behalve voor het onderwijs ligt hier ook een taak voor de cultuursector zelf. Rijksgesubsidieerde instellingen (in de BIS, in de Erfgoedwet en bij cultuurfondsen) zijn verantwoordelijk voor actieve en receptieve cultuureducatie en/of -participatie. Cultuureducatie en/of -participatie dienen dan ook een belangrijke opdracht te blijven van instellingen in de BIS. Hier gaat het niet alleen om educatieve programma's (liefst vervat in lange leerlijnen) in samenwerking met scholen, maar ook om educatieve contextprogramma's voor reguliere bezoekers, jeugdige of volwassen. Veel instellingen ontplooiën al hoogwaardige leerlijnen en het is belangrijk dat ze daarvoor ook goed in de gelegenheid worden gesteld.

In de podiumkunsten vindt de raad het van belang de samenwerking tussen educatiemedewerkers van culturele gezelschappen en podia te versterken, te beginnen in de stedelijke cultuurregio's. Daarmee kan de driehoek school-podium-gezelschap optimaal worden bevorderd. In de film is de voorgestelde infrastructuur van 'filmeducatiehubs' in verschillende stedelijke cultuurregio's interessant. Zulke hubs of clusters zouden idealiter, mits gesteund door de overheid, kunnen uitgroeien tot regionale filmhubs, vergelijkbaar met de situatie in Engeland. Voor musea en presentatie-instellingen blijft de educatie- en participatietaak van onverminderd belang. In 'deel 4' van dit advies stelt de raad voor dat het Rijk een aantal gemeentelijke of

provinciale musea co-financiert voor zijn publiekstaken, waarvan educatieve activiteiten een belangrijk onderdeel uitmaken.

Het is noodzakelijk dat culturele instellingen in de BIS meer middelen kunnen vrijmaken voor hun educatieve inspanningen om hun aanbod te versterken en te verduurzamen. Instellingen die aan cultuureducatie willen doen moeten hiervoor worden uitgerust met voldoende middelen. Rijksgesubsidieerde instellingen zijn verantwoordelijk voor goede afstemming binnen de eigen cultuurregio. Het is belangrijk dat hun aanbod elkaar aanvult. De raad zou graag zien dat rijksgesubsidieerde instellingen zich met hun educatie-opdracht in eerste instantie richten op de stedelijke cultuurregio waarbinnen ze gevestigd zijn. Belangrijk is ook de bemiddeling tussen culturele instellingen en scholen goed te organiseren, bijvoorbeeld door regionaal georiënteerde cultuurmakelaars. Deze zijn door de bezuinigingen van de afgelopen jaren op veel plekken onder druk komen te staan of verdwenen.

Basisvoorzieningen voor cultuureducatie en -participatie moeten in de ogen van de raad landelijk dekkend zijn. De raad adviseert overheden binnen stedelijke cultuurregio's om de basisvoorzieningen voor cultuureducatie en -participatie in kaart te brengen en te onderzoeken waar leemten kunnen worden opgevuld. De bundeling van krachten en samenwerking met maatschappelijke organisaties levert een rijker cultureel ecosysteem op, waardoor meer geïnteresseerden toegang krijgen tot cultuur. We sporen de stedelijke cultuurregio's aan een coördinatie- en regiefunctie op zich te nemen en deze infrastructuur te verstevigen, rekening houdend met de eigen bevolkingssamenstelling. We vinden het van belang dat daarbij over gemeentegrenzen heen wordt gekeken. De profielen van de stedelijke cultuurregio's bieden hierbij houvast.

Het ministerie van OCW heeft voor de periode 2019 – 2022 ruim 35 miljoen euro beschikbaar gesteld voor het 'Programma Cultuurparticipatie'. In dit programma moet in de ogen van de raad ruimte zijn voor de beoefening van kunst en cultuur in de vrije tijd (intrinsieke waarde) en voor kunst en cultuur in relatie tot maatschappelijke opgaven (sociale domein). Om mee te bewegen met veranderende behoeften is er in het programma aandacht voor vernieuwing en verbreding. De drie overheidslagen moeten hun verantwoordelijkheid nemen voor cultuurparticipatie en meerjarige afspraken maken die beleidsperiodes overstijgen. Het programma cultuurparticipatie kan basisvoorzieningen in stedelijke cultuurregio's versterken. Het model van het programma 'Cultuureducatie met Kwaliteit', waarbij een stedelijke cultuurregio een penvoerder aanwijst, zien we ook hier als werkbaar model. In breder perspectief kan de komende periode worden onderzocht of een cultuurakkoord naar voorbeeld van het Nationale Sportakkoord een wenselijk toekomstperspectief is.

Ten slotte adviseert de raad het Bestuurlijk kader Cultuur en Onderwijs, waarin Rijk, provincies en gemeenten zich committeren aan het belang van cultuuronderwijs, te verbreden met cultuurparticipatie. Net als bij cultuureducatie zijn voor cultuurparticipatie duidelijke en stevige bestuurlijke afspraken nodig die zich enerzijds richten op kunst- en cultuurbeoefening in de vrije tijd (intrinsieke waarde) en anderzijds op kunst en cultuur in relatie tot maatschappelijke opgaven (instrumentele waarde). Het Bestuurlijk kader Cultuur en Onderwijs loopt van 2013 tot 2023. De raad acht het wenselijk dit bestuurlijk kader te verlengen met tien jaar en uit te breiden met afspraken over cultuurparticipatie. De vorm kan een document zijn met basisafspraken voor zowel cultuureducatie als cultuurparticipatie, aangevuld met een tweeluik dat aan de ene kant specifieke afspraken voor educatie bevat en aan de andere kant specifieke afspraken voor participatie. Het bestuurlijk kader voor cultuureducatie loopt tot 2023. De raad adviseert tot 2023 een apart kader op te stellen voor cultuurparticipatie. Vanaf 2023 kan dan gezamenlijk worden opgetrokken.

Iedereen mag meedoen

Graag wijzen we hier ook op de behoefte aan inclusiviteit in cultuureducatie en -participatie. In ons advies 'De balans, de behoefte' over de muzieksector wezen we bijvoorbeeld op het gebrek aan mogelijkheden om aan muziekscholen instrumenten als de darbuka te leren bespelen (met het bijbehorende repertoire). De meeste kinderen krijgen nog altijd vooral gitaar- of keyboardles aangeboden. Verschillende organisaties in Nederland, waaronder de organisatie Special Arts, houden zich bezig met cultuurdeelname door kunstenaars met een fysieke en/of mentale beperking. Ook zij kunnen van toegevoegde waarde voor het culturele leven zijn.

Hoe nu verder?

Hierboven hebben we enkele maatregelen en instrumenten aangedragen die, mits in samenhang uitgevoerd, kunnen leiden tot de gewenste verbreding en vernieuwing van het publiek. Enerzijds is de sector hier zelf aan zet: door drempels te verlagen, goede educatieve programma's, participatieprogramma's en marketingstrategieën te ontwikkelen, samen te werken met scholen, te experimenteren met prijsdifferentiatie en door de Code Culturele Diversiteit aan te scherpen en de strekking hiervan (veel) verder te zoeken dan louter etnische culturele diversiteit. Om drempels weg te nemen voor cultuurdeelname is het noodzakelijk dat de sector zich een beter beeld vormt van de smaakvoorkeuren, behoeften en bezoekmotivaties van bestaand en potentieel publiek, door middel van gedegen, structureel publieks- en marktonderzoek. Dit kan plaatsvinden in samenwerking met stedelijke cultuurregio's.

Om bovenstaande verbreding en vernieuwing van het publiek te realiseren, stellen wij daarnaast enkele wijzigingen voor in het nationale cultuurstelsel. Ten eerste adviseren we de BIS open te stellen voor culturele genres die daarin nog niet of onvoldoende vertegenwoordigd zijn.

Ook adviseren we de subsidiesystematiek aan te passen. In plaats van instellingen hoofdzakelijk af te rekenen op eigen inkomsten en publieksaantallen, moet een nieuw evenwicht worden gevonden tussen de noodzaak met het gesubsidieerde aanbod een breder en diverser publiek te bereiken en de vraag om eigen inkomsten of publieksaantallen.

Toepassing van de (herziene) Code Culturele Diversiteit moet een subsidievoorwaarde worden, waarbij het belangrijk is dat de code zich explicieter op inclusiviteit richt.

Daarnaast vestigen we nogmaals de aandacht op de noodzaak, die we in enkele sectoradviezen reeds onderstreepten, om de commissiebeoordeling en -monitoring bij overheden en fondsen te laten plaatsvinden door commissies die divers zijn samengesteld in termen van culturele herkomst, opleidingsniveau, expertise, ervaring, leeftijd, gender, positie in het kunstenveld, et cetera. Door een gemêleerder groep experts te betrekken vindt oordeelsvorming en beleidsadvisering plaats vanuit een bredere set aan smaakvoorkeuren, culturele kennis en ervaring, wat zal leiden tot een gevarieerder gesubsidieerd kunstenpalet voor een betere afspiegeling van de Nederlandse bevolking.

Ten slotte stellen we een onderzoek voor naar de oprichting van een bovensectorale ondersteunende instelling voor het verzamelen, analyseren en delen van publieksdata.

In 'deel 3' van dit advies werken we deze aanbevelingen concreet uit.

- 1
'Adviesaanvraag publiek'
Ministerie van OCW, 2018
- 2
'Sport en Cultuur.
Patronen in belangstelling en beoefening'
SCP, 2016
- 3
'Van de canon en de mug: een inventarisatie van inzichten rondom de culturele niet-bezoeker'
Eijck, K. van, Bisschop Boele, E., 2018
- 4
We wijzen er op deze plek graag op dat ook het Nationaal Sportakkoord het belang van inclusie omarmt waar het gaat om sportdeelname door alle Nederlanders.
- 5
Zie bijvoorbeeld de cultuurprofielen van 025 Arnhem-Nijmegen, Brabantstad, Haaglanden, Leiden, Rotterdam-Dordrecht, Stedendriehoek, Twente, We the North en Zwolle.
- 6
Dit blijkt uit onderzoek van KwinkGroep in opdracht van FPK naar fusies van ITA, HNT en TR.
- 7
Deze aanbeveling werken we verder uit in 'deel 4' van dit advies.
- 8
Bij de beantwoording van de vragen van de minister over cultuuronderwijs heeft de Raad voor Cultuur de Onderwijsraad betrokken.
- 9
'Monitor Cultuureducatie primair onderwijs 2017 – 2018'
in opdracht van: het Fonds voor Cultuurparticipatie en het Ministerie van OCW, ResearchNed, 2018

Een gezonde culturele arbeidsmarkt

Een actuele kijk op de culturele arbeidsmarkt

Wat we al in onze arbeidsmarktadviezen in samenwerking met de Sociaal-Economische Raad (SER) aantoonde en in onze sectoranalyses meervoudig bevestigd zagen, is dat de arbeidsomstandigheden van werkenden in de culturele sector – kunstenaars en medewerkers achter de schermen – onder de maat zijn. Dit is in strijd met de eerste doelstelling van cultuurbeleid, die stelt dat talent in elke discipline in staat moet worden gesteld zich optimaal te ontplooiën. Daarvoor zijn gezonde arbeidsmarktomstandigheden een vereiste: eerlijke betaling, eerlijke secundaire arbeidsvoorwaarden, goede loopbaankansen, een gezond concurrentieklimaat. Van gesubsidieerde instellingen vraagt dit goed werkgeverschap en goed opdrachtgeverschap, alsmede goed toezicht hierop.

Om dit te bewerkstelligen zijn enkele kleine ingrepen niet genoeg. Het probleem is meerkoppig en de verantwoordelijkheid om het op te lossen ligt bij vele partijen. Er is een gezondmakingsoperatie nodig over de hele linie van de sector.

Dit is niet alleen in het belang van individuele werkenden in de sector. Het zal er ook toe leiden dat de cultuursector zich steviger kan profileren ten opzichte van andere maatschappelijke domeinen en het bedrijfsleven. Dit zal een intensievere samenwerking met deze domeinen en met internationale partners tot gevolg hebben. Voor bestuurders, toezichthouders en leidinggevendenden zal het interessanter worden om voor een baan in de cultuursector te kiezen. De maatschappelijke en economische positie van de cultuursector kan hiermee in elk opzicht worden versterkt.

Advieshistorie

Met de SER heeft de raad de situatie op de arbeidsmarkt in de culturele sector in kaart gebracht in de 'Verkenning arbeidsmarkt culturele sector'.^[1] Omdat de conclusies niet mals waren, werden diverse vervolgadvisies uitgebracht. Deze moeten ertoe leiden dat de sector en de overheid maatregelen nemen om de vaak zeer kwetsbare positie van kunstenaars en creatieven in de culturele sector te verbeteren.

De Tweede kamer stelde in 2016 via een amendement incidenteel geld beschikbaar om de arbeidsmarktpositie van werkenden in de culturele en creatieve sector te verbeteren. Dit bedrag werd onder andere ingezet voor een experiment met een honorariumregeling bij de Mondriaan Stichting voor exposerende kunstenaars. De culturele sector zelf vroeg de Raad voor Cultuur en de SER te adviseren. Deze 'maatschappelijke' adviesvraag werd ook gedragen door de minister van OCW.

In 2017 kwam hieruit het advies 'Passie gewaardeerd' voort, met als een van de belangrijkste aanbevelingen aan de sector om een arbeidsmarktagenda op te stellen.^[2] De sector pakte de handschoen op en sinds 2017 werken werkgevers- en werknemersorganisaties en verenigde makers gezamenlijk aan de uitvoering van een Arbeidsmarktagenda met 21 agendapunten.

Naar betere arbeidsomstandigheden

De sector heeft zelf gewerkt aan een landelijke 'Arbeidsmarktagenda Culturele en Creatieve Sector'. Onderdeel hiervan is de uitwerking en implementatie van een Fair Practice Code, die onder het motto 'pas toe of leg uit' toeziet op voornoemde zaken. De code kent vijf kernwaarden: solidariteit, transparantie, duurzaamheid, diversiteit en vertrouwen. Als deze kernwaarden worden onderkend, zal dit onder meer resulteren in een eerlijke beloning voor werk.

In het veld worden de uitgangspunten van de Fair Practice Code breed gedragen. Dat de toepassing ervan een stijging in de loonkosten tot gevolg zal hebben, wordt eveneens onderkend. De raad vindt de eerlijke beloning een belangrijke en ook principiële kwestie, die boven kwantitatieve doelstellingen gaat en ook boven de werkgelegenheid. Hoeveel het toepassen van een eerlijke-betalingsprincipe precies gaat kosten, is niet te zeggen. Nog niet in alle deelsectoren zijn cao's opgesteld, en er gelden niet binnen alle deelsectoren minimumtarieven voor zzp'ers.

Daarom is de sociale dialoog – het spreken met één stem – in de gehele sector van belang. De code is van de sector zelf en de sector zal deze dan ook moeten toepassen, net als de opdrachtgevers en werkgevers buiten de culturele sector. De raad ondersteunt de voornemens om een platform in te richten waar het sociaal arrangement tussen enerzijds werkenden en opdrachtnemers en anderzijds werkgevers en opdrachtgevers tot stand kan komen. Dit platform is het fundament voor goede afspraken binnen de sector met betrekking tot tarieven, pensioenen, arbeidsongeschiktheid en scholing.

Fair practice per sector

Het is sterk afhankelijk van de staat van elke sector, discipline of zelfs (groep) instelling(en) daarbinnen in hoeverre de Fair Practice Code al volledig kan worden toegepast, met name waar het de vraag naar een cao- of normconforme betaling betreft.

Sommige sectoren hebben reeds een eigen cao, onder andere de cao Toneel en Dans (algemeen verbindend verklaard), de musea, Nederlandse orkesten (de bij de VVNO aangesloten symfonieorkesten), Nederlandse theaterpodia, Nederlandse poppodia en -festivals, (orkest)remplaçanten en vrije theaterproducenten. ^[3] Sommige organisaties hebben hun eigen cao, zoals LKCA, Metropole Orkest, Nationale Opera & Ballet (met uitzondering van de balletdansers, die onder de cao Toneel en Dans vallen) en Paradiso. Veel cao's worden slechts in een deel van een (sub)sector toegepast (bijvoorbeeld door die organisaties die lid zijn van de onderhandelende beroepsvereniging). Sommige grote sectoren (zoals in de muziek) hebben nog geen cao's.

Daarnaast wordt in de gehele cultuursector vooral veel met zzp'ers gewerkt. Ook voor hen moeten passende tarieven worden toegepast en moet worden toegezien op eerlijke betaling. Dat is in de praktijk complex, zoals we ook in onze verkenning en ons advies in samenwerking met de SER lieten zien.

Ontwerpsectoren

De ontwerpsector, die voor een groot deel uit freelance ontwerpers en architecten bestaat, is zeer gevoelig voor conjunctuurschommelingen: bij hoogconjunctuur stijgen de uurtarieven, bij laagconjunctuur dalen ze snel. Alleen de grotere bureaus met een buitenlandse orderportefeuille hebben zich goed door de recente crisis heen weten te slaan. Daarbij komt fair practice in de ontwerpsector ook in het geding doordat van ontwerpers dikwijls wordt gevraagd 'om niet' of tegen heel lage betaling te pitchen of aan prijsvragen mee te doen, en om hun auteursrechten af te staan door onbetaald ideeën te leveren. Overheden moeten in hun verantwoordelijkheid als opdrachtgever uitgaan van fair practice.

Direct rijksgesubsidieerd in de ontwerpsector is één ondersteunende instelling (Het Nieuwe Instituut). Omdat dit geen cultuurproducerende instelling is, zal verplichte toepassing van de Fair Practice Code hier niet direct leiden tot financiële problemen.

Letteren

Zoals we al in ons advies ‘De daad bij het woord’ over de letterensector schreven, zijn auteursinkomens flink ondermodaal. ^[4] De inkomstenpositie van auteurs is de laatste jaren steeds meer onder druk komen te staan. De structurele disbalans tussen vraag en aanbod die ontstaat omdat kunstenaars hun kunst produceren vanuit een intrinsieke aandrang, geldt bij uitstek voor auteurs. Hierbij komen enkele specifieke factoren die de boekenmarkt bemoeilijken. Allereerst liepen door de economische crisis consumentenbestedingen terug. Daarnaast staat het lezen als bezigheid onder druk door de toenemende concurrentie van andere vormen van vrijetijdsbesteding. De boekenverkoop liep in de periode 2008 – 2014 stelselmatig terug, met grote gevolgen voor de inkomsten van auteurs.

Podiumkunsten

Veel producerende podiumkunstinstanties maken deel uit van de BIS of ontvangen subsidies via het Fonds Podiumkunsten. De BIS-instellingen voldoen op papier alle aan de Fair Practice Code. Ze betalen conform cao en hanteren hiervan afgeleide tarieven voor freelancekrachten. Hierbij moet wel worden aangetekend dat veelvoorkomende zaken als structureel overwerk, (te) lage inschaling voor zwaardere verantwoordelijkheden en een (te) groot beroep op vrijwillige krachten en/of stagiairs niet uit de bestedingsverantwoordingen zijn af te leiden. Veel instanties zijn financieel kwetsbaar, medewerkers lopen op hun tenen en het aantal burn-outgevallen sinds de bezuinigingsronde van 2013 is opvallend en vormt reden tot zorg.

Veel fondsgesubsidieerde podiumkunstinstanties hebben de afgelopen periode aangegeven binnen de bestaande subsidiebudgetten van het fonds niet te kunnen voldoen aan fair practice-normen. Enerzijds zijn de normbedragen per uitvoering laag. Vooral ensembles met een groot aantal musici komen daardoor snel in problemen. Met betrekking tot de muziekensembles heeft de minister voor deze ensembles extra middelen beschikbaar gesteld aan het FPK voor de periode tot 2020.

Tegelijk blijkt fair practice nog onvoldoende prioritair in het beleid van veel podiumkunstgezelschappen, die in hun enthousiasme om voorstellingen te produceren vaak bereid zijn wat water bij de wijn te doen.

Veel freelance podiumkunstenaars – het overgrote deel van de werkenden in deze sector – combineren betaalde opdrachten met onbetaald werk, werk tegen symbolische vergoedingen en bijbanen. Het bevordert hun onderhandelingspositie niet dat onderbetaling in de sector sinds jaar en dag schering en inslag is. Veel werkenden in de sector accepteren dit als normaal, of hooguit als vervelend bijeffect van hun beroep. Voor elke kunstenaar die weigert voor een onredelijk laag bedrag te komen optreden, staan negen anderen te springen. Het is de verantwoordelijkheid van werk- en opdrachtgevers in de sector om gezamenlijk te blijven werken aan betere honorering en bewustwording hieromtrent.

Speciale aandacht is nodig voor de praktijk van projectmatig gesubsidieerde podiumkunstgezelschappen en -ensembles, die vaak een beroep doen op verschillende private en publieke fondsen en overheden om hun project te kunnen bekostigen (deze cofinanciering is vaak een vereiste). Worden één of meer van de aanvragen niet toegekend, dan komt de betaling van medewerkers als eerste in het geding.

Fair practice voor dansers

In ons advies ‘Alles beweegt’ over de danssector vroegen we aandacht voor de situatie rond de Omscholingsregeling voor dansers, die dansers via hun werkgever laat sparen voor een omscholingstraject na hun loopbaan (die gemiddeld rond het 34ste levensjaar eindigt). ^[5]

Deze regeling wordt bekostigd uit premiebijdragen van dansers en gezelschappen en uit overheidssubsidie, die sinds 2009 via de werkgevers naar de Omscholingsregeling zouden moeten worden doorgeleid. Het gaat echter niet om geormerkte middelen en de regeling is sindsdien ruim 20 procent van deze subsidiegelden kwijtgeraakt. De verslechterde positie van deze regeling baart de raad zorgen. In 'Alles beweegt' riepen we de minister en het Fonds Podiumkunsten op om samen met de sector te bekijken hoe een deel van de subsidies toch weer kan worden aangewend voor de Omscholingsregeling, enerzijds door hiervoor een deel van de subsidie te oormerken, anderzijds door subsidies waar nodig te verhogen met het oog op een eerlijke bedrijfsvoering. Dit past binnen onze aanbevelingen om fair practice tot subsidiecriteria te verheffen. Een passende bijdrage aan de Omscholingsregeling kan door dansgezelschappen worden overeengekomen in het kader van de Fair Practice Code.

Beeldende kunst en musea

De zelfredzaamheid in de beeldende-kunstsector is hoog. Maar uit onderzoeken blijkt dat ook beeldend kunstenaars en bemiddelaars moeilijk van hun werk kunnen leven. Met een mix aan inkomsten uit artistiek werk, bijbanen en werk- en projectbijdragen blijft de inkomensvorming vaak achter. De raad heeft hier in diverse publicaties de aandacht op gevestigd. De financiële positie van presentatie-instellingen en postacademische instellingen is vaak precair vanwege de onderbezetting en de aard van hun activiteiten. Hiervoor zijn met moeite sponsors en donateurs te vinden en is het resultaat van crowdfunding beperkt. De sector zelf heeft meegewerkt aan de Fair Practice Code, die in samenhang met de Richtlijn Loongebouw Presentatie-instellingen de ongelijkheid in betaling en arbeidsvoorwaarden op termijn moet kunnen wegnemen. Maar dan geldt wel dat subsidies van instellingen zodanig moeten zijn dat kunstenaars en personeel betaald kunnen worden zonder dat de uitvoering van het tentoonstellingsprogramma achterblijft bij de ingediende plannen. We vinden het belangrijk dat instellingen in subsidieaanvragen duidelijk aangeven hoe zij hun bedrijfsvoering en programmering denken te gaan bekostigen.

Het Mondriaan Fonds heeft het 'Experimenteerreglement kunstenaarshonoraria' ingesteld om een financiële stimulans te bieden aan instellingen die de Richtlijn voor kunstenaarshonoraria toepassen. Deze is nu door circa honderd instellingen onderschreven, waaronder presentatie-instellingen en musea. De raad vindt het belangrijk dat een veel groter aantal instellingen de richtlijn gaat hanteren. We bepleiten dat de Museumvereniging een rol gaat spelen bij het propageren van het volgen van de richtlijn.

De museumsector heeft verder een eigen cao om de arbeidsomstandigheden van medewerkers (geen kunstenaars) te regelen.

Betalingen uit rechten

Specifieke problematiek zien we met betrekking tot de beroepspraktijk van kunstenaars die hun inkomsten (deels) halen uit rechten, zoals auteurs, ontwerpers, filmmakers, muzikartiesten en -producers en componisten. Voor deze groepen is het in het huidige tijdgewricht nagenoeg onmogelijk een gezond inkomen te vergaren met hun werk. In het met de SER uitgebrachte advies 'Passie gewaardeerd' heeft de raad al aandacht geschonken aan de verdeling van inkomsten uit auteursrecht.

Deze zorg herhalen we op deze plek. Voor componisten geldt bijvoorbeeld dat zij inkomsten mislopen omdat gesubsidieerde orkesten, ensembles en koren vaak tegen lage recettes of uitkoopsommen optreden (de subsidie compenseert dit), terwijl auteursrechtenorganisaties alleen de recette/gage of uitkoopsom als grondslag voor rechtenbetaling nemen. Daardoor ontvangen componisten structureel te lage vergoedingen. Compensaties die hiervoor lange tijd golden, worden drastisch ingeperkt. Daarbovenop geldt dat componisten vaak compositie-inkomsten mislopen omdat uitvoerende instellingen een te klein gedeelte van de subsidie afdragen aan de componist, omdat ze (ten onrechte) het compositiebudget deels gebruiken voor marketing, het maken van partijen of het huren of kopen van bladmuziek. Ook artiesten die hun

inkomsten vergaren uit streaming trekken aan het kortste eind, omdat streamingdiensten niet verplicht zijn naburige rechten af te dragen.

Voor auteurs en vertalers staan de leenrechtvergoedingen onder druk. Dit is het gevolg van een afnemend aantal uitleningen en dalende vergoedingen, onder andere door de opkomst van de Bibliotheek op School (scholen zijn in het kader van de Auteurswet vrijgesteld van leenrecht). Verder delen uitgevers rechten voor het uitlenen van e-books onvoldoende met auteurs en vertalers, ook al dragen platforms voor e-books wel rechten af aan uitgevers.

Voor deze en vergelijkbare groepen kunstenaars moeten betere afspraken worden gemaakt tussen enerzijds uitgevers en uitvoerende/uitzendende/uitlenende instellingen en anderzijds de kunstenaars. Op deze afspraken moet door subsidiegevers worden toegezien, bijvoorbeeld door te vragen auteursrechten en compositiehonoraria op te nemen in hun begroting en mogelijk bedragen hiervoor te oormerken.

Verder is het raadzaam om on-demandplatforms, bioscopen en filmtheaters (voor de film) en gesubsidieerde ensembles en orkesten (voor muziek en muziektheater) een heffing op te leggen om circulariteit in de sector te bevorderen en om quota op te leggen voor een bepaald aandeel verplicht nieuw Nederlands aanbod (film of composities).

We verwijzen voor deze problematiek verder naar het advies ‘De balans, de behoefte’ over de muzieksector, waarin we onder andere dieper ingaan op de magere verdiensten van muzikartiesten via streamingdiensten. ^[6] De raad herhaalt zijn oproep aan de overheid om zich hard te maken voor afspraken op Europees niveau om het auteursrecht beter te laten aansluiten op de huidige digitale distributiesystemen voor muziek.

Hoe nu verder?

De raad ziet dat er met betrekking tot de Arbeidsmarktagenda gebouwd wordt aan het fundament, de structurele sociale dialoog, en is positief over het voornemen van de minister om de Fair Practice Code te omarmen als ‘het nieuwe normaal’. Omdat nog aan het fundament wordt gebouwd, stelt de raad voor om de Fair Practice Code wel als subsidievoorwaarde te introduceren, maar er tot 2024 een ‘pas toe of leg uit’-principe aan te verbinden. Zo zal het voor (deel)sectoren met veel zzp’ers en zonder cao of normbedragen meer inspanningen vergen om de betaling van werk op orde te brengen dan voor (deel)sectoren met veel medewerkers in vaste dienst die al wel een cao en normbedragen zijn overeengekomen. In 2024 moet de sector er klaar voor zijn om aan de code te voldoen.

Deze ontwikkeling vraagt ook om meebewegen van het Rijk, overheden binnen stedelijke cultuurregio’s en cultuurfondsen voor wat betreft de prestatie-eisen. De invoering van de code gaat niet zonder ergens een veer te laten. Het heeft immers gevolgen voor de output (kwantitatief) en voor de werkgelegenheid. Het is noodzakelijk om bij subsidiëring uit te gaan van realistische subsidiebedragen en prestatieafspraken. Waar nodig en billijk dienen door overheden en fondsen gehanteerde normbedragen te worden bijgesteld.

Het verheugt de raad dat enkele stedelijke cultuurregio’s in hun cultuurprofielen al hebben aangegeven fair practice hoog in het vaandel te hebben staan. Zo wil Regio Twente de Fair Practice Code hanteren in haar cultuurbeleid. Regio Rotterdam heeft aangegeven aan te sluiten bij de doelstellingen en acties uit het landelijk programma ‘Arbeidsmarktagenda Culturele en Creatieve Sector’, waarvan de Fair Practice Code onderdeel uitmaakt. De Amsterdamse Kunstraad verwacht eveneens dat de Arbeidsmarktagenda deel zal uitmaken van de subsidieverplichtingen in de volgende kunstenplanperiode.

De raad adviseert het Rijk verder om te verkennen of het mogelijk is instellingen te verplichten als voorwaarde voor subsidietoekenning actief deel te nemen aan het platform dat de sector inricht om het sociaal arrangement tussen enerzijds werkenden en opdrachtnemers en anderzijds werkgevers en opdrachtgevers tot stand te brengen. De overheid zou deelname hieraan ook kunnen bevorderen door middelen voor scholing louter ter beschikking te stellen aan actieve platformdeelnemers.

Met betrekking tot eerlijke rechtenbetalingen adviseert de raad bij subsidietoekenningen toe te zien op eerlijke afspraken tussen enerzijds uitgevers en uitvoerende/uitzendende instellingen en anderzijds de kunstenaars, bijvoorbeeld door instellingen te vragen auteursrechten en compositiehonoraria op te nemen in hun begroting en mogelijk bedragen hiervoor te oormerken.

Ten slotte stelt de raad voor om met betrekking tot de audiovisuele sector heffingen in te voeren voor eindexploitanten.

In 'deel 3' van dit advies werken we deze aanbevelingen concreet uit.

Duurzaamheid

De raad heeft als vierde doelstelling geformuleerd dat cultuur en maatschappij in een wederkerige relatie tot elkaar moeten staan. Dat betekent dat cultuur zich rekenschap moet geven van haar plek in de maatschappij, óók op het gebied van klimaat en duurzaamheid. We pleiten ervoor dat instellingen zich bewust zijn van hun ecologische voetafdruk en deze waar mogelijk verkleinen.

Tot ons genoegen constateren we dat er goede voorbeelden zijn van culturele instellingen die zich actief inzetten om klimaatneutraler te functioneren. Zo streven instellingen ernaar bij nieuwe of vernieuwde huisvesting een BREEAM-NL-keurmerk te verkrijgen, dat de duurzaamheid van gebouwen op negen indicatoren garandeert. Ook is er een (nog beperkt) aantal instellingen dat een Green-Key-certificaat heeft. Dit is een internationaal keurmerk voor duurzame bedrijven dat is ontwikkeld voor de recreatie- en vrijetijdsbranche. We zien ook dat instellingen investeren in ledverlichting, koude-warmteopslag en dergelijke.

Uit de cultuurprofielen blijkt verder dat een aantal stedelijke cultuurregio's zich op dit vlak inzet. In de Metropoolregio Amsterdam (MRA) is een aantal projecten gestart om de milieu-impact te verbeteren, zoals een Zero Waste Expeditie van veertien culturele instellingen in de Plantagebuurt, dat wordt uitgebreid met instellingen rond het Leidseplein. De MRA heeft daar ook een proeftuin voor opgericht.

Daarnaast constateert de raad dat een aantal stedelijke regio's energietransitie, milieu en duurzaamheid, voedselproductie en biodiversiteit benoemt als kansrijke innovatieve opgaven voor kunstenaars en ontwerpers. In Rotterdam bijvoorbeeld doet IABR-Atelier Rotterdam ruimtelijke verkenningen op het gebied van de next economy, de maakindustrie en de energietransitie. Ede-Wageningen ziet mogelijkheden in de combinatie van kunst en biodiversiteit, bijvoorbeeld in samenwerking met de WUR. En We The North wil een proeftuin inrichten waarin kunstenaars betrokken worden bij sociale, economische en ook ecologische vraagstukken.

De raad ziet zulke initiatieven als kansrijke manieren om de verbinding tussen cultuur en maatschappij te versterken. Met name de ontwerpsector kan hier een prominente rol in spelen. Daarom liggen vooral de stedelijke cultuurregio's waarin de ontwerpsector een sterke infrastructuur heeft voor de hand als voortrekkers op dit gebied. De stedelijke cultuurregio's bieden ook het juiste schaalniveau om duurzaamheidsinitiatieven op te zetten. Zij kunnen als laboratorium fungeren en goede praktijkvoorbeelden ontwikkelen voor andere stedelijke regio's.

De raad adviseert de sector om goede voorbeelden met elkaar te delen en zo van elkaar te leren. Binnen de governance-structuur van een instelling zou duurzaamheid ook een belangrijk aandachtspunt moeten zijn.

Daarnaast pleiten we ervoor dat duurzaamheid ook vanuit de rijksoverheid meer wordt gestimuleerd. Zo zou er bijvoorbeeld binnen de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat, een subsidieregeling gemaakt kunnen worden die instellingen ondersteunt om hun gebouw te verduurzamen.

1

Verkenning arbeidsmarkt culturele sector (pdf)
Raad voor Cultuur, SER,
2016

2

'Passie gewaardeerd'
Raad voor Cultuur, SER,
2017

3

Al lange tijd wordt gepoogd een nieuwe versie van deze cao van de grond te brengen, maar tot dusver zonder concreet resultaat.

4

'De daad bij het woord'
Raad voor Cultuur, 2017

5

'Alles beweegt'
Raad voor Cultuur, 2018

6

'De balans, de behoefte'
Raad voor Cultuur, 2018

Deel 3.

Voorstel tot een vernieuwd cultuurstelsel

Voorstel voor een nieuw landelijk cultuurstelsel

Prioriteiten voor een nieuw beleid

In het voorgaande hebben we laten zien hoe het landelijke cultuurstelsel meer recht kan doen aan de doelstellingen van cultuurbeleid en hoe we kunnen komen tot een betere afstemming tussen Rijksoverheid en andere overheden. We hebben vier prioriteiten aangewezen die leidend moeten zijn voor het vormgeven van een nieuw cultuurstelsel:

1. Het landelijke cultuurbeleid moet alle culturele disciplines en genres includeren. Dat betekent dat het gesubsidieerde cultuuraanbod moet worden vernieuwd en verbreed.
2. Het landelijke cultuurbeleid moet een breder publiek bedienen dat een juiste afspiegeling is van de bevolking, en cultuureducatie en -participatie moeten hoger op de nationale agenda komen te staan.
3. Het landelijke cultuurbeleid komt de culturele sector in zijn geheel ten goede. Behalve voor productie en rijkscollecties dient het Rijk daarom ook verantwoordelijkheid te nemen voor genre- en talentontwikkeling, creatie en verdieping van kunstenaars en creatieven, en voor de presentatie van gemeentelijke en provinciale museale collecties van (inter)nationale betekenis.
4. Het landelijke cultuurbeleid moet bevorderen dat de culturele arbeidsmarkt gezonder wordt en de betaling van werkenden in de sector op peil wordt gebracht.

Op basis hiervan formuleren wij een voorstel voor een nieuw landelijk cultuurstelsel dat de kunstenaar, het (potentiële) publiek, het culturele aanbod én de maatschappij ten goede komt, want dat is wat cultuurbeleid volgens ons moet beogen. In elk geval zijn hierin de volgende aanpassingen nodig:

Uitbreiding en verbreding van de BIS

- De BIS wordt uitgebreid met een aantal instellingen die sterk regionaal geworteld zijn en door hun werking, spreiding of aandachtsgebied van nationale betekenis zijn.
- De BIS wordt opengesteld voor culturele genres die nu nog niet of onvoldoende zijn vertegenwoordigd in het stelsel.
- De BIS wordt opengesteld voor (meer) ontwikkelinstellingen, presentatie-instellingen en festivals.
- De BIS wordt uitgebreid met enkele gemeentelijke en provinciale musea met een landelijke betekenis. ^[1]
- Er komt een verkenning naar de mogelijkheid om een extra ondersteuningsfunctie in te richten en op te nemen in de BIS die zich toelegt op publieksonderzoek. ^[2]
- De BIS wordt uitgebreid met een bovensectorale ondersteunende instelling voor professionalisering en ondernemerschap in de BIS. ^[3]
- De BIS wordt uitgebreid met een ondersteunende functie voor behoud en beheer in de podiumkunsten. ^[4]
- De BIS wordt uitgebreid met een ondersteunende functie voor leesbevordering. ^[5]

Met deze maatregelen komen creatie, productie en ontwikkeling in de keten en de top van het gehele culturele leven (gedeeltelijk) onder de verantwoordelijkheid van het Rijk, waarbij het Rijk zich laat leiden door actuele culturele ontwikkelingen die in het land plaatsvinden.

Verbreiden subsidie categorieën en maatwerk in subsidietoekenningen

- De categorieën theatergezelschap, dansgezelschap en operagezelschap in de BIS worden losgelaten om meer ruimte te bieden voor interdisciplinaire ontwikkelingen. Er komt daarom één categorie voor ketenvoorzieningen in de scenische podiumkunsten.^[6] Instellingen die disciplines combineren, vallen in het vervolg binnen één subsidieregeling.
- De categorie jeugdtheatergezelschap wordt verruimd naar een categorie voor ketenvoorzieningen in de jeugd podiumkunsten om de BIS ook open te stellen voor jeugddans, jeugdmuziek(theater) en interdisciplinaire ontwikkelingen binnen de jeugd podiumkunsten.
- De subsidiebedragen voor bovengenoemde categorieën ketenvoorzieningen vragen om meer maatwerk. Subsidies worden opgebouwd uit een vast basisbedrag, aangevuld met extra subsidiebedragen voor additionele taken, zoals (versterkte inzet op) talentontwikkeling, het maken van grote-zaalproducties, het ontwikkelen van interdisciplinaire activiteiten of jeugd taken. Het basisbedrag dient hoog genoeg te zijn om de kerntaken naar behoren uit te voeren en daarnaast recht te doen aan redelijke normen rond goed opdrachtgeverschap en goed werkgeverschap.

Aanpassingen in de subsidie-, beoordelings- en verantwoordingssystematiek

De subsidiesystematiek – de procedure van aanvragen, beoordelen en verantwoorden – wordt aangepast.

- De drempels voor nieuwe toetreders tot de BIS worden verlaagd door aanvraagprocedures te vereenvoudigen. Het Rijk moet samen met stedelijke cultuurregio's de beoordelingscriteria ontwikkelen voor aanvragers binnen de BIS.
- Subsidieregelingen worden voor een ruimere waaier aan instellingen, kunstenaars en creatieven opengesteld.
- Diversiteit gaat een belangrijke rol spelen in de beoordelingen van subsidieaanvragen. Daarbij moet een nieuw evenwicht worden gevonden tussen de noodzaak een breder en divers samengesteld publiek te bereiken en de vraag om eigen inkomsten of publieksaantallen.
- Toepassing van de Fair Practice Code en de Governance Code Cultuur moet een subsidievoorwaarde worden voor de BIS, net als toepassing van een nieuw te ontwikkelen code ter vervanging van de Code Culturele Diversiteit, meer gericht op inclusiviteit in den brede. De raad moedigt ook andere overheden en de cultuurfondsen aan deze codes als criterium te hanteren.
- Beoordeling en monitoring vinden plaats door divers samengestelde commissies. Bij het samenstellen van beoordelings- en monitoringscommissies dient het Rijk (net als andere overheden en cultuurfondsen) normen te hanteren om diversiteit binnen commissies te garanderen in termen van expertise, kennis, woonplaats, culturele herkomst, geslacht et cetera. De nieuw te ontwikkelen code omtrent inclusiviteit kan hierbij als leidraad dienen.
- De Erfgoedwet wordt uitgebreid met de publiekstaken van de musea die nu al vanuit deze wet worden gefinancierd voor collectie- en huisvestingskosten. De raad krijgt een wettelijke taak om het totale takenpakket van deze musea te monitoren. Deze musea worden dan niet langer vanuit de BIS gesubsidieerd.^[7]

Nieuwe beleidsinstrumenten

- Er wordt voor de komende kunstenplanperiode een programmafonds ingericht dat stedelijke cultuurregio's een impuls kan geven om zich verder te ontwikkelen.
- Er wordt in samenwerking met de rijkscultuurfondsen een cultuurbreed revolverend fonds ingericht om cultuurproducenten in alle disciplines en genres (zowel vrije als gesubsidieerde producenten) in staat te stellen meer risico's te nemen, zoals door het ontwikkelen van nieuw Nederlands culturaanbod of door te experimenteren met nieuwe publieksgroepen. Op dit fonds kan ook een beroep worden gedaan voor het organiseren van reprises van succesvolle podiumkunstproducties.

Aandachtspunten voor stedelijke cultuurregio's

- De raad moedigt gemeenten en provincies aan om gaten in de culturele humuslaag – de zogenaamde basisvoorzieningen – te dichten, waar nodig en mogelijk met gebruikmaking van elkaars voorzieningen. Deze aansporing betreft ook gemeenten die geen onderdeel uitmaken van een stedelijke cultuurregio.
- Stedelijke cultuurregio's worden aangemoedigd proeftuinen rond talentontwikkeling uit te werken, ontwikkelplekken op te nemen in hun structurele cultuurbeleid en een coördinerende rol te vervullen met betrekking tot talentontwikkeling in hun regio.
- Stedelijke cultuurregio's worden aangemoedigd in samenwerking met de rijkscultuurfondsen bij te (blijven) dragen aan de verbetering van het evenwicht tussen aanbod- en afnamesubsidiëring in met name de podiumkunsten.
- Stedelijke Cultuurregio's dienen instellingen in hun regio te subsidiëren die in aanmerking willen komen als ketenvoorziening in de BIS.

Aandachtspunten voor rijkscultuurfondsen

- De rijkscultuurfondsen worden aangemoedigd met hun programma's en subsidieregelingen bij te (blijven) dragen aan vernieuwing en creatie door kunstenaars en creatieven, aan de pluriformiteit van het culturele aanbod, aan het bereiken van een divers samengesteld publiek en aan het verbeteren van *fair practice* in de culturele sector.
- De rijkscultuurfondsen worden aangemoedigd hun subsidieregelingen voor ontwikkeling en nieuwe creatie voort te zetten en waar wenselijk aan te scherpen. Zij blijven ook een rol spelen bij het ondersteunen van productiehuisen en presentatie-instellingen buiten de BIS.
- De rijkscultuurfondsen krijgen de opdracht een coördinerende rol te spelen in het landelijke netwerk van initiatieven gericht op ontwikkeling, in samenwerking met stedelijke cultuurregio's. Stedelijke cultuurregio's krijgen deze opdracht met betrekking tot de ontwikkelinitiatieven in hun eigen regio.
- De rijkscultuurfondsen worden aangemoedigd in samenwerking met stedelijke cultuurregio's bij te (blijven) dragen aan de verbetering van het evenwicht tussen aanbod- en afnamesubsidiëring in met name de podiumkunsten en hun afnamesubsidies uit te breiden.

Het landelijke cultuurstelsel in samenhang bezien

De raad vindt het van onmetelijk belang om een integraal, door de verschillende overheidslagen en rijkscultuurfondsen gedragen cultuurbeleid te voeren. Het Rijk moet daarbij niet alleen kijken naar wat het zelf met middelen ondersteunt, maar ook naar die aspecten van het culturele leven die dankzij de inspanningen van stedelijke cultuurregio's en rijkscultuurfondsen kunnen bestaan.

Het landelijke cultuurstelsel bevat idealiter dan drie componenten:

1. Ten eerste onderscheiden we drie categorieën voorzieningen die in culturele ecosystemen niet mogen ontbreken:
 - Basisvoorzieningen
 - Ketenvoorzieningen
 - Topvoorzieningen

De raad heeft deze voorzieningen reeds geïntroduceerd in de verkenning 'Cultuur voor stad, land en regio'. De raad scherpt in dit advies deze indeling verder aan.

2. Daarnaast heeft het culturele leven behoefte aan flexibele instrumenten die impulsen kunnen geven aan het culturele leven: landelijke programma's en cultuurfondsen, die verantwoordelijkheid dragen voor programma's, projecten, beurzen en verdiepende activiteiten.
3. Ten slotte is een landelijk netwerk nodig van ondersteunende instellingen.

Gezamenlijk borgt dit netwerk alle noodzakelijke functies en spelers voor een volwaardig cultureel leven.

Hieronder werken we per categorie uit welke rol die speelt in het culturele leven en welke plaats we hiervoor zien in het landelijke cultuurstelsel.

Voorzieningen

Basisvoorzieningen

In het op peil brengen en houden van de basisvoorzieningen per gemeente zien we een rol voor de overheden binnen stedelijke cultuurregio's. Zij dienen zorg te dragen voor een goede infrastructuur voor cultuuronderwijs, cultuureducatie en -participatie, amateurkunst en laagdrempelig aanbod. Denk aan openbare bibliotheken, monumenten(zorg), archieven, laagdrempelige podia, festivals en musea, filmtheaters, lokale media-instellingen, muziekscholen, cultuurcentra en andere instellingen voor cultuureducatie en -participatie. Niet overal is het basisvoorzieningenniveau voldoende op orde. Gemeenten binnen stedelijke cultuurregio's staan voor de taak daar de komende periode iets aan te doen.

De financiële verantwoordelijkheid voor deze basisvoorzieningen ligt bij provincies en gemeenten. De raad ziet in het ondersteunen van basisvoorzieningen geen directe rol voor het Rijk of voor de rijkscultuurfondsen, met uitzondering van het Fonds voor Cultuurparticipatie, dat met zijn regelingen en programma's goede impulsen kan geven aan initiatieven op het gebied van cultuureducatie en -participatie. Hiermee kan dit fonds stedelijke cultuurregio's helpen hun basisvoorzieningenniveau te versterken.

De raad wijst erop dat ook gemeenten die buiten stedelijke cultuurregio's vallen enkele basisvoorzieningen hebben. Waar nodig kunnen zij toenadering zoeken tot naburige stedelijke cultuurregio's of tot buurgemeenten om voorzieningen te delen en zo het culturele leven te versterken.

Ketenvoorzieningen

Ketenvoorzieningen zijn geworteld in en vinden, naast rijksfinanciering bij, ook financiering van overheden in de stedelijke cultuurregio's. Ze spelen een belangrijke rol voor de identiteit van regio's. Het gaat om voorzieningen voor talent- en genreontwikkeling, professionalisering en verdieping en het presenteren van kwalitatieve cultuur. Denk aan kunstvakopleidingen, (film)theaters en muziekpodia met kwaliteitsaanbod, stedelijke en provinciale musea, presentatie-instellingen, kunstenaarsinitiatieven en galleries, festivals, productiehuisen, ateliers, broedplaatsen en kunst in de openbare ruimte.

De raad vindt deze ketenvoorzieningen essentieel voor een pluriform, goed gespreid cultuuraanbod. Daarom kan een deel van deze ketenvoorzieningen, mits ze van landelijk belang zijn voor hun discipline of genre en bijdragen aan de door de raad vastgestelde prioriteiten, aanspraak maken op een plek in de BIS als ketenvoorziening. Dit is een flexibele categorie instellingen binnen de BIS waarmee het Rijk zijn cultuurbeleid meer inricht vanuit culturele ontwikkelingen die door het land heen relevant zijn. Het gaat hier om producerende instellingen, festivals met een producerende functie of met een debat- en platformfunctie voor hun discipline, ontwikkelinstellingen, presentatie-instellingen en gemeentelijke en provinciale musea. Deze ketenvoorzieningen komen hiermee onder rechtstreekse verantwoordelijkheid van de minister, die daarover bestuurlijke afspraken kan maken met de co-financierende overheden binnen stedelijke cultuurregio's.

Podia met een louter presenterende rol blijven onder de verantwoordelijkheid van gemeenten binnen stedelijke cultuurregio's vallen. Hier ziet de raad wel een rol voor het Fonds Podiumkunsten, dat zijn succesvolle systematiek van afnamesubsidies verder kan uitbreiden over podia en festivals door het land heen. Onder andere vlakkevloerpodia verdienen een steviger positie in het stelsel, omdat zij voor een groot deel de verantwoordelijkheid op zich nemen voor het tonen van rijks- en fondsgesubsidieerd podiumkunstenaanbod. Podia die tevens de functie vervullen van producerende instelling of ontwikkelinstelling kunnen aanspraak maken op een positie in de BIS voor die functie.

Stedelijke cultuurregio's krijgen met de toetreding van meer ketenvoorzieningen tot de BIS echt een impuls. Daarbij garanderen we hiermee dat door het land heen de prioriteiten voor het nieuwe stelsel, bedoeld om meer recht te doen aan de doelstellingen van cultuurbeleid, daadwerkelijk worden gerealiseerd. Cofinanciering tussen Rijk en stedelijke cultuurregio's is voor deze categorie instellingen een must. Daarnaast kunnen ketenvoorzieningen additionele middelen aanvragen in het kader van landelijke programma's of cultuurfondsen voor activiteiten die buiten hun dagelijkse praktijk vallen.

Topvoorzieningen

Topvoorzieningen zijn instellingen van een landelijke, vaak internationale statuur, die als vlaggenschepen functioneren voor stedelijke cultuurregio's. Deze instellingen kijken (ver) over de grens van de eigen cultuurregio heen en trekken door hun aanwezigheid publiek van elders in het land of uit het buitenland naar zich toe. Het gaat hier om internationaal vermaarde musea, gespecialiseerde muziek-, dans-, opera- en theatervoorzieningen en (inter)nationale festivals. Voor deze categorie instellingen draagt het Rijk hoofdverantwoordelijkheid.

Een groot deel van deze voorzieningen maakt nu al onderdeel uit van de BIS. Voor enkele genres stellen we voor nieuwe voorzieningen toe te laten. Cofinanciering vanuit de stedelijke cultuurregio is daarbij een must voor zover het gaat om de exposure van deze instellingen binnen de eigen regio. Een ander deel van deze voorzieningen betreft de musea die via de Erfgoedwet geheel of grotendeels worden gefinancierd door het Rijk.

De stevige rol in de landelijke basisinfrastructuur voor deze topvoorzieningen komt met extra zekerheid, maar ook met extra verantwoordelijkheden. Van deze topinstellingen wordt verwacht dat ze een grote verantwoordelijkheid nemen voor de eigen sector, onder andere door kennis en expertise beschikbaar te stellen aan andere instellingen, door zich genereus op te stellen jegens deze partners en door het debat over en met de sector aan te jagen.

Topvoorzieningen in de BIS kunnen geen aanspraak maken op additionele middelen in het kader van landelijke programma's of cultuurfondsen voor activiteiten die buiten hun dagelijkse praktijk vallen. Hun BIS-budget moet hiervoor voldoende op peil zijn.

Instrumenten

Programma's

Programma's kunnen een goede methode zijn om maatschappelijk relevante onderwerpen extra aandacht te geven in het culturele leven. Door activiteiten en projecten in samenhang te organiseren in een open systeem, toegankelijk voor verschillende relevante spelers en partijen, kunnen doelstellingen zoekenderwijs worden behaald.

We onderscheiden:

- *Landelijke programma's vanuit het ministerie van OCW en/of andere ministeries*
Lopende voorbeelden van dit soort programma's zijn 'Cultuureducatie met Kwaliteit' en 'Méér Muziek in de Klas', beide gericht op cultuureducatie. Deze programma's verdienen voortzetting in de komende kunstenplanperiode(n).
- *Programmafonds stedelijke cultuurregio*
Om stedelijke cultuurregio's een impuls te geven stelt de raad voor een programmafonds in te richten voor de periode 2021 – 2024. Dit fonds is met name geschikt om de publiek-maatschappelijke worteling van cultuur te verbeteren. Het kan programma's financieren op het gebied van publieksvergroting, educatie, participatie, talentontwikkeling en ontwerp opdrachten. De programma's die worden ondersteund door dit fonds komen naast de proeftuinen van stedelijke cultuurregio's die de minister in april 2019 aanwijst (al kunnen proeftuinen in uitgebreide vorm tevens aanspraak maken op dit programmafonds). Om een beroep te doen op dit fonds, is het noodzakelijk dat stedelijke cultuurregio's een penvoerder aanwijzen die als bestuurlijke partner kan optreden voor het Rijk. Dit kan een provincie zijn, maar dit kunnen ook een of meer van de participerende gemeenten zijn, of een combinatie van provincie(s) en gemeente(n). De raad speelt graag een rol in het beoordelen van ingediende programmaplannen. De raad stelt voor dat het Rijk de helft van het benodigde budget ter beschikking stelt, met een vooraf te bepalen maximumbedrag per programma. De andere helft wordt gefinancierd door een of meer overheden binnen de stedelijke cultuurregio.
- *Programma's bij cultuurfondsen*
Ook de zes cultuurfondsen kunnen eigen programma's initiëren, zie over deze fondsen verder hieronder. Zo is het Fonds voor Cultuurparticipatie bezig met het ontwikkelen van een programma Cultuurparticipatie.

Cultuurfondsen

De minister van OCW heeft zes landelijke cultuurfondsen ingesteld. Zij zorgen met hun subsidies aan instellingen en kunstenaars voor de dynamiek en vernieuwing in de cultuursector. Dit zijn het Fonds Podiumkunsten, het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie (voor architectuur, vormgeving en e-cultuur), het Mondriaan Fonds (voor beeldende kunst en cultureel erfgoed), het Nederlands Filmfonds, het Nederlands Letterenfonds en het Fonds voor Cultuurparticipatie. We adviseren deze indeling in stand te houden; wel zijn we van mening dat het Nederlands Filmfonds omgevormd moet worden tot een breed AV-fonds.

Volgens de taakverdeling die bij de oprichting van de BIS werd ingevoerd, zijn de fondsen vooral verantwoordelijk voor artistiek gedreven initiatieven, die hun bestaansrecht hebben op grond van de artistieke signatuur van instellingen en individuele kunstenaars. Dat zorgt voor dynamiek binnen de fondsgesubsidieerde sectoren. Instellingen die in artistiek opzicht niet langer onderscheidend zijn, kunnen periodiek plaatsmaken voor nieuwe kunstenaars en creatieven en voor nieuwe genres. Hier ligt het grootste onderscheid met de instellingen die direct door het Rijk worden gesubsidieerd. Dit zijn immers voorzieningen die op grond van specifieke functies en bestuurlijke afspraken in stand worden gehouden. Rijks- en fondsgesubsidieerde instellingen

vormen samen een ecosysteem, waarbij fondsgesubsidieerde instellingen in belang niet onderdoen voor rijksgesubsidieerde instellingen.

De cultuurfondsen hebben een grote expertise op hun terrein en het is wenselijk dat zij die blijven inzetten om artistieke ontwikkelingen en talent te bevorderen en hun vinger aan de pols te houden waar het actuele ontwikkelingen in de cultuur betreft. Fondsen zijn de instrumenten bij uitstek om snel te reageren op ontwikkelingen, vernieuwing aan te jagen, een rol te spelen op het gebied van talent- en genreontwikkeling en te zorgen voor een landelijk gespreid aanbod van flexibele initiatieven. Hier gaat het niet om het ondersteunen van voorzieningen, maar om het verstrekken van beurzen, subsidies voor incidentele projecten en subsidies voor meerjarige trajecten door cultuurproducerende en -presenterende instellingen, kunstenaars en creatieven.

De rijkscultuurfondsen hebben een grote vrijheid in het vormgeven van hun regelingen. Deze regelingen moeten in de ogen van de raad optimaal bijdragen aan het realiseren van de vier doelstellingen van cultuurbeleid. Dit betekent dat er aandacht moet zijn voor de productie, ontwikkeling en presentatie van cultuur in al zijn diversiteit, door kunstenaars en creatieven in alle culturele disciplines en genres, voor een breed en divers publiek gespreid over het land.

Bij het inrichten van meerjarige subsidieregelingen voor culturele instellingen is het van belang maatwerk te bieden voor verschillende typen instellingen. Middelgrote en grote instellingen die beschikken over een volwaardige productionele en bedrijfsmatige ondersteuning moeten binnen hun meerjarige subsidiebudgetten voldoende mogelijkheden krijgen om hun positie in de culturele sector en de maatschappij te verstevigen en op te treden als goede werk- en opdrachtgevers. Dit betekent dat deze regelingen niet alleen activiteiten dienen te subsidiëren, maar eveneens het beheer van de organisatie. Voor kleinere instellingen, die bijvoorbeeld bestaan uit collectieven van kunstenaars of creatieven, kunnen wel meerjarige activiteitensubsidies worden gehanteerd. Dit vraagt om een aanpassing van enkele meerjarige subsidieregelingen bij de fondsen.

Steeds vaker zien we dat kunstenaars en creatieven uit verschillende culturele en maatschappelijke domeinen met elkaar samenwerken aan culturele uitingen die zich niet meer onder noemers als 'podiumkunst', 'beeldende kunst' of 'participatie' laten scharen, soms valt ook het onderscheid tussen professionele kunstenaars en amateurkunstenaars weg. We moedigen de fondsen daarom aan onderling te blijven samenwerken aan programma's en subsidieregelingen om deze kunstenaars en creatieven te ondersteunen, zoals dat nu al gebeurt in bijvoorbeeld de samenwerking tussen het Fonds Podiumkunsten, het Fonds voor Cultuurparticipatie en het VSBfonds in 'Matchmakers in cultuur', tussen het Mondriaan Fonds en het Nederlands Filmfonds in 'De Verbeelding' of tussen het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie en het Nederlands Filmfonds in 'Immerse\Interact'. We merken op dat de cultuurfondsen reeds een gezamenlijk aanspreekpunt hebben ingesteld om initiatiefnemers van interdisciplinaire projecten beter van dienst te kunnen zijn, en dat zij in toenemende mate initiatieven uit stedelijke cultuurregio's ondersteunen, bijvoorbeeld in samenwerking met regiomakelaars.

Het is van belang dat zij daarnaast blijven werken aan het versterken van mogelijkheden voor Nederlandse kunstenaars, creatieven en instellingen om zich te presenteren in het buitenland.

Private cultuurfondsen

Naast de cultuurfondsen die onder verantwoordelijkheid vallen van het Rijk is er ook een aantal private cultuurfondsen dat culturele projecten en kunstenaars ondersteunt. Enkele grotere voorbeelden zijn de VandenEnde Foundation, het VSBfonds, de Vereniging Rembrandt, Fonds 21 en het Prins Bernhard Cultuurfonds. Ook de BankGiroLoterij steunt met haar opbrengsten culturele organisaties. Deze partijen dragen met programma's, subsidies en beurzen bij aan de ontwikkeling van talent en genres, aan het behoud van verzamelingen en collecties, aan erfgoedbeheer, aan participatieprojecten et cetera. Hoewel zij formeel geen onderdeel uitmaken van het landelijke cultuurbestel, kunnen ook deze fondsen intensiever betrokken

worden bij het gesprek over het culturele leven in Nederland, te meer omdat zij vaak zicht hebben op delen van het culturele leven die minder bij de overheid in het vizier zijn.

Ondersteunende instellingen

Een goed netwerk van landelijke ondersteunende instellingen is van onbetwist belang om de sector gezond te houden. Het Rijk financiert een aantal sectorale en bovensectorale instellingen die zich toeleggen op het verzamelen van beleidsgerichte informatie en het doen van onderzoek; het beheren, behouden en ontsluiten van erfgoedcollecties; het organiseren van debat en reflectie; het promoten en vertegenwoordigen van de Nederlandse cultuur; en het bevorderen van deskundigheid op velerlei terrein. Met betrekking tot de ondersteuningsstructuur stellen we enkele veranderingen voor. Met name adviseren we een extra ondersteunende functie in te richten voor scenische en concertante podiumkunsten, opname in de BIS van een extra ondersteunende instelling voor de letteren en van een extra bovensectorale ondersteunende instelling voor professionalisering en ondernemerschap, en een onderzoek naar de oprichting van een bovensectorale ondersteunende instelling voor het verzamelen, analyseren en delen van publieksdata. Deze aanbevelingen lichten we toe in 'deel 4' van dit advies.

De ondersteunende instellingen staan ten dienste van de gehele landelijke culturele sector: de basisvoorzieningen, de ketenvoorzieningen, de topvoorzieningen en de kunstenaars, creatieven en instellingen die binnen programma's en door de cultuurfondsen worden ondersteund. Ook kunnen de landelijke ondersteunende instellingen van betekenis zijn voor ondersteunende instellingen die tot de basisvoorzieningen in stedelijke cultuurregio's behoren, zoals intermediairs tussen het cultuuronderwijs en de cultuursector of regionale kenniscentra voor cultuureducatie- en participatie en/of amateurkunst.

Inrichting van de Culturele basisinfrastructuur (BIS)

Voor een gedeelte van het bovenstaande samenspel aan voorzieningen, instrumenten en ondersteunende instellingen is het Rijk (mede)verantwoordelijk. Hieronder presenteren we ons voorstel voor een nieuwe inrichting van de Culturele basisinfrastructuur (BIS). Hiertoe behoren formeel die instellingen die direct door het Rijk worden gesubsidieerd (in het kader van de Regeling op het specifiek cultuurbeleid alsmede de rijkscultuurfondsen).^[8]

Een nieuwe kijk op functies

Bij de oprichting van de Culturele basisinfrastructuur (BIS), die in 2009 van start ging, werden instellingen direct door het Rijk gesubsidieerd (en dus niet via een van de cultuurfondsen) wanneer ze een specifieke functie in het cultuurbestel bekleedden. Daarbij werden ook bestuurlijke aspecten meegewogen.^[9] Na de bezuinigingen onder de regering Rutte-I zijn dergelijke functies uit de invulling van de BIS geschrapt.

De raad is van mening dat een functionele indeling nog steeds bruikbaar is voor de inrichting van het cultuurstelsel. Maar we kiezen wel voor een nieuwe invulling van zulke functies, om meer recht te doen aan de doelstellingen van cultuurbeleid. We maken zoals hierboven beschreven onderscheid tussen basisvoorzieningen, ketenvoorzieningen en topvoorzieningen. De basisvoorzieningen vallen buiten de directe verantwoordelijkheid van het Rijk. De ketenvoorzieningen vallen gedeeltelijk onder verantwoordelijkheid van het Rijk, binnen de Regeling op het specifiek cultuurbeleid. Daarnaast vallen alle topvoorzieningen onder verantwoordelijkheid van het Rijk, ofwel binnen de Regeling op het specifiek cultuurbeleid, ofwel in het kader van de Erfgoedwet.

Ketenvoorzieningen

De raad adviseert een landelijk gespreid netwerk van ketenvoorzieningen te subsidiëren in het kader van de BIS in de volgende (herziene) categorieën:

- Concertante podiumkunsten (muziek)
- Scenische podiumkunsten
- Jeugdpodiumkunsten
- Presentatie-instellingen
- Musea
- Ontwikkelinstellingen
- Festivals

De raad adviseert per stedelijke cultuurregio 1 of 2 instellingen van elke categorie als ketenvoorziening te subsidiëren in het kader van de BIS, met een maximumaantal per regio van 3 instellingen per categorie en een landelijk maximumaantal van 15 instellingen per categorie. Een uitzondering geldt voor de concertante podiumkunstinstellingen. Gezien de actuele praktijk in de muziek adviseren we hiervan 4 tot 8 instellingen op te nemen als ketenvoorziening in de BIS.

Dit zal, uitgaande van elf volwaardige stedelijke cultuurregio's, in totaal leiden tot 70 à 98 ketenvoorzieningen in de BIS, ten opzichte van circa 35 van deze voorzieningen in de huidige BIS. Een deel van de nieuw toetredende instellingen wordt nu reeds meerjarig gesubsidieerd door een van de zes cultuurfondsen. Daarnaast moet de regeling openstaan voor instellingen uit nieuwe disciplines en genres en interdisciplinair werkende instellingen, die nu nog geen rijksfinanciering ontvangen.

Niet elke culturele instelling die nu meerjarig wordt gesubsidieerd komt in aanmerking voor een positie in de BIS. Het moet hierbij nadrukkelijk gaan om door verschillende overheden ondersteunde instellingen die een productiefunctie, een ontwikkelfunctie of een debat- en kennisfunctie vervullen voor hun genre, die aanbod op het gebied van cultuureducatie en -participatie verzorgen, die rijke banden onderhouden met culturele en maatschappelijke partners in de eigen regio en in het land (zoals onderwijs, presentatieplekken, participatie-instellingen, festivals enzovoort), en die voor hun genre van landelijke betekenis zijn. Zij kunnen worden gezien als voorzieningen voor het produceren, ontwikkelen en presenteren van hun discipline of genre, waarbij ze wisselende kunstenaars uitnodigen. Dit onderscheidt hen van bijvoorbeeld een theatercollectief of een kunstenaarsinitiatief dat zich in de kern toelegt op het (zelf) creëren van artistieke producten.

Culturele instellingen die in aanmerking willen komen voor een positie als ketenvoorziening in de BIS, kunnen hiervoor vóór 1 februari 2020 bij de minister een plan indienen. De raad zal deze plannen in samenhang beoordelen en adviseert op basis daarvan de minister over de verdeling van de beschikbare subsidies per categorie.

Hieronder lichten we de categorieën toe en adviseren we over de te hanteren subsidiebedragen.

Concertante podiumkunst (muziek)

Binnen het huidige contingent van rijksgesubsidieerde symfonieorkesten zijn er vijf instellingen met een stevige regionale inbedding, die voor het muziekklimaat van landelijke betekenis zijn. ^[10] Deze orkesten komen in aanmerking voor een positie als ketenvoorziening in de BIS. Het zal dan gaan om vier symfonieorkesten, omdat twee van de vijf momenteel een fusietraject doorlopen. Daarnaast kan deze categorie beperkt worden opengesteld voor enige ensembles en/of koren met een stevige regionale worteling. Vanwege de huidige artistieke praktijk in de muziek vinden we het niet noodzakelijk dat in elke stedelijke cultuurregio een producerende concertante podiumkunstinstelling is gevestigd. Muziekproductie en -creatie moet wel op andere

plekken in het stelsel ruimhartig worden belegd. Dit leidt tot het advies om minimaal 4 en maximaal 8 concertante podiumkunstinstanties op te nemen in de BIS.

De raad adviseert een subsidiebedrag te hanteren variërend van 3,5 tot 7,1 miljoen euro voor symfonieorkesten en van 0,1 tot 0,4 miljoen euro voor overige ensembles. Cofinanciering vanuit de betrokken stedelijke cultuurregio's is vereist. ^[11]

Scenische podiumkunsten

In de huidige BIS zijn 1 muziektheatergezelschap, 1 dansgezelschap, 6 theatergezelschappen en 1 theater- en dansgezelschap (dat voor zijn danstaken wordt gesubsidieerd door het Fonds Podiumkunsten) vertegenwoordigd met een stevige regionale inbedding, die voor het podiumkunstenklimaat van landelijke betekenis zijn. ^[12] Deze gezelschappen komen (in hun geheel) in aanmerking voor een positie als ketenvoorziening in de BIS. ^[13] Daarnaast wordt deze categorie opengesteld voor een aantal extra gezelschappen voor scenische podiumkunsten in de ruimste zin van het woord. Bij de toekenning zal de raad sterk kijken naar de pluriformiteit van het aanbod door het land heen.

De raad adviseert in deze categorie meer differentiatie in de subsidiehoogten om de regeling beter te laten aansluiten op de uiteenlopende ambities van podiumkunstinstanties. Naast een basisbedrag, afhankelijk van de omvang van de organisatie variërend van 0,8 tot 1,6 miljoen euro, kunnen instanties aanspraak maken op extra subsidie voor additionele taken, zoals (verstevigde inzet op) talentontwikkeling, het maken van grote-zaalproducties, het ontwikkelen van interdisciplinaire activiteiten, jeugdtaken et cetera. Binnen de regeling wordt een maximum toe te kennen budget per additionele taak en een maximum aan te wijzen aantal instanties per additionele taak vastgesteld. Cofinanciering vanuit de betrokken stedelijke cultuurregio's is vereist.

Jeugdpodiumkunsten

In de huidige BIS zijn 8 jeugdtheatergezelschappen vertegenwoordigd met een stevige regionale inbedding, die voor het podiumkunstenklimaat van landelijke betekenis zijn. ^[14] Deze gezelschappen komen in aanmerking voor een positie als ketenvoorziening in de BIS. Daarnaast wordt deze categorie opengesteld voor instanties voor jeugddans, jeugdmuziek en interdisciplinair jeugdpodiumkunstenaanbod.

De raad adviseert het subsidieniveau van jeugdpodiumkunstgezelschappen binnen deze categorie te verhogen. Naast een basisbedrag van maximaal 0,8 miljoen euro per instantie kunnen instanties aanspraak maken op extra subsidie voor additionele taken, zoals (verstevigde inzet op) talentontwikkeling of het maken van grote-zaalproducties. Binnen de regeling wordt een maximum toe te kennen budget per additionele taak en een maximum aan te wijzen aantal instanties per additionele taak vastgesteld. Cofinanciering vanuit de betrokken stedelijke cultuurregio's is vereist.

Presentatie-instellingen ^[15]

In de huidige BIS zijn 6 presentatie-instellingen vertegenwoordigd met een stevige regionale inbedding, die voor het beeldende-kunstklimaat van landelijke betekenis zijn. Deze presentatie-instellingen komen in aanmerking voor een positie als ketenvoorziening in de BIS. Daarnaast wordt deze categorie opengesteld voor een aantal extra presentatie-instellingen die beeldbepalend zijn voor de beeldende kunst in de ruimste zin van het woord, met inbegrip van ontwerp, architectuur, cross-overs in de beeldende kunst et cetera. Het gaat om instanties die zich toelagen op productie, presentatie, debat en reflectie.

De raad adviseert een subsidiebedrag te hanteren variërend van 0,25 tot 0,5 miljoen euro. Cofinanciering vanuit de betrokken stedelijke cultuurregio's is vereist.

Musea

Op dit moment zijn er geen stedelijke en provinciale musea opgenomen in de BIS. De raad adviseert de BIS open te stellen voor een bijdrage aan dergelijke musea voor de taken die het (inter)nationale belang van de publieksactiviteiten van zulke musea bestendigen en een extra impuls geven. Te denken valt aan activiteiten op het gebied van tentoonstellingen, educatie, het bereiken van nieuw publiek en maatschappelijke activiteiten.

Ten derde moet de talentontwikkeltaak van producerende instellingen binnen de BIS effectiever worden ingericht. In het vernieuwde stelsel kunnen culturele instellingen zelf kiezen of ze een rol voor zichzelf zien in talent- en genreontwikkeling, repertoirevernieuwing en andere verdieping.

De raad adviseert een subsidiebedrag vanuit het Rijk van 0,25 miljoen euro per museum. Cofinanciering vanuit de betrokken stedelijke cultuurregio's is vereist.

Ontwikkelinstellingen

In de huidige BIS zijn 3 productiehuizen voor podiumkunsten vertegenwoordigd met een stevige regionale inbedding, die voor het podiumkunstenklimaat van landelijke betekenis zijn. Deze productiehuizen komen in aanmerking voor een positie als ketenvoorziening in de BIS. Daarnaast wordt deze categorie opengesteld voor ontwikkelinstellingen in elke discipline en/of genre (en interdisciplinair), mits zij stevig regionaal zijn ingebed en daarnaast voor hun discipline of genre van landelijke betekenis zijn.

Ontwikkelinstellingen kunnen divers zijn in vorm. Het kan gaan om productiehuizen, maar evengoed om netwerkinstellingen die zich gezamenlijk inspannen voor talent- en genreontwikkeling of voor nieuwe creatie (bijvoorbeeld opererend onder de noemer 'talenthub'). In onze sectoradviezen hebben we voor enkele ontwikkelingstellingen een expliciet pleidooi gehouden. De raad stelt voor de categorie breed te formuleren, zodat daarnaast ook andere genres en disciplines vertegenwoordigd kunnen worden.

Voorwaarde voor opname in de BIS is dat in de regio een rijke infrastructuur bestaat in het betreffende genre, door de aanwezigheid van bijvoorbeeld passende presentatieplekken, producerende instellingen, festivals, kunstvakopleidingen (inclusief mbo), een scene van autodidactische kunstenaars of een bloeiende amateursector.

De raad adviseert een subsidiebedrag te hanteren variërend van 0,3 tot 0,55 miljoen euro per ontwikkelinstelling. Cofinanciering vanuit de betrokken stedelijke cultuurregio's is vereist.

Festivals

In de huidige BIS zijn 3 podiumkunsthoeven festivals vertegenwoordigd met een stevige regionale inbedding, die voor het podiumkunstenklimaat van landelijke betekenis zijn. Ook is er 1 filmfestival in de BIS opgenomen dat voldoet aan dit criterium. Deze festivals komen in aanmerking voor een positie als ketenvoorziening in de BIS. ^[16] Daarnaast wordt de categorie festivals opengesteld voor festivals in andere culturele disciplines en genres (of interdisciplinair) die een platformfunctie vervullen voor de ontwikkeling van hun discipline of genre en de kunstenaars of creatieven die daarin werkzaam zijn. Hierbij moet ruimte worden geboden aan een breed spectrum aan festivals, zonder vooraf de betreffende disciplines of genres vast te leggen.

De raad adviseert het budget per festival in deze categorie vast te stellen per deelsector. In de podiumkunsten variëren de bedragen tussen 0,3 en 0,6 miljoen euro, in andere deelsectoren kan dit bedrag hoger of lager liggen. De raad stelt voor in zulke sectoren de huidige via de cultuurfondsen toegekende budgetten per festival als uitgangspunt te nemen. Cofinanciering vanuit de betrokken stedelijke cultuurregio's is vereist.

Topvoorzieningen

De raad adviseert naast de categorie ketenvoorzieningen, waarin zich een hoge mate van flexibiliteit kan aftekenen, een aantal instellingen aan te wijzen als topvoorziening binnen de BIS.

Hier gaat het om topvoorzieningen die in het nationale en/of het internationale veld toonaangevend zijn. Hun kerntaak bestaat eruit met hun werk het hele land te bedienen. Daarnaast opereren ze veelal op een internationaal speelveld: ze onderhouden een groot internationaal netwerk, treden veelvuldig in het buitenland op, tonen hoogstaand internationaal aanbod of organiseren vanuit een internationaal perspectief artistieke postacademische residenties voor kunstenaars. Deze instellingen nemen zodoende een ‘internationale toppositie’ in, zoals de minister het in haar adviesaanvraag omschrijft.

De raad stelt voor binnen de BIS een nieuwe (deel)categorie in te richten voor deze topvoorzieningen, waarmee deze instellingen kunnen rekenen op extra vertrouwen van het Rijk. We benadrukken dat bij deze rol ook verzwaarde verantwoordelijkheden horen. Deze instellingen dienen zich dienstbaar op te stellen jegens andere instellingen in de sector en dienen zichzelf continu te blijven vernieuwen binnen hun discipline of genre. Zo moeten ze zich blijvend beraden op hun artistieke en maatschappelijke relevantie: hoe kan de instelling, in zijn vaak langjarige bestaan, met zijn activiteiten blijven aansluiten bij hedendaagse kunstenaars en bij de actuele kunst, bij het publiek van nu en bij de huidige samenleving? Werkgeverschap, opdrachtgeverschap en toezicht moeten voorbeeldstellend zijn.

In de huidige BIS is een aantal instellingen vertegenwoordigd met een dergelijke nationale of internationale werking. Het gaat om 4 symfonieorkesten, 1 orkest voor pop- en jazzmuziek, 2 theatergezelschappen (waarvan een voor volwassenentheater en jeugdtheater), 1 opera- en muziektheatergezelschap, 2 dansgezelschappen (waarvan 1 voor volwassenendans en jeugddans), 1 instelling voor opera/muziektheater en dans, 1 gezelschap voor jeugdtheater en jeugddans (dat voor zijn danstaken wordt gesubsidieerd door het Fonds Podiumkunsten), 3 filmfestivals, 1 podiumkunstdag en 5 postacademische instellingen. We adviseren deze instellingen integraal op te nemen als topvoorziening in de BIS, mits zij daartoe een door de raad goed te keuren plan indienen.^[17] Daarnaast adviseren we een aantal instellingen als topvoorziening aan te wijzen die nog geen deel uitmaken van de BIS. Het gaat om maximaal 7 grotere muziekensembles, waarvan een deel voor nieuwe gecomponeerde en geïmproviseerde muziek en/of koormuziek, 1 festival voor popmuziek, 1 ontwerpfestival en 1 letterenfestival.

Om in aanmerking te komen voor een positie als topvoorziening in de BIS, dienen culturele instellingen vóór 1 februari 2020 bij de minister een plan in te dienen.

De raad adviseert in totaal maximaal 31 instellingen als topvoorziening op te nemen in de BIS, ten opzichte van 23 van deze voorzieningen in de huidige BIS. De nieuw toetredende instellingen worden nu reeds meerjarig gesubsidieerd door een van de zes cultuurfondsen. De raad adviseert dat het subsidiebedrag van deze laatstgenoemde instellingen wordt overgeheveld van het desbetreffende fonds naar de BIS.

We adviseren de subsidiehoogte per instelling vast te stellen, waarbij wordt gewaarborgd dat instellingen hun kerntaken naar behoren kunnen uitvoeren en daarnaast kunnen functioneren als goede werkgevers en opdrachtgevers. Gezien de vraag van de minister of extra subsidie voor instellingen in het kader van internationale excellentie gerechtvaardigd is, zouden de huidige bedragen kunnen worden opgehoogd. De raad vindt daarbij twee zaken van belang: ten eerste moet worden gefaciliteerd dat hoogwaardig internationaal aanbod meer in Nederland te zien is, ten tweede dient rekening te worden gehouden met de internationale concurrentiepositie waarin Nederlandse instellingen verkeren bij het aantrekken van musici, solisten, dirigenten, componisten, buitenlandse voorstellingen en tentoonstellingen, of het lenen of verwerven van

kunstobjecten. Vergelijken met het buitenland zijn de budgetten in Nederland laag, wat het voor veel instellingen bemoeilijkt om een internationale toppositie te verkrijgen of te behouden.

De minister kan ervoor kiezen deze instellingen, die bijna zonder uitzondering al jarenlang continu op een hoog bedrijfsmatig en artistiek niveau opereren en in hun werkpraktijk vaak langetermijnafspraken moeten maken, een subsidieperspectief te geven van twee keer vier jaar. In dat geval vindt elke acht jaar een volwaardige beoordeling plaats op basis van een nieuw activiteitenplan. In de tussentijdse vierjaarlijkse beoordeling kan een visitatieronde of een verlichte procedure plaatsvinden, waarbij de instelling na een zelfevaluatie door een visitatiecommissie van de raad wordt beoordeeld of haar functioneren op basis van een beperkt plan tussentijds wordt geëvalueerd. Dit vermindert de lastendruk.

Ondersteunende instellingen

Naast de besproken keten- en topvoorzieningen zijn er ten slotte enkele instellingen in de huidige BIS die een bovensectorale ondersteunende functie vervullen. De raad pleit ervoor dat de huidige ondersteunende instellingen in de BIS worden uitgebreid met een organisatie voor professionalisering in de cultuursector, met een functie voor beheer, behoud, debat en reflectie in de podiumkunsten, en met een ondersteunende instelling voor leesbevordering (zie voor onze concrete aanbevelingen hierover 'deel 4' van dit advies). Ten slotte vindt de raad dat onderzocht moet worden hoe de functie van het verzamelen, analyseren en delen van publieksdata als structurele ondersteuningsfunctie invulling kan krijgen.

Cultuurfondsen

De voorgestelde wijzigingen hebben enige consequenties voor de rijkscultuurfondsen. Met name zal de BIS worden opengesteld voor enkele meerjarig gesubsidieerde instellingen die de raad tot de ketenvoorzieningen rekent en die nu nog veelal door de fondsen worden gesubsidieerd. Dit betekent dat er budgetten verschuiven van de fondsen naar het Rijk, en dat het aandeel meerjarig gesubsidieerde instellingen bij de fondsen kleiner zal worden ten opzichte van het aandeel projectmatig gesubsidieerde kunstenaars, creatieven en instellingen. Het betekent niet dat de raad geen plek meer ziet voor meerjarig gesubsidieerde instellingen bij de fondsen. Voor instellingen waarvan de kernactiviteit voornamelijk bestaat uit het creëren van artistieke producten of instellingen die zich specialiseren in een zeer specifiek terrein binnen hun discipline, blijven fondsen de aangewezen subsidiepartners. De raad meent dat juist hier de fondsen hun rol om vernieuwing en ontwikkeling aan te jagen kunnen spelen, naast de projectsubsidies en hun rol in het culturele debat en in het vermeerderen van kennis. Zij hebben hiervoor in deze cultuurperiode reeds extra middelen toegewezen gekregen.

Belangrijkste stelselwijzigingen

De BIS zal door de voorgestelde wijzigingen een nieuw beeld te zien geven. Onderstaande tabel geeft weer hoe de nieuwe BIS eruitziet ten opzichte van de huidige BIS.

Huidige situatie:

gesubsidieerd in het kader van de Culturele basisinfrastructuur 2017 – 2021

Podiumkunsten

10 symfonieorkesten
(waarvan 1 voor pop- en jazzmuziek)
9 theatergezelschappen
3 operagezelschappen
4 dansgezelschappen
9 jeugdtheatergezelschappen
3 productiehuizen
4 festivals

Beeldende kunst

6 presentatie-instellingen
5 postacademische instellingen

Creative industrie

1 ondersteunende instelling
(gedeeltelijk vanuit de Erfgoedwet)

Musea

25 musea met een collectie waarvoor het Rijk verantwoordelijkheid neemt
1 ondersteunende instelling
(gedeeltelijk vanuit de Erfgoedwet)

Film

4 filmfestivals
1 ondersteunende instelling
(gedeeltelijk vanuit de Erfgoedwet)

Letteren

3 ondersteunende instellingen

Bovensectoraal

4 ondersteunende instellingen

Nieuwe situatie:
gesubsidieerd in het kader van de Culturele basisinfrastructuur 2021 – 2024

Ketenvoorzieningen

Concertante podiumkunsten (muziek)
Maximaal 8 muziekensembles,
waarvan maximaal 4 symfonieorkesten

Scenische podiumkunsten
Maximaal 15 scenische podiumkunstgezelschappen
(maximaal 3 per stedelijke cultuurregio)

Jeugdpodiumkunsten
Maximaal 15 jeugdpodiumkunstgezelschappen
(maximaal 3 per stedelijke cultuurregio)

Musea
Maximaal 15 gemeentelijke en provinciale musea
(maximaal 3 per stedelijke cultuurregio)

**Presentatie-instelling
(beeldende kunst, ontwerp, cross-overs)**
Maximaal 15 presentatie-instellingen
(maximaal 3 per stedelijke cultuurregio)

Ontwikkelinstelling (cultuurbreed)
Maximaal 15 ontwikkelinstellingen
(maximaal 3 per stedelijke cultuurregio)

Festival (cultuurbreed)
Maximaal 15 festivals
(maximaal 3 per stedelijke cultuurregio)

Cultuurfondsen
6 cultuurfondsen

Topvoorzieningen

Cultuurbreed
4 symfonieorkesten
1 orkest voor pop- en jazzmuziek
maximaal 7 ensembles/koren
(diverse muziekgenres)
1 theatergezelschap
1 gezelschap voor volwassenen- en jeugdtheater
1 gezelschap voor opera en dans
1 operagezelschap
1 dansgezelschap
1 gezelschap voor volwassenen- en jeugddans
1 gezelschap voor jeugdtheater en jeugddans
1 multidisciplinair podiumkunstfestival
1 festival voor popmuziek
3 filmfestivals
1 ontwerpestival
5 postacademische instellingen

Ondersteunende instellingen

Cultuurbreed
5 bovensectorale ondersteunende instellingen
1 ondersteunende instelling voor concertante
en scenische podiumkunsten
4 ondersteunende instellingen voor letteren
1 ondersteunende instelling voor
de creatieve industrie
(gedeeltelijk gefinancierd vanuit de Erfgoedwet)
1 ondersteunende instelling voor film
(gedeeltelijk gefinancierd vanuit de Erfgoedwet)

Nieuwe situatie:
gefinancierd vanuit de Erfgoedwet 2021 en verder

Musea
25 musea met een collectie waarvoor het Rijk
verantwoordelijkheid neemt

Ondersteunende instellingen
1 ondersteunende instelling voor erfgoed
1 ondersteunende instelling voor
de creatieve industrie
(gedeeltelijk gefinancierd vanuit de BIS)
1 ondersteunende instelling voor film
(gedeeltelijk gefinancierd vanuit de BIS)

Nieuwe omgang met de musea in de Erfgoedwet

De raad bepleit in dit advies, naast de voorgestelde wijzigingen in de BIS, een verandering ten aanzien van de musea die worden gefinancierd in het kader van de Erfgoedwet (EGW). We stellen voor dat de EGW wordt uitgebreid met publiekstaken.^[18] Op die manier komen de musea die momenteel al in het kader van de EGW voor hun collectietaken worden gesubsidieerd weer onder één subsidieregime, en zijn hun verschillende taken beter in onderlinge samenhang te monitoren. Voorwaarde voor overheveling is dat de Raad voor Cultuur de wettelijke taak krijgt

om de verschillende activiteiten van de musea op artistiek-inhoudelijk vlak te monitoren. De raad stelt voor dat hij een kwaliteitszorginstrument ontwikkelt om, mogelijk samen met de Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed (voorheen de Erfgoedinspectie), het functioneren van de EGW-musea te monitoren en daarover aan de minister te rapporteren. Het is van essentieel belang dat EGW-musea op alle vlakken innovatief zijn, en dat ze hun inhoudelijke en maatschappelijke relevantie continu blijven bevragen.

Om musea te stimuleren tot het ontwikkelen van innovatieve presentatieplannen pleit de raad ervoor een bedrag van bijvoorbeeld 10 procent van het totale budget voor presentatiekosten te reserveren. Dit bedrag kan de minister vierjaarlijks tijdens de BIS-beoordelingsronde – op advies van de raad – toekennen aan de musea die de beste plannen hebben ingediend voor extra publiekstaken die van toegevoegde waarde zijn voor het hele museale bestel.

Tot slot

Bovenstaand voorstel voor een nieuw landelijk cultuurstelsel is een stap op weg naar een ingrijpende wijziging van het gesubsidieerde cultuurlandschap. We dagen het Rijk uit de deuren open te zetten voor ontwikkelingen in het culturele leven die daadwerkelijk het verschil kunnen maken voor de verbreding en vernieuwing van het aanbod en van het publiek. We geven de stedelijke cultuurregio's een stevige rol in het medebepalen van beleid. En we roepen de cultuurfondsen op nog meer dan ze nu al doen ruimte te geven aan kunstenaars en creatieven die de artistieke talen van vandaag spreken en daarmee nieuwe publieksgroepen kunnen bereiken. Het inbedden van de rol van de stedelijke cultuurregio's lijkt een complexe opgave, maar men moet niet vergeten dat ook in het huidige stelsel al deze actoren een rol spelen, maar dan zonder goede ingerichte samenwerking. De voorstellen van de raad brengen hierin meer systematiek en structuur tot stand. Met een beoogd beter resultaat voor het rijksbeleid op de vier centrale doelstellingen.

Het doorvoeren van zo'n ingrijpende verandering vraagt om een grote nauwkeurigheid: bij het Rijk, bij de stedelijke cultuurregio's, bij de cultuurfondsen en bij de Raad voor Cultuur. Het slagen van het voorgestelde nieuwe landelijke cultuurstelsel staat of valt met een goede samenwerking tussen deze partijen.

De raad wijst op het belang van een zorgvuldige uitwerking van deze nieuwe subsidieregeling. Er dient een kansrijke procedure ontwikkeld te worden om het cultuurbeleid van Rijk en stedelijke cultuurregio's op elkaar te laten aansluiten. De raad speelt hier graag een adviserende rol in.

- 1
Deze aanbeveling motiveren we in 'deel 4' van dit advies.
- 2
Idem.
- 3
Idem.
- 4
Idem.
- 5
Idem.
- 6
Voor topvoorzieningen in de BIS gelden vanaf 2021 geen categorieën. Zie de uitwerking later in dit hoofdstuk.
- 7
Deze aanbeveling motiveren we in 'deel 4' van dit advies.
- 8
In de praktijk worden de instellingen die binnen deze regeling worden gesubsidieerd vaak de Culturele basisinfrastructuur genoemd. Formeel vallen de zes rijkscultuurfondsen ook onder de BIS.
- 9
Deze functies waren de zogenaamde instandhoudingsfunctie, de ontwikkelingsfunctie, de internationale platformfunctie en de ondersteuningsfunctie. Daarnaast zijn er zes rijkscultuurfondsen, die vierjarige subsidies verstrekten aan instellingen op grond van een artistiek profiel. 'Kunst van Leven', Ministerie van OCW, 2007
- 10
De BIS omvat daarnaast vijf orkesten die we door hun (inter)nationale werking en het feit dat zij minder zijn ingebed in stedelijke cultuurregio's tot de topvoorzieningen rekenen. Deze bespreken we in de volgende paragraaf.
- 11
Gezien de sterk uiteenlopende mate waarin provincies en gemeenten op dit moment bijdragen aan rijksgesubsidieerde cultuur en het feit dat hierover gemaakte bestuurlijke afspraken uit de jaren tachtig nog niet officieel zijn herzien, vindt de raad het op dit moment niet wenselijk om als voorwaarde voor rijkssubsidie een bepaald percentage cofinanciering door gemeenten en provincies te verlangen. Wel vinden we dat ketenvoorzieningen slechts in aanmerking komen voor subsidiëring in het kader van de BIS wanneer zij in te verantwoorden mate worden gefinancierd vanuit de betrokken stedelijke cultuurregio's.
- 12
De BIS omvat daarnaast 2 theatergezelschappen, 2 dansgezelschappen, 1 operagezelschap en 1 instelling voor opera en dans die we door hun (inter)nationale kerntaak tot de topvoorzieningen rekenen. Deze bespreken we in de volgende paragraaf.
- 13
De situatie waarbij een instelling voor zijn subsidie zowel is aangewezen op de BIS als op een cultuurfonds is niet langer wenselijk.
- 14
De BIS omvat daarnaast 1 gezelschap voor jeugdtheater en jeugddans (dat voor zijn danstaken wordt gesubsidieerd door het Fonds Podiumkunsten) dat we tot de topvoorzieningen rekenen. Dit bespreken we in de volgende paragraaf.
- 15
De raad kan zich voorstellen dat presentatie-instellingen in de BIS een andere naam krijgen, die meer recht doet aan hun brede activiteitenpakket.
- 16
De BIS omvat daarnaast 1 festival voor interdisciplinaire podiumkunsten en drie filmfestivals die we tot de topvoorzieningen rekenen. Deze bespreken we in de volgende paragraaf.

17

De situatie waarbij één BIS-instellingen binnen verschillende BIS-categorieën valt of waarbij een instelling voor zijn subsidie zowel is aangewezen op de BIS als op een cultuurfonds is niet langer wenselijk.

18

Deze aanbeveling motiveren we in 'deel 4' van dit advies.

Kwaliteitszorg: beleidsontwikkeling, beoordeling en verantwoording

Een grondige herziening van het rijksgesubsidieerde cultuurbeleid dwingt ons ook opnieuw de kaders voor beleidsontwikkeling, monitoring en beoordeling te beschouwen. Moet de ‘governance’ van het cultuurbeleid anders worden ingericht om vernieuwing en verbreding optimaal te waarborgen? En behoeft de invoering van stedelijke cultuurregio’s in het cultuurstelsel een andere inrichting van de beleidsontwikkeling, monitoring en beoordeling?

Integrale beoordeling

Vooruitlopend op een paar fundamentele taakverschuivingen in de BIS en bij de cultuurfondsen is het noodzakelijk dat er een goede aanvraagprocedure voor culturele instellingen wordt ontworpen. De raad bepleit een meer integrale blik op de ontwikkeling van het culturele leven, die bij veel partijen is belegd. Op rijksniveau kunnen de rijksoverheid met de Raad voor Cultuur, de cultuurfondsen en de andere overheden intensiever samenwerken, door bijvoorbeeld beoordelingskaders op elkaar af te stemmen, inzichten over ontwikkelingen in de sector met elkaar te delen, en elkaar te betrekken bij monitoring en/of beoordeling. De cultuurfondsen onderling kunnen elkaar versterken door expertise te delen en interdisciplinariteit te ondersteunen.

Subsidiecriteria

Bij de beoordeling van de subsidieaanvragen in het kader van de BIS 2017 – 2020 golden de volgende subsidiecriteria: artistieke/inhoudelijk kwaliteit, bevordering van educatie en participatie en maatschappelijk belang, waaronder ondernemerschap en publieksbereik, en geografische spreiding. De beoordelingssystematiek en de criteria beschreven we uitvoerig in een vooraf gepubliceerd beoordelingskader.^[1]

De raad wil in de aanloop naar de volgende beoordelingsronde de beoordelingscriteria samen met de fondsen en enkele vertegenwoordigers van stedelijke cultuurregio’s nader onder de loep nemen om ze beter af te stemmen op de vier doelstellingen van cultuurbeleid.

Bezien vanuit het perspectief van de maker kan goed werkgeverschap en goed opdrachtgeverschap, ofwel toepassing van de Fair Practice Code, nadrukkelijker in de beoordeling worden betrokken. Bezien vanuit het perspectief van het publiek wil de raad nagaan of en hoe het publieksoordeel een grotere rol kan spelen in de beoordeling van subsidieaanvragen. De doelstelling om een pluriform aanbod te faciliteren vraagt om divers samengestelde beoordelingscommissies met een mix van kennis en expertise, en leden van uiteenlopende herkomst. En tot slot kan beter worden meegerekend hoe instellingen zich verhouden tot de samenleving – zowel in maatschappelijke verbindingen, als met betrekking tot inspanningen op het gebied van duurzaamheid en het klimaat.

Twee waarden vormen belangrijke overkoepelende criteria voor elk genoemd perspectief: ten eerste inclusiviteit, ten tweede innovatie. Instellingen moeten ernaar streven artistiek-inhoudelijk en maatschappelijk relevant te zijn en te blijven meebewegen met artistieke of maatschappelijke ontwikkelingen. Op de vraag van de minister of innovatie een afzonderlijk subsidie criterium moet vormen, antwoordt de raad ontkennend. Instellingen moeten zich innovatief of relevant tonen op elk van de gevraagde criteria.

Daarnaast blijft de bedrijfsmatige en bestuurlijke gezondheid van instellingen (governance) een belangrijke basisvoorwaarde.

De raad stelt komend najaar, voorafgaand aan de aanvraag- en beoordelingsronde, in overleg met fondsen en het ministerie van OCW een beoordelingskader op waarin bovenstaande uitgangspunten verder worden uitgewerkt.

Afrekening en prestatie-eisen

De bestaande subsidiesystematiek maakt het voor gesubsidieerde instellingen moeilijk om buiten de gebaande paden te treden, hun nek uit te steken voor een ander aanbod of een nieuw publiek, of om andere risico's te nemen. De prestatie-eisen zijn hoog en de budgetten relatief krap. We stellen daarom voor om instellingen minder af te rekenen op publieksaantallen en eigen inkomsten, en ze eerder te belonen voor inspanningen op het vlak van publieksvergroting en -verbreding, het vernieuwen van aanbod, het ontwikkelen van talent of het aanwakkeren van een cultureel discours. De overheid moet wél streng zijn als het gaat om het onderschrijven en naleven van een paar belangrijke codes die door de culturele sector zijn opgesteld om de bedrijfsvoering en de arbeidsmarkt te verbeteren, met name de Governance Code Cultuur, de Code Culturele Diversiteit en de Fair Practice Code. De overheid moet toezien op eerlijke betaling voor kunstenaars en andere werkenden in de culturele sector, zowel in loondienst als in zzp-verband. Het is te overwegen om als voorwaarde voor subsidietoekenning instellingen te verplichten actief deel te nemen aan het platform dat de culturele sector zal inrichten om een sociaal arrangement tussen enerzijds werkenden en opdrachtnemers en anderzijds werkgevers en opdrachtgevers tot stand te brengen. Ook voor de cultuurfondsen vormen dit belangrijke aandachtspunten.

Los van deze praktische kwesties speelt de principiële kwestie welke subsidievereisten het beste aansluiten bij de doelen die instellingen moeten nastreven of, algemener, bij de doelstellingen van cultuurbeleid. Hoe kan een instelling zich bijvoorbeeld het beste verantwoorden voor de mate waarin zij nieuwe en andere publieksgroepen probeert te bereiken, of de mate waarin ze verbindingen legt met andere maatschappelijke domeinen, zoals de zorg of vluchtelingenwerk? Zulke ambities zijn moeilijk kwantitatief te waarderen en staan zelfs vaak op gespannen voet met andere (harde) kwantitatieve eisen, zoals de eigen-inkomsteneis of de te behalen publieksaantallen. Dit betekent dat bij de beoordeling van de plannen en resultaten van de gesubsidieerde instellingen en kunstenaars en creatieven altijd kwalitatieve elementen een rol spelen die zich lenen voor beoordelingen door experts.

De raad vindt het belangrijk dat dit besef in de verantwoordingssystematiek doorklinkt, en pleit ervoor hiermee meer rekening te houden in de beoordelings- en verantwoordingssystematiek. De raad gaat hier in het beoordelingskader dat hij komend najaar publiceert dieper op in.

Administratieve lastenverlichting

Binnen de verantwoordingssystematiek bestaat er een evenwicht tussen enerzijds het vertrouwen en de vrijheid die een subsidiërende instantie een instelling wil geven en anderzijds de behoefte aan verantwoording van publiek besteed geld. Kunstenaars en instellingen vinden dat de balans op dit moment naar de tweede zijde doorslaat: er leeft veel onvrede over de hoge administratieve lasten bij het opstellen van de jaarlijkse verantwoording. Daarnaast vindt bij instellingen die door verschillende overheden worden gesubsidieerd een stapeling plaats van verschillende subsidie- en verantwoordingseisen, die soms in strijd met elkaar zijn. Denk bijvoorbeeld aan de mate waarin gezelschappen van de lokale overheid in de eigen stad moeten spelen, terwijl ze van het Rijk juist door het land moeten reizen.

De raad denkt dat er verschillende manieren zijn om zulke administratieve lasten en de stapeling van subsidievereisten te verminderen. In de eerste plaats valt er veel winst te behalen wanneer overheden ieder voor zich nagaan welke zaken noodzakelijk zijn voor de verantwoording van verleende subsidies, en welke zaken alleen 'beleidsinformatie' bieden. Instellingen moeten in hun aanvraag alleen worden gevraagd om prestatie-indicatoren die werkelijk van belang zijn voor de verantwoording van de subsidie. Kennis ten behoeve van beleidsinformatie kan op andere manieren worden vergaard.

Daarnaast kan de inrichting van stedelijke cultuurregio's bij uitstek leiden tot vermindering van verantwoordingslasten. De overheden die binnen de stedelijke regio's samenwerken kunnen onderling afstemmen welke subsidievereisten en verantwoordingsinformatie noodzakelijk zijn, en kunnen daarbij streven naar een minimaal aantal indicatoren. Juist omdat veel instellingen in stedelijke cultuurregio's door meer overheden worden ondersteund, kan dit leiden tot minder uitgebreide verantwoordingen. Vervolgens zouden overheden binnen een stedelijke cultuurregio tot één gezamenlijke aanvraag- en verantwoordingsprocedure kunnen komen. ^[2] Het Rijk kan daarbij een coördinerende rol spelen door mee te geven welke (minimale) verantwoordingsvoorwaarden noodzakelijk zijn voor de rijksgesubsidieerde instellingen.

Evaluatie

Ten slotte is het belangrijk de werking van het gewijzigde cultuurstelsel in de kunstenplanperiode 2021-2024 actief te monitoren en te evalueren. De raad neemt deze monitorende en evaluerende rol graag op zich. Bij voorkeur laten we ons daarvoor voeden door ervaringen van overheden, fondsen en vertegenwoordigers van de culturele sector.

¹
'Beoordelingskader Basisinfrastructuur 2017 – 2020'
Raad voor Cultuur, 2015

²
Uit de regioprofielen blijkt dat BrabantStad en Stedelijke cultuurregio Zuid reeds concrete stappen in die richting zetten.

Investeringsagenda

De raad constateert dat het kabinet de waarde van cultuur expliciet benoemt en er ook in investeert. Dit komt tot uitdrukking in 80 miljoen euro die vanaf 2020 structureel extra beschikbaar is voor cultuur. Het nieuwe stelsel dat de raad in dit advies voorstelt, vindt hier zijn uitwerking in een advies over benodigde investeringen. Daarmee doet de raad onder andere een voorstel voor besteding van de nog te beleggen beschikbare middelen in de huidige kabinetsperiode en de daaropvolgende stelselperiode. De vrij beschikbare 28 miljoen euro geeft ruimte voor investeringen in het stelsel. De raad ziet mogelijkheden voor investeringen in de verbreding en vernieuwing van het aanbod, een sterkere verbinding met een divers publiek en een verbeterde samenhang tussen lokaal, regionaal en nationaal beleid. We achten voor een aantal reeds gesubsidieerde instellingen investeringen noodzakelijk om de meest dringende knelpunten weg te nemen. De raad pleit eveneens voor extra investeringen voor de aanpak van de problematiek van de arbeidsmarktagenda en de audiovisuele sector. Het vrij te investeren bedrag voor de periode 2021 – 2024 is niet voldoende om alle knelpunten nu en in de toekomst weg te nemen. Wel is het mogelijk een impuls te geven aan de vitaliteit van het stelsel en de verbinding daarvan met nieuw publiek en met de stedelijke cultuurregio's.

Investeringsbehoefte

In zijn recente sectoradviezen constateerde de raad dat Nederland nog altijd een bruisend cultureel leven kent. De bezuinigingen van het kabinet-Rutte I galmen nog wel na. Allereerst bij de makers die uit passie en gedrevenheid, vaak tegen slechte betaling, jaar in, jaar uit op de toppen van hun kunnen zijn blijven presteren. Ook op het fundament is ingeteerd, zoals op archiefvorming, datahuishouding, en debat en reflectie. En het publiek verdient een veelkleurig, kwalitatief hoogstaand aanbod, dat nu nog onvoldoende tot stand komt. De raad vindt een duurzame verbetering van de arbeidsmarktpositie van makers essentieel. De raad bepleit investeringen in de Culturele basisinfrastructuur (BIS), in verbreding en vernieuwing, en in versterking van de samenhang tussen nationaal, regionaal en lokaal beleid. Op versterking van de verbinding tussen Rijk en stedelijke cultuurregio's is mede op initiatief van de raad enorm ingezet. Die inzet moet nu ook financieel een vervolg krijgen om te kunnen verduurzamen. Een vitale cultuursector vraagt om een substantiële investeringsagenda.

In de komende paragrafen schetst de raad welke keuzes hij adviseert voor de cultuurperiode 2021 – 2024. De raad acht het opportuun, met het oog op het brede belang van investeringen in cultuur, ook breed op de rijksbegroting te kijken en de samenhang met de begrotingen van andere overheden te benoemen. Kijkend naar de rijksbegroting ligt het volgens de raad in elk geval voor de hand om een nauwe verbinding te leggen tussen het cultuur- en het erfgoeddeel van de begroting. De knelpunten, uitdagingen en ambities op het cultuurdeel van de begroting zijn groot, de beschikbare extra middelen op de cultuurbegroting beperkt. De benodigde impuls voor het beheer van erfgoed in de cultuursector zou naar de mening van de raad dan ook niet op het cultuurdeel van de begroting mogen drukken. In zijn advies 'Financiering van cultuur' heeft de raad aangegeven mogelijkheden te zien om andere financieringsbronnen aan te boren, bijvoorbeeld door de Geefwet voor particulieren beter voor het voetlicht te brengen en door een heffing te introduceren in de audiovisuele sector. Ook kunnen de verhoogde belastinginkomsten die naar verwachting een gevolg zijn van de openstelling van de markt voor online kansspelen deels voor goede doelen als cultuur worden bestemd. ^[1]

De arbeidsmarktagenda

Zoals in dit advies betoogd, acht de raad voor de arbeidsmarktagenda en de versterking van de positie van kunstenaars en creatieven allereerst de juiste mentaliteit cruciaal. Cultuuruitoefening op professioneel niveau is een vak, geen onbetaalde hobby. Fair practice moet het nieuwe normaal worden. Het gaat in de kern om goed werkgever- en opdrachtgeverschap. Dit vergt normbesef, kennis en gezamenlijke inspanningen om te komen tot afspraken over wat fair practice in iedere deelsector behelst.

Daarnaast zijn actieve kennisoverdracht en richtlijnen met betrekking tot honoraria, cao's en intellectueel eigendom vereist, opdat geen enkele opdrachtgever of werkgever zich kan verschuilen achter 'ik wist niet precies hoe het zat'. In aanvulling hierop moeten concrete afspraken over honoraria, arbeidsvoorwaarden en omgaan met intellectueel eigendom worden gemaakt. De overheden hebben een voorbeeldfunctie te vervullen en zullen zich hieraan dus moeten conformeren. Voor meerjarig gesubsidieerde instellingen geldt dit eveneens. De raad adviseert om 'pas toe of leg uit' van de Fair Practice Code als stevige voorwaarde te verankeren voor subsidietoekenning. Ook bepleit de raad om te verkennen of hieraan de voorwaarde kan worden verbonden dat instellingen die subsidie krijgen zich committeren aan een sociale dialoog waarin de sector gezamenlijk verder werkt aan de arbeidsmarktagenda. De overheid zou deelname aan een dergelijk sociaal arrangement ook aantrekkelijk kunnen maken door incidentele middelen van het Rijk via een scholingsfonds alleen ter beschikking te stellen aan actieve deelnemers aan dit sociaal arrangement. De raad denkt voor een dergelijk scholingsfonds aan een incidenteel bedrag van 15 miljoen euro in 2020.

De keuze te adviseren om fair practice zo stevig te verankeren, is voor de raad geen gemakkelijke. Indien het kabinet geen mogelijkheid ziet de in het regeerakkoord overeengekomen 80 miljoen euro te verhogen is het, ook als instellingen erin slagen om extra inkomsten te genereren uit alternatieve financieringsbronnen of slimme prijsdifferentiatie weten te realiseren, onvermijdelijk dat het aanbod hierdoor afneemt. De raad acht het echter noodzakelijk dat de cultuursector fair practice omarmt, omdat er simpelweg geen duurzaam cultuurstelsel kan bestaan zonder de kunstenaars en creatieven op een fatsoenlijke manier voor hun inspanning en creatie te waarderen en te belonen.

De raad adviseert om voor de cultuurperiode 2021 – 2024 minimaal 15 miljoen euro extra te reserveren vanuit het Rijk voor gerichte inzet op versterking van de arbeidsvoorwaarden. Daartoe zal zowel bij de BIS als bij de fondsen moeten worden gezien waar ruimte bestaat om binnen de bestaande budgetten normbedragen te verhogen. In dit kader pleit de raad ervoor dat de budgetten voor de zogenaamde b-lijsten bij de fondsen tegen het licht worden gehouden. Dit kan naar de mening van de raad 10 miljoen euro dekking opleveren. Aangevuld met 5 miljoen euro vanuit de nog beschikbare rijksmiddelen kan daarmee een totaalbedrag van circa 15 miljoen euro per jaar worden vrijgemaakt om de arbeidsmarktagenda te ondersteunen. Ook bepleit de raad om kritisch naar de prestatie-eisen in kwantitatieve zin, zoals het aantal speelbeurten, te kijken. Met een dergelijke mix is het naar de mening van de raad mogelijk een eerste stap richting kunstenaars en creatieven te zetten, zeker als die gecombineerd wordt met een stevig proces om te komen tot normbedragen waar die er nog niet zijn. De raad beseft dat daarmee niet alle wensen op het vlak van de arbeidsmarkt in deze periode kunnen worden gehonoreerd. Dat is een proces van lange adem. De raad is er daarbij wel van overtuigd dat omarming van fair practice en inzet op een ambitieuze gezamenlijke vervolgagenda noodzakelijk is om in een volgende kabinetsperiode hierop te kunnen voortbouwen. Op dat moment is er meer zicht op de extra kosten en kan de beslissing over de benodigde dekking politiek worden genomen. De monitoring en ondersteuning van de samenwerking op dit terrein via de Regiegroep Arbeidsmarkt verdient continuering.

Noodzakelijke versterkingen

Vanuit het kabinet is een groot deel van de structureel beschikbare impuls van 80 miljoen euro reeds ingezet voor noodzakelijke versterking van de cultuursector, bijvoorbeeld voor cultuur- en filmeducatie, cultuurparticipatie en bibliotheken. De raad constateert nog een aantal lacunes. Zo is het beheer van cultureel erfgoed in de cultuursector niet op orde. De raad adviseert om voor het erfgoed in de podiumkunsten, voor verweesde ontwerpcollecties en voor het nationale fotoarchief middelen vrij te maken op de erfgoedbegroting. De raad beseft dat dit deels een agenda voor de langere termijn betreft. Voor de meest acute knelpunten adviseert de raad om 1 miljoen euro te reserveren. Tevens adviseert de raad om 1 miljoen euro vrij te maken voor een impuls voor debat en reflectie in de sector. Daarnaast pleit de raad voor kwetsbare kleine musea voor uitbreiding van een bestaande regeling bij het Mondriaan Fonds (met 2 miljoen euro per jaar).

Ook acht de raad het noodzakelijk dat de te krappe bedragen voor een aantal instellingen in de BIS worden verhoogd. De raad schat op basis van de sectoradviezen in dat voor de hoogstnoodzakelijke reparaties een bedrag van 4 miljoen euro per jaar minimaal noodzakelijk is om Opera Zuid en de Nederlandse Reisopera, Het Balletorkest, de jeugdtheatergezelschappen, het Fotomuseum, de filmfestivals en De Schrijvercentrale enig vlees op de botten te verschaffen. Deze versterking is nodig om deze organisaties hun verantwoordelijkheid in de BIS te kunnen laten nemen en de daarbij behorende taken te vervullen.

Verder bepleit de raad dat een klein deel van de beschikbare vrije middelen op het cultuurdeel van de begroting wordt ingezet voor de ondersteunende instellingen, om te waarborgen dat basale data over de sector beter beschikbaar zijn en blijven en om het proces rond digitalisering van het erfgoed in de cultuursector beter te kunnen begeleiden (0,5 miljoen euro). In aanvulling hierop adviseert de raad om de verbinding tussen het onderwijs en de letteren te versterken door structureel 0,5 miljoen euro per jaar te reserveren voor De Schoolschrijver. Dit versterkt de ondersteuningsstructuur op het vlak van de letteren.

Ten slotte vindt de raad een verkenning noodzakelijk naar de manier waarop de verschillende initiatieven om meer publiek te bereiken door koppeling van data en datagebruik landelijk te benutten zijn. De raad heeft hierbij het voorbeeld van de Audience Agency in het Verenigd Koninkrijk voor ogen. De raad constateert dat verschillende spelers in het veld nu afzonderlijk van elkaar al veel investeren in de koppeling van data. Vanuit het Rijk wil de raad een minimumbedrag van 0,5 miljoen euro per jaar reserveren. Dit is niet afdoende om een organisatie als de Audience Agency daadwerkelijk op te tuigen, maar het maakt het wel mogelijk om invulling te geven aan de verkennings- en kwartiermakersfase.

Investering in verbreding en vernieuwing

Verbreding en vernieuwing van aanbod en publiek zijn cruciaal om de doelstellingen van het cultuurbeleid te realiseren. Hiervoor zijn extra investeringen nodig. Deels is dat mogelijk met beperkte extra middelen door nu nog niet in de BIS vertegenwoordigde genres daarin wel een plek te geven (met medeneming van hun bestaande subsidiebedrag uit de cultuurfondsen). Dit geeft uitdrukking aan het feit dat de culturele basis breder is dan de canonieke en doet recht aan de richting publiek noodzakelijke verbreding en vernieuwing. Met betrekking tot de muziek denkt de raad bijvoorbeeld, in lijn met het sectoradvies 'De balans, de behoefte', aan niet-symfonische klassieke muziek, hedendaagse/nieuwe muziek, popmuziek, jazz en dance. Ook is extra aandacht voor jeugdpodiumkunsten, zoals jeugddans, geboden. De raad zou voor dergelijke verbreding en vernieuwing 3 miljoen euro per jaar vrij willen maken in de komende cultuurperiode.

Op dit moment worden vanuit de BIS 3 productiehuizen gefinancierd, louter op het terrein van de podiumkunsten. De raad bepleit dat er ruimte komt voor maximaal 15 ontwikkelinstellingen in de BIS, waar talent zich kan ontwikkelen en genres zich kunnen verdiepen. Hierbij moet zonder meer worden gedacht aan de musical en urban arts, film en e-culture/technologie. Ook is een link denkbaar naar regionale, betekenisvolle initiatieven waarin immaterieel erfgoed een rol speelt. Dit gaat naar schatting van de raad om een extra bedrag van 4 miljoen euro per jaar, boven op de bedragen die via fondsen en vanuit de BIS nu al naar dergelijke voorzieningen gaan. De raad ziet hierbij nadrukkelijk ook de link naar de stedelijke cultuurregio's en het profiel dat zij kiezen. Ontwikkelinstellingen in een bepaald genre zullen naar verwachting van de raad vooral daar ontstaan waar de lokale worteling van het genre al sterk is. Regionale spreiding van de ontwikkelinstellingen is naast hun kwaliteit een belangrijk beoordelingscriterium. De opzet is om gemeenten en provincies vanuit de stedelijke cultuurregio's mee te laten investeren in deze ontwikkelinstellingen, zodat de samenhang tussen beleid vanuit het Rijk en vanuit regio en provincies ook financieel tot uiting komt. Cofinanciering is een vereiste. De hoogte van de cofinanciering staat voor de raad niet vast en vraagt om maatwerk bij de beoordeling van de initiatieven.

Tevens vindt de raad het belangrijk om de ruimte voor festivals in de BIS uit te breiden, ook met nieuwe disciplines en genres. Festivals trekken een breed publiek en bieden een bijzondere, toegankelijke en gezamenlijk gedeelde cultuurervaring aan grote groepen mensen. Uitgaande van maximaal 15 festivals en hun bestaande financiering via de fondsen zou de raad hiervoor 2 miljoen euro extra per jaar vanuit het Rijk willen reserveren. Cofinanciering vanuit gemeente en/of provincie is ook hierbij een vereiste.

Voor een betere aansluiting tussen vraag en aanbod in de podiumkunsten zou de raad graag zien dat de afnameregeling bij het Fonds Podiumkunsten binnen het bestaande budget verder wordt verhoogd, opdat het gesubsidieerde aanbod het aantal speelbeurten krijgt dat het verdient. Tevens bepleit de raad een incidentele impuls voor een revolverend fonds, waarmee risicovolle cultuurprojecten, die wel terugverdienpotentieel hebben, van de grond kunnen komen. Gedacht wordt aan een minimaal startbedrag van 5 miljoen euro vanuit het Rijk voor 2020. Dit revolverend fonds moet zo worden opgezet dat het zich niet beperkt tot een deelsector en het een cultuurbrede werking krijgt. Ook is van belang dat private partijen als loterijen en filantropen van meet af aan worden betrokken, zodat de financiering van het fonds publiek-privaat gestoeld kan worden. De uiteindelijke omvang kan een hoger peil bereiken via de extra particuliere bijdrage. Een jaarlijkse publieke aanvulling van 1 miljoen euro geeft het fonds de mogelijkheid tot het nemen van risico's in de soms moeilijk in te schatten markt van succes en falen met culturele producties.

Versterking van samenhang met de regio

Voor de versterking van de samenhang tussen het landelijke en regionale beleid pleit de raad voor een cultuurbreed programmafonds, gericht op nieuwe maatschappelijke verbindingen, dat wordt gematcht vanuit één of meer overheden binnen de stedelijke cultuurregio's (4 miljoen euro vanuit rijksmiddelen). Daarmee is sprake van een verdubbeling van het bedrag dat nu beschikbaar is voor de proeftuinen die stedelijke cultuurregio's ontwikkelen. De raad hecht eraan dat bij de nadere uitwerking van dit programmafonds de samenhang wordt bewaakt met de extra middelen die het Fonds Cultuurparticipatie heeft gekregen voor het stimuleren van cultuureducatie en amateurkunst (structureel 7,8 miljoen euro extra per jaar).

Hiernaast acht de raad het van belang om ruimte te maken voor aanvragen die het belang van musea voor hun stedelijke cultuurregio tot uiting brengen. Met een investering vanuit het Rijk van 3,5 miljoen euro per jaar verwacht de raad betekenisvolle steun te geven aan gemeentelijke en provinciale musea die van nationaal belang zijn en niet vanuit de Erfgoedwet worden gefinancierd. Daarnaast wil de raad het mogelijk maken, uitgaande van cofinanciering vanuit gemeente en/of provincie, dat er in plaats van de huidige 6 presentatie-instellingen in de BIS

ruimte komt voor maximaal 15 van deze instellingen. Dit onderschrijft het belang van beeldende kunst en ontwerp en vergroot de zichtbaarheid hiervan beter gespreid in het land. De meerkosten hiervan ten opzichte van de huidige situatie bedragen circa 2 miljoen euro per jaar voor het rijk.

Investeringsagenda 2021 – 2024

In de BIS gaat jaarlijks ruim 400 miljoen euro om. Daarvan gaat afgerond 188 miljoen euro naar de podiumkunsten, 68 miljoen euro naar musea, 33 miljoen euro naar beeldende kunst, 62 miljoen euro naar film, 14 miljoen euro naar letteren, 19 miljoen euro naar de creatieve industrie, 21 miljoen euro naar amateurkunst en cultuureducatie en 2 miljoen euro naar bovensectorale instellingen. Musea worden daarnaast ook vanuit de Erfgoedwet gefinancierd. Hier gaat het om een bedrag van 121 miljoen euro.

Van de in deze kabinetsperiode extra beschikbare 80 miljoen euro is structureel 20 miljoen euro per jaar gereserveerd voor investeringen buiten de BIS en circa 60 miljoen euro voor extra investeringen via de BIS. ^[2] Ongeveer de helft van deze extra middelen voor de BIS is al belegd op thema's die ook in dit stelseladvies zijn benoemd, zoals vernieuwing en talentontwikkeling. Dit is in belangrijke mate gebeurd via de rijkscultuurfondsen, die ruim 25 miljoen euro extra hebben gekregen. De raad is positief over de versterking van de cultuurfondsen. Onderstaande tabellen vatten de investeringen voor de cultuurperiode 2021 – 2024 samen. Dit betreft dus de bedragen die de raad voorstelt in te zetten naast de regulier beschikbare middelen op de cultuurbegroting én naast de middelen uit de impuls van 80 miljoen euro van dit kabinet die via de OCW-begroting reeds zijn belegd. ^[3]

Incidentele investering 2020

De raad adviseert om vanuit het Rijk in 2020 incidenteel 15 miljoen euro te investeren in een scholingsfonds en 5 miljoen euro voor de opzet van een revolverend fonds.

	Incidenteel bedrag 2020 (in miljoenen euro's)
Scholingsfonds	15
Startbedrag revolverend fonds	5

Structurele investeringen 2021 – 2024

Structureel bepleit de raad investeringen voor de cultuurperiode 2021 – 2024 die optellen tot 34 miljoen euro. Onderstaande tabel vat de investeringsvoorstellen samen.

	Structureel bedrag per jaar 2021 – 2024 (in miljoenen euro's)
Arbeidsmarktagenda	5
Versterking arbeidsmarktpositie kunstenaars en creatieven	15
Alternatieve inzet middelen rijkscultuurfondsen ('b-lijsten')	-/- 10
Noodzakelijke versterkingen	9,5
Beheer en behoud in de podiumkunsten	1
Debat en reflectie, onder andere via de fondsen	1
Impuls voor regeling voor kwetsbare musea bij het Mondriaan Fonds	2
Hoogstnoodzakelijke reparaties te krappe bedragen bestaande BIS-instellingen	4
Impuls databeheer en digitalisering ondersteunende instellingen	0,5
Versterking verbinding onderwijs en letteren via De Schoolschrijver	0,5
Verkenner en kwartiermaker landelijke functie voor verzamelen, analyseren en delen van publieksdata	0,5
Investeringen in verbreding en vernieuwing	10
Verbrede vertegenwoordiging verschillende genres via producerende instellingen in de BIS	3
Verbrede vertegenwoordiging verschillende genres via festivals in de BIS	2
Verbrede vertegenwoordiging van ontwikkelinstellingen voor talent- en genreontwikkeling in de BIS	4
Revolverend fonds	1
Versterking samenhang met de regio	9,5
Cultureel programmafonds gericht op maatschappelijke verbindingen	4
Versterking van gemeentelijke en provinciale musea via de BIS	3,5
Ruimere vertegenwoordiging van presentatie- instellingen in de BIS	2
Totaal	34

Investering in de audiovisuele sector

De audiovisuele sector neemt een bijzondere plaats in binnen het rijksgesubsidieerde cultuurstelsel. De ontwikkeling en productie van kwalitatief hoogwaardige films, series, documentaires en animaties, inclusief specifiek op kinderen gerichte producties verdient versterking. Deze zal met een impuls moeten worden verstevigd om te kunnen blijven meespelen op het wereldtoneel en de publieke waarden van Nederlands aanbod te borgen. Ook zijn investeringen nodig voor de verbinding van aanbod met afname. Hiertoe dienen de (inter)nationale promotie, marketing en distributie te worden versterkt en daarmee de zichtbaarheid te worden vergroot. Gezien de ontwikkelingen, de alsmaar groeiende kracht van internationale partijen, heeft de raad in zijn sectoradvies 'Zicht op zo veel meer' voor de audiovisuele sector geadviseerd heffingen in te voeren. Dit pleidooi herhaalt hij hier. De verwachting is dat, afhankelijk van het percentage en de staffels, de heffingen een substantieel bedrag van tussen de 20 en 30 miljoen euro kunnen opbrengen. Het geld uit de heffingen is voornamelijk bedoeld voor de Nederlandse audiovisuele sector, zodat zij een kwaliteitsslag kan maken en zodoende kan concurreren, dan wel kan aansluiten bij internationale kwaliteitsproducties en ontwikkelingen.

Gezien het belang van kwalitatief sterke en toegankelijke Nederlandstalige film- en mediaproducties pleit de raad ervoor om, indien een heffing niet snel genoeg van de grond komt, op zoek te gaan naar andere manieren om deze versterkingen voor de audiovisuele sector te financieren. De raad adviseert daarbij in elk geval uit te gaan van noodzakelijke investering voor een kwaliteitsimpuls en voor verruiming en verbreding van de 'Film Production Incentive' ten behoeve van de versterking van de internationale concurrentiepositie en het vestigingsklimaat (tezamen 9,5 miljoen euro). Onderstaande tabel geeft dat weer.

	Structureel bedrag per jaar (in miljoenen euro's)
Audiovisuele sector	0
Kwaliteitsimpuls productie hoogwaardige film en mediaproducties	4
Verruiming en verbreding 'Film Production Incentive'	5.5
Verwachte opbrengst heffing	-/- 25
Overige maatregelen ter versterking audiovisuele sector	15.5

Investeringsagenda voor de toekomst

Op basis van de inzichten uit de sectoradviezen is de raad van mening dat, naast de investering van het huidige kabinet van 80 miljoen euro, een substantiële additionele investering nodig is. Dit om tot een volwaardig inclusief stelsel voor alle kunstenaars en inwoners van Nederland te komen. Een dergelijke investering is volgens de raad ook alleszins verdedigbaar vanuit maatschappelijk perspectief. Allereerst vanwege de intrinsieke waarde die kunst en cultuur vertegenwoordigt. Maar zeker ook vanwege de bindende potentie van cultuur in een samenleving waar de scheidslijnen steeds groter worden en de economische waarde van creativiteit en verbeelding steeds belangrijker wordt. Investerings in kunst en cultuur zorgen voor worteling in de samenleving en de vaardigheden die we nodig hebben om ons staande te houden. Op de rijksbegroting is het nog altijd een uitermate bescheiden post.

Op het vlak van educatie hecht de raad sterk aan steviger verankering van cultuur in het onderwijscurriculum. De impuls die hiervan vervolgens in de vorm van kwalitatief rijkere cultuureducatie uitgaat naar leerlingen en studenten wordt vervolgens logischerwijs vanuit de onderwijsbegroting gedekt. Dit maakt dan immers een onlosmakelijk onderdeel uit van het curriculum en kan niet worden gezien als iets wat 'erbij' komt en vanuit de cultuurbegroting moet worden 'bijgeplust'. Hier zijn mogelijk twee vliegen in één klap te slaan: de inzet van vakleerkrachten kan de werkdruk van docenten immers verlichten. Voor de aanpak van werkdruk zijn al middelen uitgetrokken op de onderwijsbegroting.

De raad vindt het van groot belang dat de arbeidsmarktagenda een stevig vervolg krijgt. De voorgestelde impuls van 15 miljoen euro naast al gereserveerde middelen biedt de mogelijkheid een stap te zetten. Maar de raad is ervan overtuigd dat aanzienlijk meer middelen nodig zijn voor een duurzaam vitale sector, waarin makers de waardering krijgen die ze verdienen. Kunsten '92 laat momenteel onderzoek uitvoeren naar de verwachte meerkosten van de invoering van fair practice in verschillende deelsectoren. De raad wacht dit onderzoek met belangstelling af en kiest er bewust voor om vooruitlopend op dit onderzoek niet zelf een taxatie van de verwachte meerkosten van fair practice te maken. Wel hecht de raad eraan te benadrukken dat hij op termijn een aanzienlijke kostenpost verwacht, zeker als in alle deelsectoren realistische cao's zijn opgesteld, normtarieven zijn bepaald voor de vele zzp'ers en ook naar de secundaire arbeidsvoorwaarden wordt gekeken. De raad stelt voor dat ten aanzien van hieruit voortkomende financiële claims in een komende kabinetsperiode de politieke keuzen worden gemaakt.

In aanvulling op bovengenoemde noodzakelijke versterkingen zijn in een volgende periode – in lijn met de sectoradviezen van de raad – ook substantiële middelen nodig voor zaken als collectiebeheer en een veel steviger inzet op een sectorbrede digitaliseringsstrategie en – aanpak. Ook moeten we toe naar de situatie dat het aankoopfonds altijd met incidentele middelen kan worden aangevuld nadat een grote aankoop vanuit het nationaal belang is gedaan, zodat het fonds armslag houdt en effectief en daadkrachtig kan blijven functioneren. De raad acht dat binnen de nu beschikbare vrije ruimte op de cultuurbegroting niet realiseerbaar.

De noodzakelijke impuls voor verbreding en vernieuwing kan naar de mening van de raad niet alleen uit rijksmiddelen voortvloeien. Dit vergt allereerst een nauw samenspel met gemeenten en provincies. Veel vernieuwing komt immers in eerste instantie lokaal tot stand. In lijn met het recente advies ‘Financiering van cultuur’ ziet de raad ook mogelijkheden voor vergrote inzet van en samenwerking met andere financieringsbronnen. De raad ziet voor zich dat het revolverend fonds, waarmee de komende periode een eerste stap wordt gezet, uitgroeit tot een grootschalig fonds waarmee de financieringsmix voor cultuur wordt uitgebreid en projecten die nu niet tot stand komen in de toekomst wel tot wasdom komen. Om dit te realiseren is zowel commitment van private partijen nodig als commitment vanuit het Rijk. De raad bepleit in dit kader een creatieve en vooruitziende aanpak om het fonds te voeden, naar analogie met de totstandkoming van het restauratiefonds. De raad heeft hiertoe al enige suggesties gedaan in zijn advies over financiering.

Ten aanzien van de versterkte samenhang tussen rijk en regio voorziet de raad ook de nodige ontwikkelingen in de komende periode. De raad verwacht dat vanuit de stedelijke cultuurregio’s en de provincies stevig zal worden ingezet op cultuur en dat hierbij bruggen zullen worden geslagen tussen het traditionele cultuurdomein en het meer economische en sociale domein. Een sterke cultuursector levert immers een onmisbare bijdrage aan leefbaarheid en vestigingsklimaat. De raad zou deze ontwikkeling ook op landelijk niveau graag sterker dan nu terugzien en ziet een toekomstperspectief voor zich waarin het veel meer een automatisme is dat de dwarsverbanden tussen cultuur en andere domeinen over de grenzen van departementen en bestuurslagen heen worden erkend en dat daar ook in financiële zin naar wordt gehandeld.

Gezien het grote aantal onzekerheden is de raad niet in staat nu een concreet bedrag te formuleren waarmee deze toekomstige ambitie meer precies wordt gekwantificeerd. Dat is nu ook niet de vraag aan de raad. Dit betreft immers een stelseladvies gericht op de inzet van dit kabinet voor de periode 2021 – 2024. De raad is graag bereid hierover op een later moment nader te adviseren.

¹
‘Financiering van cultuur’
Raad voor Cultuur, 2019

²
Dit betreft investeringen in scholenbezoek aan musea, scholenbezoek aan het parlement, cultuurparticipatie buiten het BIS-kader, bibliotheken, projectsubsidies voor internationaal cultuurbeleid, een fonds voor popmuziek en de culturele arbeidsmarkt.

³
Van de 80 miljoen euro extra voor cultuur vanuit dit kabinet is 28 miljoen euro nog niet bestemd. Het andere deel van deze 80 miljoen extra is belegd. ‘Rijksbegroting 2019. VIII Onderwijs Cultuur en Wetenschap’, Tweede Kamer, vergaderjaar 2018 – 2019

Deel 4.

Verdieping: kwesties rond ondersteunings- structuur, musea en erfgoed

Een effectieve ondersteuningsstructuur

Het culturele leven kan niet optimaal functioneren zonder dat een aantal ondersteunende taken worden uitgevoerd. Zulke taken leveren indirect een onmisbare bijdrage aan de verwezenlijking van de vier doelstellingen van cultuurbeleid, bijvoorbeeld om ervoor te zorgen dat het cultuur-educatieve aanbod scholen bereikt, of dat er kritische reflectie plaatsvindt op artistieke ontwikkelingen in de kunsten. Het geheel van initiatieven en instellingen dat ervoor zorgt dat zulke taken voor de cultuursector worden uitgevoerd, noemen wij de ‘ondersteuningsstructuur’. De minister heeft in 2017 aan adviesbureau Berenschot gevraagd om deze ondersteuningsstructuur in kaart te brengen.^[1] Mede op grond hiervan heeft de minister een beleidskader met aandachtspunten geformuleerd en de raad gevraagd hierop te reflecteren.

De minister gaat hierbij uit van een maatwerkgerichte aanpak, waarbij rekening wordt gehouden met verschillende sectoren. Verschillende functies zijn neergelegd bij een aantal bovensectorale instellingen per beleidsthema (internationalisering, digitalisering enzovoort), bij een aantal sectorale ondersteunende instellingen en bij de zes rijkscultuurfondsen. Al deze instellingen worden door het Rijk ondersteund. Daarnaast nemen ook andere overheden ondersteunende taken voor hun rekening (bijvoorbeeld op het gebied van educatie en participatie), alsmede sectorale initiatieven (zoals de brancheorganisaties) en private instellingen.

De raad ondersteunt die maatwerkgerichte aanpak. Als de ondersteuningsstructuur opnieuw zou worden ingericht, zouden er wellicht andere keuzes worden gemaakt en functies op een andere manier zijn belegd. De huidige structuur is het gevolg van een groot aantal opeenvolgende (soms strijdige) keuzes voor de inrichting van het bestel en aanpassingen op grond van nieuwe beleidspeerpunten en bezuinigingen.

Maar binnen de huidige structuur is het mogelijk om per sector (podiumkunsten, beeldende kunst enzovoort) én per thema tot een solide invulling van de ondersteunende functies te komen. De raad vindt het wel belangrijk dat er binnen de structuur een heldere afbakening van functies is: enerzijds functies die instellingen ter ondersteuning van de sector vervullen, en anderzijds taken die in het primaire belang van de instelling zelf zijn.

De minister heeft de volgende vijf ondersteunende functies onderscheiden:

- [Beleidsgerichte informatie en onderzoek.](#)
- [Beheer, behoud en ontsluiting van erfgoedcollecties.](#)
- [Debat en reflectie.](#)
- [Collectieve vertegenwoordiging en promotie van de Nederlandse cultuur.](#)
- [Deskundigheidsbevordering.](#)

Deze vijf functies geven volgens de raad inderdaad goed inzicht in de verschillende ondersteunende verantwoordelijkheden binnen de sector. Op dit moment zijn we van mening dat een paar van deze functies niet of onvoldoende structureel belegd zijn. Daarvoor moet het Rijk verantwoordelijkheid nemen. Dit zijn:

1. [Beheer, behoud en ontsluiting van erfgoed in de podiumkunsten en ontwerpsector.](#)^[2]
2. [Debat en reflectie.](#)
3. [Beleidsgerichte informatie en onderzoek op het gebied van publieksdata.](#)

In dit advies doen we een voorstel voor een solide vervulling van deze functies. De minister stelt dat zij niet kiest voor de oprichting van nieuwe instituties. De raad is echter van mening dat deze functies niet in alle gevallen vanzelfsprekend door bestaande rijks gesubsidieerde instellingen kunnen worden vervuld.

Daarnaast constateren we dat bij een aantal andere functies op specifieke thema's enige onduidelijkheid bestaat wie hier de regie voert. Met betrekking tot sommige thema's kunnen functies op een andere manier worden belegd of juist versterkt. We gaan daar in dit advies per thema op in.

Binnen de huidige ondersteuningsstructuur vervullen de zes cultuurfondsen ook een aantal taken, waartoe ze op dit moment geen expliciete opdracht hebben gekregen. De raad ondersteunt de keuze van de minister om de fondsen zulke taken in het vervolg structureel te laten uitvoeren. Hiervoor is het wel van essentieel belang dat er duidelijke afspraken gemaakt worden met sectorale en bovensectorale instellingen over de taakverdeling. Indien nodig moeten de fondsen voor deze ondersteunende taken structureel worden gefinancierd. We bespreken hieronder waar relevant ook de functies die structureel bij de fondsen belegd moeten worden.

Beheer, behoud en ontsluiting van erfgoed en debat en reflectie in de podiumkunsten

Beheer, behoud en ontsluiting

Sinds de opheffing van de twee sectorinstituten voor de podiumkunsten, Theater Instituut Nederland (TIN) en Muziekcentrum Nederland (MCN), is een aantal functies op het gebied van de ondersteuning van de podiumkunsten niet goed belegd. Het betreft in de eerste plaats de zorg voor het podiumkunsterfgoed. Het behoud, beheer en de ontsluiting van de collecties waarvoor voorheen de genoemde sectorinstituten verantwoordelijkheid droegen, zijn door de stichtingen die eigenaar zijn van de collecties in bruikleen ondergebracht bij Bijzondere Collecties van de Universiteit van Amsterdam en bij diverse andere muziekorganisaties, archieven en bibliotheken. ^[3] De financiering om deze behoud- en beheertaken te bekostigen was echter tijdelijk, en is al afgelopen (voor het MCN) of zal op termijn aflopen (voor TIN in 2021).

De raad is van mening dat de rijksoverheid een rol heeft in de structurele financiële ondersteuning voor het beheer, behoud en de ontsluiting van de erfgoedcollecties van het voormalige TIN en MCN en de partijen die hun rol hebben opgevolgd. Daarbij benadrukt de raad het belang van blijvende archivering, en van het archiveren van nieuwere genres als urban muziek en dance. Deze collecties boekstaven de geschiedenis van de podiumkunsten in Nederland. Juist omdat de podiumkunsten zulke vluchtige kunstvormen zijn – iedere uitvoering of opvoering is uniek, na de laatste voorstelling of het laatste concert is het eigenlijke kunstwerk verdampt – is het van wezenlijk belang dat het materiaal dat ten grondslag heeft gelegen aan podiumkunstenproducties, zoals bladmuziek, foto's van optredens, tekstboeken, kostuums, maquettes van decors, beeld- en geluidsopnamen, productiedocumenten en recensies, goed bewaard blijft en in elke nieuwe tijd met nieuwe vragen in het achterhoofd kan worden ontsloten. Daarbij gaat het niet alleen om lukraak bewaren. Archiveren is een vak. Het bewaren, archiveren, beheren en ontsluiten van muzikaal en theateraal erfgoed vergt een eigen expertise. Wat bewaren we? Hoe bewaren we dat? Hoe interpreteren we dat wat we bewaren? Hoe zorgen we dat het nu en in de toekomst voor nieuwe interpretaties vatbaar is? Hoe ontsluiten we ons archief op zo'n manier dat het geen rustplaats wordt voor uitgespeelde stukken, maar een levende bron van inspiratie, kennis en kunde, waar historie, heden en toekomst elkaar kunnen aanraken? De vorming en ontsluiting van archieven biedt nieuwe generaties een handreiking naar het verleden.

De raad adviseert daarom de functie van het beheer en behoud van erfgoed in de podiumkunsten structureel te ondersteunen uit de landelijke cultuurbegroting. De raad ziet een onderscheid in de initiatieven in de scenische podiumkunsten en de concertante podiumkunsten (de muzieksector) en in de wijze waarop het erfgoed in die twee deelsectoren is belegd. Hij adviseert de inrichting van een overkoepelende beheerstichting waarin beheer, behoud en ontsluiting van beide deelsectoren wordt belegd. Binnen die stichting kunnen beide deelsectoren kiezen voor het best passende traject.

Op het gebied van de scenische podiumkunsten kan deze functie het beste belegd worden bij de huidige beheerder, namelijk Bijzondere Collecties van de Universiteit van Amsterdam. De raad kan zich voorstellen dat de beheer- en behoudtaken van deze collectie op den duur deel zouden kunnen uitmaken van de Erfgoedwet.

Bij de concertante podiumkunsten is het nog zoeken hoe de verschillende muziekcollecties het beste binnen de overkoepelende beheerstichting beheerd, behouden en ontsloten kunnen worden. De muziekarchieven liggen momenteel verspreid over een groot aantal organisaties. Een kansrijk initiatief voor het verzamelen, beheren en ontsluiten van de muziekarchieven vindt de raad het plan van Muziekweb (audio) en SOM (bladmuziek) om een Muziekarchief Nederland op te richten, waarin de bladmuziek en de audio-opnamen van de grootste collecties van Nederland opgenomen worden. Hierbij worden de volgende collecties betrokken: Stichting Omroep Muziek, Muziekweb, Nederlands Muziek Instituut, Openbare Bibliotheken (via de Koninklijke Bibliotheek), Musidesk, de Bijzondere Collecties van de Universiteit van Amsterdam (waaronder het Theater Instituut Nederland, het Nederlands Jazz Archief, Donemus, Gaudeamus en het Toonkunstarchief), het Poparchief en het Instituut voor Beeld en Geluid. Om de beschikbaarheid te vergroten wordt een deel van de bladmuziekcollecties van SOM, Bijzondere Collecties en Musidesk gedigitaliseerd. De initiatiefnemers willen de komende jaren toewerken naar één zoekindex die geactualiseerd blijft worden en waarbij bestaande en nieuwe archieven zich kunnen aansluiten. De raad merkt daarbij op dat er ook muziekgenres zijn waar op dit moment (nog) geen collectievorming heeft plaatsgevonden, zoals de dance en de urban muziek. Dit zijn genres die in het toekomstige collectie- en ontsluitingsbeleid extra aandacht behoeven, omdat de raad de vorming en presentatie van archieven als een belangrijke voorwaarde beschouwt voor bewustwording, identiteitsvorming en erkenning.

De minister stelt als uitgangspunt dat elke organisatie zorgvuldig moet omgaan met de collectie en dat het veld zelf kaders moet opstellen die bepalen wat van belang is voor behoud en beheer. De raad deelt de opvatting dat elke podiumkunstinstelling zorgvuldig moet omgaan met haar eigen archief door materialen en data nauwkeurig bij te houden, te selecteren, te bewaren of af te stoten. De beheerders van de podiumkunstencollecties in de genoemde overkoepelende beheerstichting dienen als opdracht te krijgen om op dit vlak de deskundigheid binnen de instellingen te bevorderen. Daarvoor zouden ook – zoals de minister voorstelt – kaders opgesteld kunnen worden zoals de musea die hanteren.^[4] Op het vlak van digitalisering van de archieven, collecties en de aanwas hiervan met nieuwe materialen moet de Nationale Strategie Digitaal Erfgoed leidend zijn, die de zichtbaarheid, bruikbaarheid en houdbaarheid van digitaal erfgoed bevordert.

Voor de aanwas en selectie van de collectie van scenische podiumkunsten waar het Rijk direct verantwoordelijkheid voor neemt, speelt de beheerder van de collecties een coördinerende rol. Hij dient een goede keuze te maken uit de honderden podiumkunstenproducties die jaarlijks tot stand komen, en te bepalen welke materialen voor het nageslacht bewaard moeten blijven. Hiervoor hanteert Bijzondere Collecties al een goede methode: ieder seizoen wordt de zogenaamde Theater Collectie Selectie bepaald, die bestaat uit honderd producties op het gebied van de scenische podiumkunsten die representatief zijn voor het aanbod van dat jaar. Hiervan worden relevante materialen zoals scènefoto's, programmaboekje en videoregistratie in de collectie opgenomen.

De producerende instellingen dienen daartoe ruimhartig medewerking te verlenen aan de collectievorming van Bijzondere Collecties. De raad stelt voor dat in de subsidievoorwaarden van rijksgesubsidieerde en fondsgesubsidieerde instellingen wordt opgenomen dat zij hun materialen ter beschikking stellen ten behoeve van de collectievorming. Zodoende kunnen de materialen voor de producties van de jaarlijkse Theater Collectie Selectie zo compleet mogelijk door Bijzondere Collecties worden gearhiveerd.

De raad pleit ervoor dat in de sector eveneens bewustwording plaatsvindt over aanwas, selectie en afstoting van de concertante collectie waar het Rijk verantwoordelijkheid voor neemt. Dit dient een belangrijk aandachtspunt te zijn in de plannen over het beheer en behoud van muzikerfgoed.

De raad ziet voor zich dat op termijn het concertante en scenische erfgoed aan elkaar wordt gekoppeld, waardoor ontsluiting van alle podiumkunsten voor de gebruiker op één plek te vinden is. Deze koppeling kan van grote toegevoegde waarde zijn voor onderzoek of het creëren van nieuw werk.

Debat en reflectie

Op het gebied van de podiumkunsten ziet de raad een kans om mogelijkheden voor debat en reflectie te verbinden aan de ondersteuning van beheer en behoud van het erfgoed, zoals we dat in de vorige paragraaf hebben geschetst.

De raad ziet namelijk potentie in de mogelijkheid om de collecties op het gebied van podiumkunsten toegankelijk te maken binnen de context van debat en reflectie. Over het algemeen worden erfgoedcollecties beheerd door instellingen die ook publiekstaken hebben voor de presentatie van vaste en tijdelijke tentoonstellingen. Dat geldt vanzelfsprekend voor musea, maar bijvoorbeeld ook voor de sectorinstellingen Eye (waar de presentatie in de eerste plaats bestaat uit filmvertoningen) en Het Nieuwe Instituut. De beheerders van de podiumkunstencollecties hebben die presentatiemogelijkheden slechts in zeer bescheiden mate. De raad kan zich voorstellen dat vanuit een overkoepelende regiefunctie, in handen van een kleine beheerstichting zoals we in het voorgaande bepleitten, de collecties nieuwe actualiteit kunnen krijgen door ze te verbinden aan activiteiten op het gebied van debat en reflectie, waar daarnaast ook een onderzoekstaak aan verbonden kan worden. Een beheerstichting zou een netwerk kunnen onderhouden waarin relevante partijen op het gebied van beheer, behoud, debat, reflectie en onderzoek met elkaar verbonden worden. Die partijen zijn betrokken bij de ontwikkeling van programma's waarin verleden, heden en toekomst van de podiumkunsten in samenhang tot stand kunnen komen. Ook producerende instellingen kunnen een grote rol spelen bij de presentatie van het erfgoed en verdienen een plek in het netwerk.

De raad benadrukt dat alle podiumkunsten genoeg aandacht moeten krijgen in zo'n nieuwe constellatie en dat er specifiek oog is voor nieuwere genres en interdisciplinaire ontwikkelingen. Daarvoor is het belangrijk om relevante partijen uit de verschillende disciplines in het netwerk te betrekken.

Een nieuwe ondersteuningsfunctie: publieksdata

De raad adviseert om in de huidige ondersteuningsstructuur de functie 'beleidsgerichte informatie en onderzoek' uit te breiden met een nieuwe component, namelijk het verzamelen, analyseren en delen van publieksdata ten behoeve van publieksbereik en marketing. Zulke data kunnen leiden tot meer inzicht in de profielen en voorkeuren, die culturele instellingen kunnen inzetten voor hun marketing. We adviseren de minister op korte termijn een verkennersamenstelling te stellen die onderzoekt hoe een dergelijke landelijke taak ingevuld moet worden, zodat een kwartiermaker snel daarna aan de slag kan. Hiervoor zou al een startbudget gereserveerd moeten worden. De raad hecht sterk aan snelheid, omdat hij in verschillende regio's en in

verschillende sectoren initiatieven ziet ontstaan. Versnippering dreigt, net als vele opnieuw uitgevonden wielen.

Uit de sectoradviezen en de regioprofielen blijkt namelijk dat het belangrijk is voor de cultuursector om het huidige publiek en het potentiële publiek beter in kaart te brengen. Wanneer culturele instellingen beter op de hoogte zijn van het profiel van hun huidige bezoekers en potentiële bezoekers, kunnen zij gerichtere marketingacties ondernemen. Omdat het publiek zich niet beperkt tot afzonderlijke cultuurvormen – mensen bezoeken de ene week een cabaretvoorstelling, de andere week een popconcert of een tentoonstelling – kunnen instellingen veel profijt hebben van de kennis van instellingen uit andere sectoren. De raad vindt het daarom belangrijk dat instellingen zulke kennis met elkaar delen om elkaar te versterken. Daarnaast kunnen instellingen die aanpassingen in hun inhoudelijke programma verrichten of bewust (binnen hun eigen inhoudelijke kernwaarde) andere publieksgroepen in huis willen krijgen, gebruik maken van de profielen van dat nieuwe, potentiële publiek.

Ten slotte is het ook waardevol voor onderzoek en statistiek op het gebied van cultureel bereik, voor de legitimering van cultuur en voor het aantrekken van andere geldstromen om goed in beeld te kunnen brengen hoe de publieksgroepen van een instelling of, op een ander niveau, een stad of provincie, zijn samengesteld.

In het Verenigd Koninkrijk is voor deze doelen in 2014 de Audience Agency opgericht, een landelijke bovensectorale organisatie die financieel wordt ondersteund door de Arts Council England. Zij faciliteert culturele instellingen (gesubsidieerd én ongesubsidieerd) om publieksdata te verzamelen, te delen en te benutten. De instellingen verzamelen op grond van de online-kaartverkoop vooraf (vooral bij podia) en met een survey-app bij kaartverkoop ter plekke (vooral bij musea) postcodes en huisnummers van hun publiek, dat vervolgens door een publiekssegmentatiesysteem leidt tot inzicht in de profielen van dit publiek. Instellingen krijgen gratis inzicht in ruwe gegevens, en kunnen betalen voor meer specifieke data.

Dit systeem heeft in Nederland inmiddels navolging gekregen: Rotterdam Festivals biedt Rotterdamse instellingen een dergelijke dienst aan en gebruikt ook een publiekssegmentatiesysteem waar de gemeentelijke gesubsidieerde instellingen verplicht bij zijn aangesloten.

Een voorziening voor het verzamelen, analyseren en delen van publieksdata komt direct ten goede aan het publieksbereik binnen stedelijke cultuurregio's, omdat publieksvraagstukken met name op lokaal niveau kunnen worden opgelost. ^[5] Uit de regioprofielen blijkt ook dat in het land veel behoefte is aan publieksdata. Een aantal stedelijke cultuurregio's hebben expliciet de wens en ambitie uitgesproken om te investeren in publieksonderzoek. De voorziening kan vanuit een landelijk datasysteem vooral een versterking betekenen op het niveau van stedelijke cultuurregio's.

Een verkenner kan de mogelijkheden onderzoeken hoe een landelijke functie voor het verzamelen, analyseren en delen van publieksdata het beste invulling kan krijgen. De raad ziet dat een dergelijke voorziening raakvlakken heeft met een aantal bestaande bovensectorale instellingen: op het gebied van de kennisinfrastructuur, op het gebied van digitalisering en op het gebied van professionalisering. Toch vindt de raad het niet wenselijk om een dergelijke voorziening op voorhand bij een van de bestaande bovensectorale ondersteunende instellingen onder te brengen. Het betreft hier de uitvoering van een functie die zeer specifieke expertise vereist ten behoeve van een doel dat allerminst samenvalt met die van de huidige instellingen.

Het is voor een dergelijke verkenning belangrijk om te leren van de ervaringen met de Audience Agency en Rotterdam Festivals. En ook moet worden nagegaan in hoeverre zo'n voorziening gebruik kan maken van sectorale initiatieven op het gebied van publieksonderzoek, zoals het DIP (Digitale Infrastructuur Podiumkunsten), Macsbox (bioscoopbranche), We Are Public en

de Podiumkaart. Daarbij moet die verkenner vanzelfsprekend onderzoeken hoe zo'n voorziening de privacy van publiek kan waarborgen, en hoe kan worden voorkomen dat het delen van data wordt gefrustreerd door de concurrentiepositie van deelnemende instellingen.

Digitalisering

Digitalisering is een algemeen maatschappelijk thema dat op vrijwel alle vlakken aan de orde is. In de cultuursector is dat niet anders. Aspecten van de culturele productie zijn in disciplines in meer of mindere mate gedigitaliseerd; in administratieve processen en zaken als marketing en communicatie speelt digitalisering een grote rol en ook voor de archivering is digitalisering cruciaal. Digitaal Erfgoed Nederland (DEN) is het kennisinstituut in de BIS dat instellingen ondersteunt bij digitaliseringsopgaven. Van de genoemde functies binnen de ondersteuningsstructuur richt de instelling zich vooral op deskundigheidsbevordering ten behoeve van beheer, behoud en ontsluiting en in het verlengde hiervan informatievoorziening en onderzoek. De functie van DEN is verbonden met de Nationale Strategie Digitaal Erfgoed. De instelling speelt ook op Europees niveau een rol en houdt de consequenties van Europese regelgeving in het oog. De raad vindt het belangrijk dat de culturele sector hier vertegenwoordigd wordt door een bovensectorale instelling met het profiel van DEN.

Op advies van de raad heeft DEN de opdracht gekregen om de kennis op het gebied van digitalisering in de erfgoedsector ook beschikbaar te maken voor cultuur-producerende instellingen en om kennisuitwisseling tot stand te brengen tussen de erfgoedsector en cultuurproducerende instellingen. De laatstgenoemde instellingen produceren het erfgoed van de toekomst, maar in dit deel van de sector is tot nu toe weinig aandacht en geen budget voor het behoud, beheer en de ontsluiting. Er is dan ook een achterstand bij de digitale archivering en de ontsluiting van bronnenmateriaal in dat deel van de culturele sector, wat leidt tot het aanleggen van noodverbanden, zoals dat de afgelopen jaren het geval is bij de vormgevingsarchieven of de podiumkunstenarchieven.

DEN heeft de functie-uitbreiding gekregen, zonder dat hiervoor extra geld is toegekend. De raad vindt het echter onwenselijk wanneer het uitvoeren van de nieuwe taken ten koste zou gaan van rol die DEN vervult in de erfgoedsector. DEN mag zich in de ogen van de raad niet vervreemden van de erfgoedsector. De instelling heeft in dit deel van de sector immers goede relaties opgebouwd en staat hier bekend vanwege de up to date technologische kennis. Daarom adviseert de raad extra structurele financiële middelen vrij te maken voor de uitbreiding van het personeelsbestand met dergelijke expertise, zodat DEN haar functie in de volle breedte kan vervullen.

Daarbij is het van groot belang dat het bewustzijn op het gebied van culturele archieven wordt vergroot en er toolkits of richtlijnen voor worden ontwikkeld. Dit vraagt om een bovensectorale instelling die in staat is om een vruchtbare kruisbestuiving te laten ontstaan tussen erfgoed- en cultuur-producerende instellingen en die intensief samenwerkt met partijen die betrokken zijn bij beheer, behoud en ontsluiting van het erfgoed in alle sectoren. De soms beperkte toegankelijkheid van digitale collecties vanwege rechtenkwesaties is in dit kader ook een probleem dat opgelost zou moeten worden.

Kennisinfrastructuur

De Boekmanstichting vervult binnen de Basisinfrastructuur de functie van kenniscentrum op het gebied van cultuurbeleid. Binnen de vijf genoemde ondersteunende functies is haar kerntaak beleidsgerichte informatievoorziening en onderzoek, en in het verlengde hiervan liggen functies als debat en reflectie. Een van haar taken is het verzamelen en ontsluiten van informatie over nationaal en internationaal cultuurbeleid, onder andere een 'grijze collectie' van publicaties zonder ISBN. Sinds 2013 publiceert de Boekmanstichting één keer per twee jaar de Cultuurindex, waarin statistieken over de commerciële en non-profit cultuursector worden

verzameld. Boekmanstichting is voor de productie hiervan afhankelijk van verschillende dataverzamelaars. Belangrijke partners voor wat betreft de dataverzamelingen zijn het CBS, SCP, brancheorganisaties en gemeentelijke diensten. De cultuurfondsen verzamelen ook gegevens en laten onderzoek uitvoeren. Het ministerie van OCW is eveneens een bron. Het ministerie verzorgde tot 2018 jaarlijks 'Cultuur in beeld', waarin kwantitatieve gegevens van de cultuursector werden gepresenteerd, naast meer kwalitatieve, thematische trends. Mede op basis van het advies van de raad is ervoor gepleit om een onafhankelijke instelling te benaderen voor de productie van de periodieke monitor van de sector. OCW heeft vervolgens het SCP gevraagd om deze opdracht op te pakken, hetgeen in 2018 geresulteerd is in de publicatie 'Het Culturele Leven'.

Het SCP heeft echter besloten niet langer de cultuursector te monitoren. Daardoor dreigt er een lacune te ontstaan. De raad vindt dit zorgelijk. We constateren dat er grote behoefte is aan het bijeenbrengen en duiden van de kwantitatieve gegevens over het functioneren van de cultuursector. Die komen het beste tot hun recht in een onafhankelijke monitor waarin deze kwantitatieve gegevens worden gepresenteerd: de lange lijnen (trends, waarvoor dus langlopende onderzoeken in stand gehouden moeten worden) en de opvallende actuele ontwikkelingen (die eventueel in de toekomst nader onderzocht of gevolgd kunnen worden). De raad dringt daarnaast ook specifiek aan op het verzamelen, analyseren en delen van publieksdata; daaraan besteedden we reeds aandacht.

Een onafhankelijke monitor kan in de ogen van de raad het beste tot stand gebracht worden door een onafhankelijk kennisinstituut dat de potentie heeft om ook buiten de sector gekend te worden als hét kennisinstituut voor de culturele sector. ^[6] Een dergelijke ondersteunende kennisinstelling stelt zich onafhankelijk op, neemt een neutrale positie in en opereert in een groot netwerk met andere kennispartners, als universiteiten en hogescholen, overheden, culturele instellingen en dataverzamelaars. Het is van groot belang dat voor langlopend onderzoek langlopende relaties worden onderhouden.

De raad is van mening dat de Boekmanstichting het beste in staat is om uit te groeien tot dat gewenste kennisinstituut voor cultuur. De Boekmanstichting krijgt dan de rol om vanuit een neutrale positie dé initiator en aanjager te zijn van de kennisagenda op het gebied van cultuurbeleid. Hierbij is de instelling het knooppunt van een netwerk waar vele partijen deel van uit maken: ten eerste de verzamelaars van relevante informatie, zoals het ministerie van OCW, de cultuurfondsen, CBS en SCP, de brancheorganisaties en andere relevante instellingen; ten tweede onderzoekers op het gebied van cultuurbeleid die werkzaam zijn op universiteiten en hogescholen.

De Boekmanstichting krijgt als het kennisinstituut voor cultuurbeleid overzicht in de productie van data en speelt de centrale rol in het coördineren van de data-verzameling. Het is haar taak om ervoor te zorgen dat de verschillende leveranciers hun data zo veel mogelijk op elkaar afstemmen, zodat er gewerkt wordt met dezelfde definities en datasets elkaar zo min mogelijk overlappen. Ook kan de instelling vanuit haar regierol overzien welke lacunes in de kennisverzameling er zijn, en hoe die opgevuld kunnen worden.

De Boekmanstichting kan die informatie ontsluiten in een databank via de website en daarnaast periodiek een rapport publiceren, waarin idealiter het beste van De Cultuurindex en het beste van 'Cultuur in beeld/Het Culturele leven' met elkaar wordt verenigd. In het verlengde van de gezamenlijke kennisagenda en de rapportages is het belangrijk dat Boekman een platform voor debat en reflectie biedt op het gebied van cultuurbeleid.

De Boekmanstichting kan een dergelijke taak alleen naar behoren uitvoeren, wanneer zij daartoe voldoende geëquipeerd is. Daarom adviseert de raad dat de instelling structureel extra subsidie wordt toegekend – een deel van dit bedrag bestaat uit het budget voor de onderzoeksfunctie die nu is belegd bij het LKCA (zie ook de paragraaf over ondersteuning cultuureducatie en -participatie).

Naast de Boekmanstichting in de functie zoals we die hierboven hebben beschreven, blijven het CBS en de SCP belangrijke bronnen van kennis voor het rijkscultuurbeleid. Het SCP produceert belangrijke publicaties, onder andere op basis van het 'Vrijtijdsonderzoek' (VTO), het belangrijkste periodieke onderzoek naar de cultuur- (en sport)participatie onder de bevolking. Daarin wordt het gebruik van cultuur belicht en worden belangrijke trends gesignaleerd en geduid. Het CBS levert kwantitatieve gegevens uit lopend en incidenteel onderzoek: cultuurstatistieken met betrekking tot kunstenaars en afgestudeerden aan creatieve opleidingen, overheidsuitgaven aan cultuur, de 'satellietrekening cultuur en media' en maatwerk.

Er is geen wettelijke basis voor het verzamelen van data over de culturele sector. Om die reden is de sector afhankelijk van een uittreksel van metingen in andere domeinen, zoals sport, vrijetijdsbesteding, toerisme. Het is voor de monitoring van de sector belangrijk dat er een meer bestendige basis komt voor de dataverzamelingen van de lange termijn. De rol van het SCP en CBS is essentieel. De raad bepleit dan ook dat er langetermijnafspraken gemaakt worden met deze instellingen om de kwaliteit van de dataverzameling te kunnen waarborgen.

Omdat het SCP zoals gezegd heeft besloten om sectoren als Sport en Cultuur niet langer te monitoren, voorziet de raad een overbruggingsprobleem tot 2021. De werkzaamheden met betrekking tot de productie van data en de onderlinge afstemming in de sectoren ten behoeve van de monitor kunnen niet stil komen te vallen om pas in 2021 weer te worden gestart. Daarom stelt de raad voor een tijdelijke voorziening te treffen en de periode tot 2021 op te vatten als een aanloopfase waarin de Boekmanstichting met haar kennispartners, de overheden en de sector werken aan een nieuwe methodiek en presentatie van de monitor.

Cultuureducatie en cultuurparticipatie

Ondersteunende taken op het gebied van cultuureducatie en -participatie zijn belegd bij vele partijen op stedelijk, gemeentelijk, provinciaal en landelijk niveau. Eerder is al geconstateerd dat dit een diffuus veld is, met verschillende typen instellingen en programma's die door verschillende overheden worden gefinancierd. ^[7]

Op landelijk niveau worden cultuureducatie en -participatie ten eerste gefaciliteerd door het Fonds voor Cultuurparticipatie (FCP), dat programma's en instellingen op het gebied van educatie en participatie financiert. Ten tweede is er sinds 2013 in de culturele Basisinfrastructuur een plek voor een instelling met als kernactiviteit het verrichten van ondersteunende activiteiten op het terrein van amateurkunst en cultuureducatie met als kerntaken:

- Professionalisering van de educatiefunctie in de culturele sector.
- Landelijke informatie- en netwerkfunctie voor zowel amateurkunst als cultuureducatie.
- Onderzoek en monitoring voor zowel amateurkunst als cultuureducatie.

De functie in de BIS is belegd bij het Landelijke Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst (LKCA). Dit kennisinstituut is in 2013 ontstaan uit een fusie van Cultuurnetwerk en Kunstfactor. Het vult zijn taken in met beschouwen (kennis verzamelen en onderzoek (laten) doen), verbinden (kennis delen en professionals verbinden) en aanjagen (kennis duiden en nieuwe initiatieven ontplooiën). De kennisgebieden zijn cultuureducatie, cultuurbeleid en cultuurparticipatie.

De raad hecht veel waarde aan cultuureducatie en -participatie en is van mening dat een instelling voor het ondersteunen van deze activiteiten thuishoort in de ondersteuningsstructuur van de culturele BIS. Hij ziet voor de ondersteuning twee hoofdactiviteiten die niet noodzakelijkerwijs bij dezelfde instellingen hoeven te worden belegd. Het gaat ten eerste om het ontsluiten, duiden en verder brengen van kennis en expertise, het aanjagen van nieuwe initiatieven en deskundigheidsbevordering. En ten tweede het initiëren van en participeren in onderzoek dat van belang is voor de sector en aanverwante sectoren.

Met betrekking tot de eerste hoofdactiviteit denkt de raad aan een kenniscentrum/kennismakelaar die in het gefragmenteerde veld opereert op het kruispunt van landelijk gespreide instellingen en partijen. De instelling staat in nauw contact met lokale en provinciale partijen. Deze partijen hebben namelijk het beste zicht op de daadwerkelijke initiatieven en programma's en weten wat de noden en wensen in het veld zijn; sommige lokale en provinciale instellingen verzamelen eveneens kennis. Informatiebehoeften worden gezamenlijk scherp gearticuleerd.

Het landelijk kenniscentrum hoeft niet zozeer alle kennis en expertise in huis te hebben, maar weet genoeg deskundigheid aan zich te binden om zijn taken te verrichten en nieuwe ontwikkelingen te kunnen stimuleren en te agenderen. Het vervult een spilfunctie en ondersteunt het netwerk tussen het landelijk kenniscentrum en provinciale en regionale expertisecentra. Hiervoor staat het in nauw contact met de verschillende partijen. Het landelijk kenniscentrum opereert meer vanuit een helicopterview. Op nationaal niveau wordt de kennis van verschillende partijen bij elkaar gebracht en ontsloten. Het kenniscentrum is nauw verbonden met de organisaties die zich bezighouden met de actualisering van het curriculum van basis- en voortgezet onderwijs. Een dergelijke rol en positie van een landelijk, binnen de BIS gesubsidieerd kenniscentrum sluit aan bij de ontwikkeling om in het nationale cultuurbeleid meer rekening te houden met stedelijke cultuurregio's.

Daarbij moet ook kritisch worden gekeken naar de rol die het FCP op dit gebied speelt en eventuele overlap tussen beide instellingen. In de huidige situatie is het soms niet duidelijk bij welke organisatie aangeklopt moeten worden voor bepaalde informatie. Het veld heeft behoefte aan duidelijk herkenbare loketten en kenniscentra.

De tweede kernactiviteit voor de ondersteuning van cultuureducatie en -participatie is onderzoek. Bij het LKCA is een structurele taak belegd op het gebied van onderzoek naar cultuureducatie en -participatie. De raad onderkent dat onderzoek bijdraagt aan de kennisbasis van het LKCA. Maar hij ziet ook dat de onderzoeksfunctie in de ondersteuningsstructuur versnipperd is. Deze onderzoeksfunctie – inclusief de bijhorende financiering ervan – zou in de ogen van de raad het beste ondergebracht kunnen worden bij het kenniscentrum voor cultuurbeleid. Die instelling krijgt dan de opdracht een integrale onderzoeksagenda op te stellen waar onderzoek naar cultuureducatie en -participatie onderdeel van uitmaakt.

De raad stelt voor om gedurende de komende subsidieperiode 2021 – 2024 een transitie te maken naar een nieuwe invulling van de BIS-functie 'kennisinstituut voor cultuureducatie en -participatie'. De eerste helft van de subsidieperiode staat in het teken van onderzoek naar de beste manier waarop deze instelling voor cultuureducatie en -participatie in de toekomst zijn rol binnen een landelijk gespreid netwerk kan spelen, welke maatvoering daarbij landelijk en regionaal past en welke rol FCP hierbinnen speelt. Daarnaast moet worden verkend hoe de onderzoeksfunctie meer gebundeld kan worden belegd bij het kenniscentrum voor cultuurbeleid. In de tweede helft van de subsidieperiode moet de nieuwe ondersteuningsstructuur op het gebied van kennis vorm krijgen. Deze transitie moet volgens de raad plaatsvinden binnen de financiële kaders die voor deze specifieke taken zijn belegd. De financiële middelen voor het onderzoek zouden echter al met ingang van 2021 naar het kenniscentrum voor cultuurbeleid overgeheveld moeten worden. Vanaf 2023 is de herziene taakverdeling en het bijbehorend

subsidiebedrag voor de ondersteunende instelling voor cultuureducatie en -participatie dan in totaliteit geëffectueerd.

Internationale activiteiten

Een keer per vier jaar wordt het Internationaal cultuurbeleid (ICB) onder de gezamenlijke verantwoordelijkheid van de ministers van OCW, BZ en BHOS vastgesteld. Met het ICB wordt een langetermijnstrategie uitgezet waarbinnen de (diplomatieke) relaties met andere landen door middel van kunst en cultuur worden versterkt. Het ICB heeft drie hoofddoelstellingen. De eerste doelstelling moet een sterke cultuursector waarborgen die in kwaliteit groeit door internationale uitwisseling en duurzame samenwerking en die in het buitenland wordt gezien en gewaardeerd. De twee andere doelstellingen verbinden cultuur met het buitenlandbeleid van BZ.

Binnen het ICB heeft DutchCulture een beleidsbepalende en -agenderende rol in de uitvoering van het beleid. DutchCulture beheert de programmamiddelen voor discipline-overstijgende activiteiten die vallen binnen de strategieën van het ICB. Daarnaast is de instelling wegwijzer en informant. Behalve de cultuurfondsen zijn ook de ondersteunende instellingen HNI en Eye, het NA, RCE, Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, het Prins Claus Fonds, en de ambassades en consulaten betrokken.

Het ICB wordt iedere vier jaar opnieuw vastgesteld, maar loopt niet goed in de pas met de vierjarencyclus die voor het cultuurbestel geldt. De raad pleit er daarom voor dat de datum van publicatie van de komende beleidsbrief van het internationaal cultuurbeleid wordt afgestemd op de volgende BIS-periode. Herijking van het beleid en aanpassing van het instrumentarium kunnen dan tijdig door betrokken partijen in hun plannen worden meegenomen.

Internationaal cultuurbeleid en internationalisering liggen in elkaars verlengde en zijn complementair. De genoemde programmamiddelen zijn 500.000 euro per jaar en zijn onderdeel van het totale budget van circa 20 miljoen euro voor het internationaal cultuurbeleid van BZ. Binnen het internationaal cultuurbeleid is de samenwerking afhankelijk van de aanvragen die de cultuurfondsen krijgen en van aanvragen bij de verschillende ambassades. Per land spelen er verschillende, lokale, vragen. Er vindt ook vraagsturing vanuit BZ plaats. Vanuit BZ zijn thema's als culturele diplomatie, buitenlandbeleid en mensenrechten van belang. Die combinatie geeft meerwaarde aan het ICB en onderscheidt het van internationalisering.

Sectorale kennis over internationale activiteiten is vooral aanwezig bij de fondsen en sectorinstituten, zij hebben een goed beeld van wat er gepresenteerd en geproduceerd wordt. Met productie- en instellingsregelingen subsidiëren zij activiteiten die kansrijk zijn op een internationaal platform.

Het internationaal cultuurbeleid geeft idealiter extra context en betekenis aan individuele internationale activiteiten. De complexiteit van het internationale culturele werkveld heeft ertoe geleid dat beleid en de beleidsuitvoering op het gebied van internationale activiteiten zijn ondergebracht bij een aantal verschillende partijen. De raad heeft moeten constateren dat dit in de afgelopen periode tot veel wrijving heeft geleid. Maar juist omdat het speelveld zo complex is, blijft afstemming vanuit een heldere rolafbakening noodzakelijk.

De raad is daarom van mening dat de efficiency wordt bevorderd als DutchCulture zich blijft concentreren op zijn beleidsbepalende en -agenderende taken. Deze rol vraagt om sterke positionering binnen DutchCulture, waarbij de hoofdlijnen worden bewaakt en er daarnaast ruimte is voor ieders kennis en expertise. De raad hecht er bovenal aan dat alle betrokken partijen zich met respect voor hun eigen en elkaars rol inzetten voor het overkoepelende doel: het creëren van een aantrekkelijk internationaal klimaat voor onze makers en instellingen. Voor de financiële verantwoording van de programmamiddelen voor discipline-overstijgende activiteiten blijft DutchCulture eindverantwoordelijk.

De raad ziet meerwaarde in het bewerkstelligen van synergie door binnen het ICB aan te sluiten bij bovensectorale thema's van het nationale beleid, zoals talentontwikkeling en publieksbereik en thema's op het gebied van censuur of cultuureducatie van kinderen. In thematische vraagstukken kan Nederland een innovatieve bijdrage leveren en excellentie tonen en kan er meer samenwerking op Europees niveau ontstaan.

Daarnaast moet er buiten de afspraken van het internationaal cultuurbeleid ruimte blijven bij de fondsen voor maatwerk en initiatieven uit het veld om internationalisering te stimuleren en te ondersteunen. Bij die instellingen zit immers de meeste kennis over internationalisering per discipline. Buitengaats 3.0 is een hulpmiddel voor makers en instellingen om een beeld te geven van de praktijk van internationalisering.

Internationalisering in stedelijke cultuurregio's

De raad constateert dat internationalisering en internationale culturele samenwerking voor veel makers en instellingen onderdeel uitmaakt van de dagelijkse praktijk. Ook voor stedelijke cultuurregio's is het een belangrijk aandachtspunt. In enkele profielen zien we de aandacht voor het belang van internationalisering expliciet genoemd. De raad is wel van mening dat in de regioprofielen de ambities voor internationale profilering nog sterker kunnen worden beschreven om kansen beter te benutten.

De raad ziet dat feestelijke internationale vieringen vaak gunstig bijdragen aan samenwerking in Nederland en aan internationale verbinding. Zo heeft Leeuwarden Culturele Hoofdstad in 2018 een grote impuls gegeven aan de internationalisering van het Friese culturele leven. In hetzelfde jaar stimuleerde het Europees jaar van het Cultureel erfgoed de onderlinge samenwerking in Nederland om zich internationaler te profileren. Het Erfgoedplatform van Kunsten '92 gevormd door erfgoedorganisaties, stedelijke en provinciale organisaties, DutchCulture en OCW zorgde in Nederland voor de verbinding. De raad ziet dat bundeling van krachten en sturing belangrijk zijn om kleinere en nog onervaren instellingen te stimuleren tot samenwerking. Ook de mogelijke toekenning van de werelderfgoed status aan Nederlandse en grensoverschrijdende erfgoederen – Koloniën van Weldadigheid, Uitbreiding Nieuwe Hollandse Waterlinie en Limes – bieden een belangrijke gelegenheid voor nieuwe samenwerkingsverbanden binnen- en buiten Nederland.

Het is raadzaam dat stedelijke cultuurregio's bij zulke internationale ambities gebruikmaken van bestaande infrastructures en samenwerkingsverbanden zoals de EU en Unesco. Bij het Erfgoedjaar speelde een programma met tien prioriteiten waaronder Cultuureducatie. Hiervoor hebben de EU en Unesco een programma ontwikkeld. De Nederlandse Unesco Commissie is onder andere coördinator van het Unesco scholennetwerk met 50 deelnemende scholen in Nederland ten opzichte van 10.000 scholen wereldwijd. Met thema's als wereldburgerschap en diversiteit van cultuuruitingen kan Nederland het eigen culturele landschap veelzijdiger maken. Het programma Gedeeld Cultureel Erfgoed zet in op kennisuitwisseling en de versterking van het erfgoedveld in zowel Nederland als de partnerlanden en er is het verband van Unesco Creative Cities waarvan Utrecht als city of literature deel uitmaakt. Ook het EU-programma Creative Europe, waar vanaf 2021 opnieuw aanvragen voor gedaan kunnen worden, biedt door thema's als vergroten van participatie aan cultuur in Europa, grensoverschrijdende samenwerking en bijdrage aan banen en groei via de culturele en creatieve sectoren mogelijkheden aan te sluiten bij landelijk en regionaal cultuurbeleid. De raad constateert wel dat aanvraagprocedures met meerdere nationale en internationale partners veel tijd en energie kosten. Hier is vereenvoudiging van procedures op EU-niveau een aandachtspunt. De Creative Europe Desk van DutchCulture kan sterker inzetten op het uitwisselen van ervaringen binnen Nederland.

Ondernemerschap

De ondersteunende functie op het gebied van ondernemerschap is hoofdzakelijk belegd bij Cultuur + Ondernemen, een instelling die buiten de BIS door het ministerie van OCW wordt gesubsidieerd om diverse taken uit te voeren op dit terrein. De instelling doet vooral aan informatievoorziening en deskundigheidsbevordering op het gebied van financiering, ondernemerschap en governance. Daarnaast wordt C+O vaak ingezet door de overheden om specifieke taken uit te voeren in het kader van sociaal-economisch beleid voor de culturele sector.

De raad heeft in zijn recent verschenen advies 'Financiering van cultuur' het belang van ondersteuning op het gebied van ondernemerschap benadrukt. We hebben dat vooral gezien vanuit de grotere context van professionalisering, waartoe onder andere behoort:

- Vaardigheden om eigen inkomsten te kunnen vergroten (product-markt-combinaties kennen, terugverdien-potentieel kennen, auteursrechten inzetten).
- Vaardigheden om een professioneel netwerk op te bouwen en relaties te onderhouden in de financieringsfeer (private fondsen, filantropen).
- Kennisoverdracht en ontsluiting van informatie over financieringsbronnen, financieringsinstrumenten, etc.
- Kennisoverdracht en ontsluiting van informatie over besturen (governance), het toepassen van de Fair Practice Code, zorg dragen voor een gezonde bedrijfsvoering.

Ondersteuning op deze thema's is nodig om de positie van culturele makers te versterken op de arbeidsmarkt, om gezonde bedrijfsvoering te kunnen helpen ontwikkelen en om hulp en kennis te bieden bij de financieringsstrategieën in de sector. Ook kan de deskundigheid versterkt worden om buitenlandse financieringsbronnen aan te boren. Daar loopt de Nederlandse sector bij achter. Aan ondersteunende diensten op het gebied van professionalisering blijkt structureel behoefte te zijn. De raad voorziet niet dat de functie eindig is en stelt dan ook een structurele verankering voor van de ondersteunende functie op het gebied van 'professionalisering en ondernemerschap' in de basisinfrastructuur (met inzet van bestaande middelen). Het is daarbij van belang dat de functie wordt omschreven in de bredere context van 'professionalisering' waarbij ook actief wordt bijgedragen aan de dataverzameling en monitoring van de 'professionele gezondheid' van de sector.

Ondersteunende instellingen in de letterensector

Er zijn op dit moment twee ondersteunende BIS-instellingen in de letterensector die zich richten op leesbevordering, namelijk Stichting Lezen en De Schrijverscentrale. ^[8] De raad adviseert dat deze rijksgefinancierde infrastructuur rondom leesbevordering, waar ook het Letterenfonds deel van uitmaakt, op een aantal manieren wordt versterkt.

Ten eerste is de raad van mening dat De Schoolschrijver een essentiële functie vervult op het gebied van leesbevordering. De Schoolschrijver is actief op het gebied van lettereneducatie voor kinderen in het primair onderwijs, en richt zich op leerkrachten, ouders, bibliotheken en Pabo's om kennis te delen.

De Schoolschrijver onderscheidt zich ten opzichte van de andere organisaties op het gebied van leesbevordering. De Schoolschrijver betreft zowel leerkrachten als ouders bij de programma's en zorgt zodoende voor structurele verbetering van het leesklimaat van het kind.

De Schoolschrijver verbindt het onderwijs met de letteren, onder andere door educatieve programma's te ontwikkelen met een centrale rol voor kinderboekenauteurs en die aansluiten bij behoeften van het onderwijs. Daarnaast zet De Schoolschrijver online programma's en technologische innovatie in om leerlingen te motiveren voor lezen en schrijven.

OCW ondersteunt De Schoonschrijver projectmatig met een innovatiesubsidie van 135.000 euro. De raad is van mening dat de bestaande infrastructuur van leesbevorderingsactiviteiten sterker wordt als De Schoonschrijver structurele subsidie krijgt. Dan kunnen meer kinderen, zowel in het basis- als voortgezet onderwijs, met de diverse programma's worden bereikt. Om het potentieel bereik van de programma's en activiteiten volledig te benutten heeft de organisatie structureel meer middelen nodig. De raad adviseert hiervoor structureel 0,5 miljoen euro vrij te maken.

Ten tweede adviseert de raad De Schrijverscentrale te compenseren voor het bedrag dat deze instelling niet langer van bibliotheekserviceverlener NBD|Biblion ontvangt. Het verlies van deze financiële bijdrage brengt de uitvoering van – succesvolle – kernactiviteiten in gevaar.

Beide aanbevelingen zijn noodzakelijk om ervoor te zorgen dat deze organisaties hun kwaliteit kunnen behouden en succesvolle leesbevorderingsactiviteiten kunnen uitbreiden naar het voortgezet onderwijs en het mbo. De infrastructuur én het netwerk van organisaties die zich richten op leesbevordering wordt erdoor verstevigd – dit is van belang gezien de negatieve ontwikkeling van leesplezier en leesmotivatie onder jongeren, die de raad constateerde in zijn recente advies 'De daad bij het woord' over letteren en bibliotheken. Er ontstaat dan ook meer samenhang tussen de activiteiten en taken van de verschillende organisaties die alle vanuit een eigen takenpakket hetzelfde doel nastreven: leesbevordering en het vergroten van de geletterdheid.

De minister vraagt of verdere integratie van taken van het Nederlands Letterenfonds en de drie ondersteunende instellingen noodzakelijk is. De raad acht een dergelijke integratie niet wenselijk. Er is nu sprake van een sterk netwerk van partijen, met eigen taken die over het algemeen goed worden uitgevoerd.

De raad is wel van mening dat er betere afstemming kan plaatsvinden tussen de instellingen die zich bezighouden met leesbevordering. Dit zou kunnen leiden tot een meer geïntegreerde aanpak van het thema leesbevordering. Om dit te bewerkstelligen, pleit de raad ervoor dat het Letterenfonds enerzijds en De Schrijverscentrale en Stichting Lezen anderzijds – idealiter aangevuld met De Schoonschrijver – hun plannen meer in samenhang opstellen.

Daarnaast grijpt de raad terug op de aanbeveling in het sectoradvies 'De daad bij het woord' om een periodiek 'Leesoverleg' in te richten. Hierin kunnen beleidsmakers en organisaties in de letteren-, onderwijs- en cultuursector met elkaar afstemmen over het beleid omtrent leesbevordering. De 'Leescoalitie' vormt hiervoor een mooie basis, maar die zou uitgebreid moeten worden met vertegenwoordigers van fondsen, het onderwijs, de wetenschap en andere stakeholders zodat het hele letterenveld wordt bestreken, conform het gemeenschappelijke 'Boekenoverleg' in Vlaanderen. Een vertegenwoordiger namens het Rijk zou dit overleg moeten voorzitten.

Voor verdere te nemen stappen, onder andere ter versteviging van de infrastructuur op het gebied van de leesbevordering, verwijst de raad naar het advies dat hij samen met de Onderwijsraad over dit onderwerp voorbereidt. Dit advies wordt naar verwachting in mei aan de minister aangeboden.

1
'Ondersteuningsstructuur Cultuur'
Berenschot, 2017

2
Beheer, behoud en ontsluiting in de ontwerpsector bespreken we in het hoofdstuk 'Nieuwe omgang met musea en erfgoed'.

3
In het advies over de muzieksector lieten we zien dat de meeste muziekarchieven terecht kwamen bij Bijzondere Collecties, het Haags Gemeentearchief, het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid, de Openbare Bibliotheek Amsterdam en de Stichting Omroep Muziek.
'De balans, de behoefte'
Raad voor Cultuur, 2017

4
Zulke kaders omtrent regulering van collecties in de museumsector zijn 'Op de museale weegschaal' en de 'Leidraad Afstoting Museale Objecten'.

5
'Study on Audience development',
Europese Commissie, 2017

6
De raad denkt hierbij aan een soortgelijk instituut als het Mulier Instituut, dat als doel heeft bij te dragen aan goed onderbouwd beleid, gericht op de bevordering van sport, sportief bewegen en versterking van de sportsector.

7
'Cultuur in de kanteling'
LKCA, 2015

8
Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten is ook een ondersteunende BIS-instelling in de letterensector, maar die blijft hier buiten beschouwing omdat zij zich niet richt op leesbevordering.

Nieuwe omgang met musea en erfgoed

Hieronder bespreken we een aantal capita selecta binnen de erfgoed- en museumsector. We bespreken in de eerste plaats enkele kwesties naar aanleiding van vragen die de minister heeft gesteld. Daarnaast vragen we aandacht voor een aantal andere zaken op het gebied van erfgoed en musea.

Musea binnen de Erfgoedwet

De musea die een rijkscollectie beheren nemen een aparte plek in binnen het rijksge subsidieerde stelsel. Met ingang van 2016 zijn de behoud- en beheertaken en de huisvesting opgenomen in de Erfgoedwet (EGW). Deze taken worden sindsdien niet langer gefinancierd in het kader van de basisinfrastructuur en de kosten ervan zijn langjarig vastgesteld. Alleen de publiekstaken (presentatie, educatie en dergelijke) van deze musea worden nog vanuit het BIS-budget voor vier jaar gefinancierd vanuit de geëigende subsidiesystematiek: de instelling dient een plan in waar de Raad voor Cultuur een advies over uitbrengt. Op grond van dat advies besluit de minister of ze de publiekstaken van de instelling in het kader van de BIS subsidieert. Met ingang van de subsidieperiode 2017 – 2020 worden de musea met een rijkscollectie op deze wijze gefinancierd.

In de aanloop naar de huidige subsidieperiode bestond er echter geen overeenstemming tussen het ministerie en de musea over de toedeling van budgetten voor enerzijds de collectietaken in het kader van de EGW en anderzijds de taken in het kader van de BIS.

In het najaar van 2018 is er naar aanleiding van een motie in de Eerste Kamer een werkgroep ingesteld bestaande uit een vertegenwoordiging van OCW en de Museumvereniging over een nieuwe verdeling. Deze werkgroep heeft gekeken wat in de ogen van de musea (binnen het huidige budget) de reële kosten zijn die zij voor de behoud- en beheertaken maken.

Op grond van de conclusies van de werkgroep is de verdeling van de kosten voor behoud en beheer enerzijds en voor de publiekstaken anderzijds flink verschoven. Terwijl het totale budget voor de publiekstaken op dit moment 37 procent van het totale bedrag beslaat, zou het op grond van de berekeningen van de werkgroep nog 20 procent van het budget voor musea bestrijken. De kosten voor beheer en behoud van de collectie zouden navenant stijgen van 18 procent naar 35 procent.^[1] Dit betekent dat het bedrag dat vanuit de basisinfrastructuur toebedeeld wordt aan musea slinkt van 69,9 miljoen euro naar 37,4 miljoen euro.

De mate waarin de middelen van de BIS naar de EGW verschuiven verschilt van museum tot museum. Er zijn musea waarbij er een substantiële (bij sommige musea zelfs complete!) overheveling van de kosten naar de EGW plaatsvindt, daarentegen blijft met name bij kleinere musea een groot percentage van de kosten gereserveerd voor presentatietaken.

De raad vindt het van eminent belang dat musea in staat worden gesteld om hun behoud- en beheertaken optimaal uit te voeren en dat de overheid, die eigenaar is, zijn financiële verantwoordelijkheid neemt. Daarom is de raad verheugd dat deze taken tegenwoordig langjarig zijn ondergebracht onder EGW. Maar de raad is van mening dat de verschuiving van de middelen in het kader van de EGW en de BIS dwingt tot een nieuwe visie op de financiering van musea. Want als de nieuwe verdeling van de werkgroep wordt doorgevoerd, zal dat leiden tot ongewenste neveneffecten: een gebrek aan inhoudelijk toezicht op het functioneren van een aantal musea, en daarmee een ongelijkwaardige positie van sommige musea ten opzichte van

andere musea. Immers: een aantal musea zal niet langer voor publiekstaken een aparte aanvraag hoeven indienen. Daarmee is er geen gelijk speelveld meer voor de rijksgesubsidieerde musea.

Daarom stelt de raad voor om:

- De publiekstaken onder te brengen bij de EGW.
- De raad een wettelijke taak te geven op het gebied van toezicht en kwaliteitszorg ten behoeve van de musea met een rijkscollectie.
- Een apart budget voor innovatieve plannen te creëren op het gebied van publieks- en educatieve activiteiten.

Gezien de nieuwe verdeling van budgetten tussen behoud- en beheertaken enerzijds en publiekstaken anderzijds, vindt de raad het het beste wanneer alle taken onder hetzelfde regime vallen, namelijk in het kader van de Erfgoedwet. In dat geval kunnen alle taken vanuit een integrale beleidsvisie binnen de EGW worden benaderd en uitgewerkt, en wordt voorkomen dat er een ongelijk speelveld wordt gecreëerd voor EGW-musea, waarbij sommige musea wel, en andere niet apart hoeven aan te vragen voor presentatietaken.

De samenvoeging van collectie- en publiekstaken is echter alleen gewenst indien de kwaliteit van het functioneren van deze taken vanuit een integrale blik wordt gemonitord, iets waarvoor musea zelf ook pleiten. Beide taken van een museum hebben een sterke inhoudelijke én maatschappelijke component. Toezicht van de collectietaken is op dit moment alleen een taak van de Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed (voorheen: Erfgoedinspectie), maar die houdt zich niet intensief bezig met de inhoudelijke en maatschappelijke aspecten van collectiebeleid. Deze dienst houdt toezicht op het adequaat uitvoeren van taken op het gebied van onder andere toegankelijkheid, behoud, collectieregistratie en veiligheidszorg. Maar andere aspecten van het collectiebeleid, zoals keuzes omtrent verwerving, restauratie en afstoting van de collectie, zijn sterk afhankelijk van de inhoudelijke en maatschappelijke visie die een museum heeft.

Zulke beleidskeuzes zijn ook nauw verweven met het beleid op het gebied van presentatie en educatie. Keuzes omtrent aankoop, restauratie en afstoting van stukken hangen immers nauw samen met de visie die een museum heeft op de actualiteit en relevantie van de collectie. Wanneer de publiekstaken van een museum onderdeel uitmaken van de EGW, dan kunnen deze collectie- én publiekstaken vanuit een integrale visie worden gemonitord en beoordeeld.

Als mogelijk kwaliteitszorginstrument denkt de raad aan een model van visitatie, waarbij de raad periodiek het functioneren van de musea doorlicht. Zo'n visitatie zou een keer per vier jaar in samenwerking met de Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed kunnen plaatsvinden. De raad kan in een visitatierapport aan de minister verslag doen van zijn indrukken over het functioneren van de musea op het gebied van de inhoudelijke en maatschappelijke aspecten van de collectie- en publiekstaken. Op grond van een negatief rapport over een museum kan de minister besluiten maatregelen te nemen.

De raad stelt voor dat, los van de vaste budgetten voor collectie en presentatie, een apart bedrag wordt gereserveerd (bijvoorbeeld 10 procent van het totale bedrag voor presentatiekosten) voor innovatieve presentatie- en educatieplannen. Musea met een rijkscollectie zouden hiervoor één keer per vier jaar een apart plan kunnen indienen dat door de raad wordt beoordeeld. Zodoende kunnen musea op grond van een aanvullend plan extra rijksfinanciering verwerven voor een programma dat van toegevoegde waarde is voor het hele museale bestel. Met name de kleinere musea kunnen op basis hiervan een substantiële financiële impuls krijgen, omdat zij over het algemeen relatief veel kosten voor presentatie en educatie maken. Beoordeling van deze plannen kan plaatsvinden tijdens de BIS-subsidie-adviesronde.

Wanneer besloten wordt om ook de publiekstaken op te nemen in de EGW, dan zijn er een paar zaken die extra aandacht behoeven.

Ten eerste kan de minister dan voortaan minder gemakkelijk (op voorspraak van de raad) besluiten om de publiekstaken van musea met een rijkscollectie niet langer financieel te ondersteunen. Deze taken zijn dan immers in de wet vastgelegd en gekoppeld aan het feit dat het museum een rijkscollectie beheert. Daarom vereist de beoordelingsronde die voorafgaat aan toetreding van musea tot de erfgoedwet extra zorgvuldigheid.

Ten tweede verdienen Eye en Het Nieuwe Instituut, waarvan de collectietaken ook onder de EGW vallen, een aparte behandeling. Die instellingen verrichten behalve taken op het gebied van presentatie van de collectie ook taken als ondersteunende instelling van de filmsector respectievelijk de ontwerpsector. Van deze twee instellingen zullen dus, naast de publiekstaken die rechtstreeks verband houden met de collectie, nog apart ondersteuningstaken onderscheiden moeten worden die in het kader van de BIS worden gesubsidieerd.

Rijksfinanciering van gemeentelijke en provinciale musea

De raad heeft in het sectoradvies 'In wankel evenwicht' bepleit dat ook niet-EGW-musea de mogelijkheid krijgen om rijkssubsidie te verwerven. Er zijn immers veel musea die geen rijkscollectie beheren, omdat hun collectie eigendom is van een gemeente of provincie, maar die wel van (inter)nationaal belang zijn. Bijvoorbeeld vanwege hun unieke collectie, omdat ze excellente tentoonstellingen organiseren die publiek uit binnen- en buitenland trekken en omdat ze een belangrijke educatieve en maatschappelijke rol spelen binnen hun eigen regio. In de ogen van de raad zouden zulke gemeentelijke en provinciale musea rijkssubsidie moeten kunnen ontvangen: niet om bij te springen in de exploitatie of beheer en behoud van de collecties, maar voor een aanvullende financiering van de publiekstaken die het (inter)nationale karakter van zulke musea bestendigt en een extra impuls geeft. Te denken valt aan activiteiten op het gebied van tentoonstellingen, educatie, het bereiken van nieuw publiek en maatschappelijke activiteiten.

Daarnaast vindt de raad het belangrijk dat met name de musea die zich concentreren op moderne en hedendaagse kunst en crossovers in de beeldende kunst hiervoor in aanmerking komen. Er zijn immers slechts weinig EGW-musea die zich op dat deel van de beeldende kunst richten. Met het oog op de verbreding van de canon die het rijk voorstaat, vindt de raad het belangrijk dat het rijk hier ook zijn verantwoordelijkheid neemt.

De raad is van mening dat verspreid over het hele land musea gevestigd moeten zijn die door middel van extra rijksfinanciering hun landelijke rol optimaal kunnen spelen. De raad pleit er daarom voor in iedere stedelijke cultuurregio maximaal 3 musea te ondersteunen met een bedrag van 0,25 miljoen euro per museum – met een maximum van 15 musea. Hiermee wordt ook een betere spreiding bereikt van de direct met deze musea verbonden educatieve taken. Musea kunnen hiervoor – op voorspraak van de stedelijke cultuurregio – een vierjarig plan indienen dat de raad in het kader van de BIS-subsidieronde ter beoordeling wordt voorgelegd.

De raad ziet daarnaast de nood bij kleine en (in mindere mate) middelgrote musea.^[2] Deze instellingen kunnen bijdragen voor meerjarige programma's aanvragen bij het Mondriaan Fonds, maar het budget voor deze regeling schiet op dit moment tekort om alle kwalitatief hoogstaande plannen te honoreren. Daarom pleit de raad ervoor dat het Mondriaan Fonds een bedrag van 2 miljoen kan toevoegen aan het budget van een of meer regelingen die vooral ten goede komen aan kleine en middelgrote musea.

Wetenschapsmusea en science centra

Wetenschapsmusea en science centra hebben een belangrijke betekenis voor de samenleving. In de eerste plaats zijn het instellingen die een voorname rol spelen in de overdracht van wetenschap naar een breed publiek. Ze kunnen op een laagdrempelige manier de processen en resultaten van wetenschappelijk onderzoek tonen. Zo breed als het object van de wetenschap is,

zo breed zijn ook domeinen waarin deze instellingen opereren: variërend van biodiversiteit en ruimtevaart tot medische wetenschappen.

In die rol kunnen ze de verbondenheid tussen wetenschap en cultuur aanschouwelijk maken. Beide disciplines hebben ook veel raakvlakken. Tot aan de negentiende eeuw was er geen strikte scheiding tussen deze twee domeinen. In instellingen als Teylers Museum en Felix Meritis werden kunst en wetenschap naast elkaar bedreven. Het is ook zichtbaar in de KNAW, van oorsprong het Koninklijk Instituut van Wetenschappen, Letterkunde en Schoone Kunsten, waar sinds 2014 opnieuw een Akademie van Kunsten aan verbonden is.

De wetenschapsmusea hebben in de tweede plaats een belangrijke taak in het beheren, behouden en presenteren van wetenschappelijk erfgoed. Hun collecties tonen de rijkdom en de ontwikkeling van de wetenschap. Wetenschapsmusea kunnen door middel van nieuwe aankopen ook de huidige wetenschappelijke ontwikkelingen voor het nageslacht tastbaar maken. Denk bijvoorbeeld aan de eerste hamburger van kweekvlees, die door Rijksmuseum Boerhaave is aangekocht.

De publieke functie van wetenschapsmusea en science centra mag, ten derde, niet over het hoofd worden gezien. Het zijn openbare instellingen die dankzij de presentaties en activiteiten een laagdrempelige en vaak interactieve mogelijkheid bieden om meer te leren over wetenschap en techniek. Wetenschap komt zo letterlijk binnen handbereik. Zodoende hebben ze ook een belangrijke educatieve functie. Voor kinderen, die deze instellingen in schoolverband en gezinsverband bezoeken en zodoende op een laagdrempelige manier kennismaken met de genoegens van een museale instelling, maar ook volwassenen kunnen in wetenschapsmusea en science centra veel leren over natuur, wetenschap en techniek.

Uit het bovenstaande blijkt dat de wetenschapsmusea en science centra een betekenis hebben die zich op het grensvlak van kunst, wetenschap en onderwijs bevindt. Voor zover het de instellingen betreft die het behoud en beheer van een collectie als kerntaak hebben (de wetenschapsmusea), is de culturele betekenis zonneklaar: zij hebben een taak op het gebied van cultureel erfgoed in de zin zoals de raad die heeft gedefinieerd: 'uit het verleden geërfde materiële en immateriële bronnen, die in de loop van de tijd tot stand zijn gebracht door de mens of zijn ontstaan uit de wisselwerking tussen mens en omgeving.'^[3] Ook de definitie van de ICOM (international council of museums) sluit hierbij aan. Zulke museale instellingen kunnen een beroep doen op bijdragen van het Mondriaan Fonds.

Voor de andere instellingen (science centra zonder collectie) is de culturele betekenis discutabeler. Ondanks de raakvlakken is het wetenschappelijke domein wezenlijk anders dan het culturele domein: de intrinsieke waarden van cultuur vallen niet één-op-één samen met de waarden van de wetenschap, waarin het systematisch vergaren van verifieerbare kennis een wezenlijke notie is. Nu zijn er weliswaar initiatieven gaande om het begrip museum te herijken, maar de raad vindt het te vroeg om daarop vooruit te lopen en nu al de deur open te zetten voor science centra die beheer en behoud van een collectie niet als kerntaak hebben.^[4] We zien op dit moment dan ook geen reden om strikt vanuit de cultuurbegroting een mogelijkheid te creëren om het ontwikkelen van publieke presentaties en andere activiteiten op het gebied van wetenschap en techniek te financieren. Maar we onderkennen wel dat deze instellingen op het snijvlak van onderwijs, cultuur en wetenschap opereren. Daarom pleit de raad ervoor dat de minister die voor elk van deze drie sectoren verantwoordelijk is, zoekt naar een passende financiële ondersteuning voor wetenschapscommunicatieve programma's van hoog kwalitatief niveau. Daarnaast bieden andere ministeries, zoals het ministerie van Economische Zaken en Klimaat en het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, thematische aanknopingspunten en maakt men al gebruik van ondersteuning vanuit deze ministeries.

Collectievorming, -registratie en -digitalisering binnen de rijkscollectie

Het beheer en behoud van collecties die eigendom zijn van het Rijk, of waar het Rijk verantwoordelijkheid voor neemt, is sinds 2016 gewaarborgd in de Erfgoedwet. De raad constateert dat deze collectie in het oog springende lacunes bevat. Vanwege de ontstaansgeschiedenis ervan bevat zij weinig moderne en hedendaagse (toegepaste) kunst, naast het RCE heeft slechts een enkel Erfgoedwet-museum veel van dergelijke kunstwerken in zijn kerncollectie.

De raad vindt het belangrijk dat de beweging van vernieuwing en verbreding ook zijn weerslag krijgt in het rijkscollectiebeleid. Daarbij zou het Rijk vooral aandacht moeten hebben voor werken en collecties die buiten het blikveld van de gemeentelijke en provinciale collecties vallen. Het aankoopbeleid van de EGW-musea en de RCE, die de beheerders van de rijkscollectie zijn, zouden hier extra op moeten inzetten. Daartoe moeten het Nationaal Aankoopfonds en het aankoopfonds van het Mondriaan Fonds structureel worden aangevuld zodat musea daadwerkelijk meer in staat worden gesteld om aankopen te doen. De raad beschouwt dit als een belangrijke investering in een toekomstig cultuurbeleid.

De minister heeft voor 2019 en 2020 extra middelen beschikbaar gesteld voor de digitale toegankelijkheid van erfgoed, archieven en collecties, onder meer via een regeling bij het Mondriaan Fonds, het FCP en het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie. De raad juicht die investeringen toe, maar constateert dat er op vele plekken in de cultuursector nog een grote achterstand is op het gebied van registratie en digitalisering, zoals bijvoorbeeld in archieven van het Nederlands Fotomuseum. De noodzakelijke extra middelen daarvoor becijferd en de huidige beschikbare budgetten zijn ontoereikend. De raad pleit ervoor dat het Rijk een substantieel bedrag reserveert om zulke achterstanden weg te werken, maar de raad is wel van mening dat digitalisering hierbij innovatief ingezet moet worden.

Digitalisering creëert immers verbazingwekkend potentieel om publiek en onderzoekers op zeer verschillende manieren te betrekken bij kunst en erfgoed. Er zijn private initiatieven die hieraan een impuls geven zoals Google dat beeldende kunst digitaal wil ontsluiten. We zien echter ook dat de museale en curatoriale praktijk geen gelijke tred hebben gehouden met de dynamiek in de digitale beeldcultuur. Het is dringend noodzakelijk om deze kloof te overbruggen en hedendaagse curatoriale praktijken en systemen te ontwikkelen die verder gaan dan het traditionele, intern gerichte collectiebeheer. Dit vraagt om een specifieke impuls op het gebied van digital curation. Dat zou tot uiting moeten komen in de nieuwe investeringsprogramma's op het gebied van digitalisering.

Beheer, behoud en presentatie van erfgoed in de ontwerpdisciplines

De raad maakt zich zorgen over het beheer en behoud van de bronarchieven van de ontwerpsector. Zij vormen het geheugen van de sector en daar moet zorgvuldig mee om worden gesprongen. Op dit moment is er geen beleid dat gericht is op het waarborgen van de (bron)archieven van ontwerpers. In het verleden zijn er slechts enige ad hoc initiatieven op dit terrein geweest.

De raad hecht er veel belang aan dat zulke archieven van bekende Nederlandse ontwerpers voor de toekomstige generaties worden behouden en ontsloten. De raad juicht het dan ook toe dat de minister recentelijk Het Nieuwe Instituut opdracht heeft gegeven om een verkenning uit te voeren naar dergelijke archieven die van groot belang zijn en bedreigd worden. De resultaten van dit onderzoek kunnen een basis vormen voor beleid gericht op behoud en beheer van belangrijke ontwerparchieven.

De raad vindt dat het Rijk hier verantwoordelijkheid moet nemen. De ontwerparchieven die grote iconische en kunsthistorische waarde hebben, moeten deel gaan uitmaken van de Collectie Nederland. ^[5] Voor zover ze nog niet zijn opgenomen in een publieke collectie (zoals bijvoorbeeld een gemeentelijk museum) zou het Rijk er in het kader van de Erfgoedwet verantwoordelijkheid voor moeten nemen. Deze aanbeveling past ook binnen het pleidooi van de raad om de Rijkscollectie te verbreden.

De raad constateert dat er bij veel partijen behoefte is aan een permanente presentatieplek van design. In verschillende steden heeft dit geleid tot initiatieven om zo'n presentatieplek te vestigen. Er zijn ook een aantal museale instellingen die een grote designcollectie (soms ook archieven) beheren en zich daar nadrukkelijk mee profileren. Tot deze initiatieven en instellingen behoren Het Nieuwe Instituut Boijmans van Beuningen, Van Abbemuseum, Stedelijk Museum Amsterdam, Cube Kerkrade, Stedelijk Museum Den Bosch en de Universiteit van Amsterdam (voorheen NAGO), dat als doel heeft archieven van Nederlandse of in Nederland wonende grafisch ontwerpers te verwerven, te ontsluiten en te behouden. Daarnaast zijn er musea die zich volledig toelagen op specifieke ontwerpdisciplines, zoals het Nationaal Glasmuseum, het TextielMuseum en het Keramiekmuseum Princessehof.

De raad kijkt met belangstelling naar de plannen die op dit vlak in ontwikkeling zijn. Hij kan zich voorstellen dat dit op termijn leidt tot de oprichting van een voorziening die de presentaties van collecties op het gebied van design en andere ontwerpdisciplines koppelt aan productie, onderzoek, debat, reflectie en opdrachtgeverschap.

De raad is van mening dat een dergelijk initiatief het dichtst aansluit bij wat de raad verstaat onder een presentatie-instelling. Zo'n instelling zou in de ogen van de raad de functie vervullen van een voorziening die de ontwikkeling van ontwerpdisciplines binnen de eigen stedelijke cultuurregio een landelijke uitstraling geeft.

Meerstemmig historisch democratisch bewustzijn en voorziening slavernijverleden

Kunst en erfgoed zijn bij uitstek geschikt om jong én volwassen publiek een blik te bieden op onze gedeelde geschiedenis. Ze kunnen verhalen vertellen over de wijze waarop onze samenleving is ingericht, over de herkomst van gedeelde waarden en tradities en over de verschillende zienswijzen die in de Nederlandse maatschappij bestaan. Meerstemmigheid is hierbij een sleutelterm: door collecties vanuit verschillende perspectieven te tonen, verbindingen aan te gaan met andere maatschappelijke organisaties en personen en groepen met een andere (culturele) achtergrond uit te nodigen, verbreedt én verdiept de museumsector zich.

De presentatie van kunst en erfgoed moet in onze ogen vanuit die meerstemmige benadering geschieden, zodat het brede spectrum aan tradities, opvattingen en waarden dat in Nederland aanwezig is vertegenwoordigd wordt. Voorop staat dat meerdere perspectieven zichtbaar zijn en niet simpelweg het ene perspectief door het andere wordt vervangen. Het slavernijverleden is zo'n beladen onderwerp. Maar naast het slavernijverleden kent de Nederlandse geschiedenis nog meer zwarte bladzijden, zoals de Holocaust en de politionele acties in Indonesië. Op kleinere schaal, maar evenzeer pijnlijk voor bepaalde gemeenschappen, zijn bijvoorbeeld de opvang van Molukkers in Nederland of de problemen van gastarbeiders in industriële gebieden als Twente, Limburg en Noord-Brabant.

De ontwikkelingen binnen cultuuronderwijs en cultuurparticipatie bieden veel aangrijpingspunten om zulke omstreden onderwerpen op een veelstemmige wijze onder de aandacht te brengen. Curriculum.nu onderscheidt naast het onderwerp 'kunst en cultuur' twee andere ontwikkelgebieden die relevant zijn voor de ontwikkeling van het historisch democratisch bewustzijn: 'burgerschap' en 'mens en maatschappij'. De cultuursector kan hierop inspelen met educatieve programma's voor scholen waarin deze onderwerpen zijn uitgewerkt. Instellingen die vanwege hun profiel sterk verbonden zijn met het historisch democratisch bewustzijn hebben

hier vanzelfsprekend een taak. Eerder in dit advies gingen we al in op curriculum.nu en de manieren waarop de educatieve werking van culturele instellingen kan worden versterkt. Ook andere overheden hebben op het gebied van educatie een grote verantwoordelijkheid, die mede op dit vlak manifest moet worden.

De raad ziet bij het versterken van het historisch democratisch bewustzijn een rol weggelegd voor ProDemos, het huis voor democratie en rechtsstaat. Deze instelling is actief in heel Nederland en werkt samen met gemeenten, provincies, rechtbanken en onderwijsinstellingen. Uitbreiding van zijn taken naar de drie bijzondere gemeenten Bonaire, Saba en Sint Eustatius in het Caribische deel van Nederland ligt voor de hand. ProDemos ontvangt subsidie van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en een bijdrage van de Tweede Kamer. Nu er sinds 2019 op de cultuurbegroting middelen zijn gereserveerd voor 'scholenbezoek aan het parlement' is samenwerking met culturele instellingen en archieven in de ogen van de raad een zinnige aanvulling op het werk van ProDemos. Culturele instellingen en archieven in het hele land, inclusief Caribisch Nederland, kunnen vanuit hun perspectief invulling geven aan het belang van democratie en rechtsstaat.

(Museale) voorziening voor het slavernijverleden

De raad vindt het slavernijverleden een belangrijk maatschappelijk onderwerp van nationaal belang dat een plek verdient in het Nederlandse cultuurbestel.

De raad juicht toe dat de gemeente Amsterdam het initiatief heeft genomen om de eerste stappen te zetten naar een (museale) voorziening over dit onderwerp. De raad constateert wel dat dit initiatief nog in een prille fase verkeert. We zijn van mening dat het Rijk vanwege de nationale betekenis en uitstraling van dit onderwerp actief moet participeren in de oprichting van zo'n (museale) voorziening en haar financieel moet ondersteunen. Daarom pleit de raad ervoor dat het Rijk nauw betrokken is bij de verkenning die de gemeente Amsterdam in de loop van dit jaar gaat uitvoeren naar de wijze waarop het beste invulling gegeven kan worden aan zo'n voorziening.

De raad wil voor die verkenning meegeven dat veel Nederlandse musea collecties hebben die nauw vervlochten zijn met dit onderwerp, zoals het Rijksmuseum, het Museum voor Wereldculturen en de maritieme musea in Nederland. Het ligt voor de hand dat deze instellingen ook actief hun collecties vanuit dit perspectief tonen binnen hun eigen musea, en betrokken worden bij een initiatief dat specifiek gericht is op het slavernijverleden.

Immaterieel erfgoed

De minister heeft enige specifieke vragen gesteld op het gebied van immaterieel erfgoed.

Het immaterieel erfgoed van gemeenschappen heeft erkenning gekregen in het UNESCO-verdrag, dat Nederland heeft geratificeerd. Dit verdrag impliceert dat er op het gebied van immaterieel erfgoed beleid wordt ontwikkeld en er een Inventaris voor het Koninkrijk der Nederlanden wordt opgesteld, waartoe ook het Caribisch gebied behoort. Het proces van erkenning en behoud verloopt bottom-up: de gemeenschappen dragen de verantwoordelijkheid en de overheid faciliteert.

In Nederland geeft het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland (KIEN) sinds 2012 uitvoering aan de implementatie van het verdrag. KIEN heeft een Kennisagenda die bestaat uit vijf onderzoekslijnen met als doel kennis te ontwikkelen ten behoeve van een betere borging van immaterieel erfgoed. Het KIEN heeft inmiddels 242 uitingsvormen van immaterieel erfgoed geïnventariseerd.

Daarnaast zijn er een aantal taken op het gebied van immaterieel erfgoed belegd bij het Fonds Cultuurparticipatie. Dit fonds heeft per 1 april 2019 een regeling opengesteld die gericht is op immaterieel erfgoed en nieuw gebruik van ambachten. Het FCP werkt voor deze regeling samen met de andere fondsen en het KIEN. ^[6] Omdat deze regeling vooralsnog slechts tot 2021 loopt, pleit de raad ervoor dat het na evaluatie ervan opnieuw een regeling omtrent dit thema ontwerpt voor de periode na 2021.

De raad is van mening dat het KIEN en de regelingen van het FCP de uitvoering van het UNESCO-verdrag op rijksniveau voldoende zeker stellen. Ze zorgen voor een goede facilitering van de bottom-up-benadering binnen het immaterieel erfgoed-beleid, waardoor initiatieven vanuit de gemeenschappen zelf worden ondersteund. Wel blijft de raad aandringen op het betrekken van de zes eilanden in het Caribisch deel van het Koninkrijk.

Immaterieel erfgoed betreft veelal regionaal en lokaal erfgoed, de verhalen en tradities die in bepaalde gemeenschappen zijn ontstaan en daar nog steeds door de lokale bevolking worden gekoesterd en doorgegeven. In een aantal van de ingediende profielen voor de stedelijke regio wordt ingezet op erfgoed. ^[7] Binnen stedelijke cultuurregio's liggen kansen voor het gebruiken van regionale verhalen en tradities als inspiratiebron voor innovaties op het gebied van kunst en ontwerp.

De genoemde regeling die het FCP nu ontwikkelt, biedt de mogelijkheid om het levend houden, onderzoeken en uitdragen van zulk immaterieel erfgoed te bevorderen. De raad juicht het toe als de gemeenten en provincies ook financiële verantwoordelijkheid nemen voor het onderhoud en het levend houden van immaterieel erfgoed. Zij zouden hiertoe gestimuleerd kunnen worden door in de regeling van het FCP als voorwaarde op te nemen dat gemeenten en/of provincies meebetalen.

Daarnaast kunnen andere overheden zelf initiatieven financieren die in de eigen stad of regio bijdragen aan de borging van het immaterieel erfgoed van gemeenschappen en groepen en kennis erover verspreiden. Voorbeelden van zulke initiatieven zijn Imagine IC in Amsterdam en Verhalenhuis Belvédère in Rotterdam.

Unesco en het ministerie van OCW vragen ook aandacht voor meer stedelijke tradities in de jongerencultuur als vormen van immaterieel erfgoed. De raad vraagt zich af of er specifieke gemeenschappen zijn die zich zulke potentiële vormen van immaterieel erfgoed toe-eigenen en gaan voordragen. Het is immers een noodzakelijke voorwaarde dat een gemeenschap de verantwoordelijkheid neemt om dat erfgoed te beheren.

Het in stand houden van immaterieel erfgoed berust voor het grootste deel op de steun van vrijwilligers die hiervoor toerusting nodig hebben. De raad is van mening dat hieraan in de nieuwe regelingen van het FCP aandacht moet worden besteed. Het fonds kan capacity building en trainingen ondersteunen. Daarnaast kan KIEN de helpende hand bieden om financieel bij te dragen aan het waarborgen van het immaterieel erfgoed binnen een gemeenschap.

De aankomende Omgevingswet bedeeft bij de provinciale en gemeentelijke omgevingsvisies een grote rol toe aan de participerende burger. Dit biedt kansen om (immaterieel) erfgoed in te zetten bij ruimtelijke opgaven. In ons advies 'Brede blik op erfgoed' stelden we dat dat op dit moment nog maar weinig gebeurt. Er is een zekere gevoeligheid voor de emotionele, associatieve en affectieve kant van (immaterieel) cultureel erfgoed, maar deze ontbreekt soms bij gemeenten en ontwikkelaars. Er bestaan veel mogelijkheden om immaterieel erfgoed daadwerkelijk als inspiratiebron te gebruiken of te verbinden aan ruimtelijke opgaven. Goed opdrachtgeverschap kan daarbij helpen en ook een grotere nadruk op right to challenge die is bepleit in het Regeerakkoord kan de rol van de participerende burger vergroten. ^[8] Right to challenge is de laatste jaren in opkomst. Inmiddels hebben circa 75 gemeenten hiervoor richtlijnen opgesteld. De meeste gemeenten hebben echter nog geen concrete uitwerking aan hun ambitie gegeven.

Voor bewoners blijkt het lastig een alternatief voorstel in te dienen voor de uitvoering van collectieve voorzieningen. Het kabinet wil de gemeenten beter toerusten en dit instrument uitbreiden en opschalen, maar ook verankeren door aanpassing van de Gemeentewet. Een sterkere verankering van right to challenge zal meer mogelijkheden bieden aan burgers en lokale verenigingen om zelf voorstellen in te dienen voor bijvoorbeeld het behoud, gebruik en toegankelijkheid van erfgoed in hun directe omgeving en initiatieven met betrekking tot hun immateriële erfgoed.

Ambachten in de ontwerpsector

De minister vraagt de raad naar de positie van ambacht in de context van de ontwerpsectoren, en of de huidige infrastructuur het ambacht voldoende ondersteunt.

Ambachtelijke kennis en vaardigheden staan in de belangstelling. Ontwerpers en makers, dat zijn in dit geval vakmensen die een specifiek ambacht beheersen, werken in elkaars verlengde. Er zijn ook zelf-producerende ontwerpers en materiaal-experimenterende ontwerpers. De experimenteerdrift wordt aangewakkerd door bijvoorbeeld de introductie van nieuwe technieken en materialen. Dit voedt de behoefte om kennis te delen. Daarnaast is er een maatschappelijke makersbeweging die ondersteund wordt met lokale FabLabs.

Aan diverse vakopleidingen kunnen ambachten worden geleerd. Ook zijn er private opleidingen zoals de Meester Coupeuropleiding.

In de huidige infrastructuur wordt via enkele instellingen veel aandacht geschonken aan eigentijdse toepassingen van ambacht. Om te beginnen zijn er gerenommeerde instellingen als het Textielmuseum in Tilburg en het Europees Keramisch Werkcentrum (EKWC) in Oisterwijk, waar kennis over bepaalde productiegeschiedenissen en materiaalkennis gekoppeld wordt aan eigentijdse opgaven en educatieve projecten. Ook in Het Nieuwe Instituut worden zogenaamde maakevents georganiseerd.

Om ontwerpers, vakmensen en publiek te verbinden is de Crafts Council in het leven geroepen. Dit is een platform met een meerledige missie, gericht op vernieuwing en experiment, onderwijs en educatie en preservatie van oude technieken ten behoeve van erfgoedbeheer. De Crafts Council richt zich op alle materialen en technieken, organiseert events en verzorgt educatief materiaal. De Council onderhoudt internationaal contact met zusterorganisaties.

In de infrastructuur is behoefte aan een verbinding tussen kennis van oude ambachten, ontwikkeling van nieuwe materialen en procedures en de uitvoeringspraktijk van ontwerp. Ambachtelijke kennis is essentieel voor het behoud (en restauratie) van erfgoed en er is een groot publiek voor. Een platform zoals de Crafts Council heeft een verbindende functie in de sector en verdient een structurele subsidie zoals die nu door het Stimuleringsfonds voor Creatieve Industrie wordt verstrekt.

1

Over de kosten voor huisvesting waren al eerder separaat afspraken gemaakt: die zijn gelijk gebleven en bedragen 45 procent van de totale kosten voor de musea met een rijkscollectie. Deze kosten blijven hier buiten beschouwing.

2

Onder kleine musea verstaat de raad (in navolging van de Museumvereniging) musea met een omzet tot 400.000 euro per jaar; middelgrote musea zijn musea met een omzet tussen 400.000 en 3,2 miljoen euro.

3

'Agenda Cultuurbeleid.
2017 – 2020 en verder'
Raad voor Cultuur, 2015

4

'In wankel evenwicht'
Raad voor Cultuur, 2018;
De ICOM heeft onlangs aangekondigd dat zij een nieuwe definitie van het begrip museum wil formuleren.
'icom.museum'

5

Hieronder verstaan we alle collecties die vanwege het maatschappelijke belang ervan met publieke middelen in stand worden gehouden.
'In wankel evenwicht'
Raad voor Cultuur, 2018

6

Met deze regeling is ook gehoor gegeven aan de motie van Kamerlid Aartsen over volkscultuur en immaterieel erfgoed.

7

Zie de cultuurprofielen van Twente en Zeeland

8

Brief Minister van BZK aan Tweede Kamer,
14 december 2018

Bijlagen

[Aanvraag Stelseladvies \(pdf\)](#)

[Adviesvraag Publiek \(pdf\)](#)

[Aandachtspunten bij profielen van stedelijke regio's \(pdf\)](#)

Colofon

‘Cultuur dichtbij, dicht bij cultuur’
is een uitgave van de Raad voor Cultuur.

Leden

Marijke van Hees voorzitter
Brigitte Bloksma
Lennart Booij
Özkan Gölpinar
Erwin van Lambaart
Cees Langeveld
Thomas Steffens
Liesbet van Zoonen
Jakob van der Waarden directeur

Raad voor Cultuur
Prins Willem Alexanderhof 20
2595 BE Den Haag
070 – 3106686
‘info@cultuur.nl’
‘www.cultuur.nl’

Ontwerp
‘High Rise’

Alle adviezen van de raad zijn ook te vinden op ‘cultuur.nl’.
Wilt u op de hoogte blijven van de activiteiten van de raad?
Dan kunt u zich aanmelden voor de ‘nieuwsbrief’.
Volg ons ook op ‘Twitter’.

Het is toegestaan (delen van) de inhoud van het advies
te citeren of te verspreiden, mits daarbij de Raad voor Cultuur
en het advies als bronnen worden vermeld.

Aan de adviezen kunnen geen rechten worden ontleend.

© Raad voor Cultuur, april 2019

De Raad voor Cultuur is het wettelijke adviesorgaan van de regering en het parlement op het terrein van kunst, cultuur en media.

De raad is onafhankelijk en adviseert, gevraagd en ongevraagd, over actuele beleidskwesties en subsidieaanvragen.